

G(A3ap2)2
C.30

М. Сејидзага

THEAT
EAST

МЕРДИ СЕЛИДЗАДА

С (Азәрбај)

С. 30

НӘҖАТ ЕШГИ

Фиридунбәј Көчәрли адына
Азәрб. Дөвләт Республика
УШАГ КИТАБХАНАСЫ
Инв. № 25842

КӘНЧЛИК
БАКЫ-1968

Мәҷбури нүсхә

7—4—3
J 86—871

Мүэллифин портретини *М. Абдуллајев* чэкмишдир

ШЕ'РЛӘР, ГӘЗӘЛЛӘР

ТОРПАГ

Кәнч идим, илк дэфә едирдим сэфәр,
Анам кәлиб мәни јола салырды.
Көзүндән охудум дәрин бир кәдәр,
Өвладдан ајрылыб јалгыз галырды.

Кичик бағламада бир овуч торпаг
Вериб сөјләди ки: ал буну сахла.
Ана торпағына јурдундан узаг
Сонсуз мәнәббәтлә көнлүнү бағла...

Дүшүндүм бу сөздә дәрин мәнәна вар.
Инсанчын учадыр торпағын гәдри!
Торпаг бабалардан галыб јадикар,
Торпагдыр атамын, бабамын гәбри!

Бөјүк низамиләр, икид бабәкләр
Јатыб бу торпағын дәрин гатында.
Битиб мезарындан күлләр, чичәкләр,
Јатыб чох даһиләр јерин алтында!

Гөнчәтәк додаглар, назәнин әлләр
Чүрүјүб, гарышыб инди торпаға.
Көнүлләр чәзб едән дилбәр көзәлләр
Бир күл будағында дөнүб јарпаға.

Гэлбиндэн, көзүндэн чох севдијини
Жүн кәлир торпаға тапшырыр инсан,
Торпагдыр сојудан гәрәзи, кини,
Торпагла өртүлүр эн бөјүк нөгсан.

Торпаға бағлыјыг биз мәнәббәтлә!
О, бу күн јурдумуз, ојлағымыздыр,
Сабаһ говушанда әбәдијјәтлә.
Торпаг сон јеримиз, јатағымыздыр!

1967

ТӘЗӘ ИЛ ДУШҮНЧӘЛӘРИ

Тәгвимдән гопардым сон сәһифәни,
Хәјал кәләчәјә апарды мәни.
Күнләр көзләримин кечди өнүндән,
Көрдүм һәјатдакы мин бир лөвһәни.

Сөјләдим көһнә ил баша кәлирсән.
Тәзә ил шадлыгла гоша кәлирсән.
Бизим бу севимли вәтәнимизә,
Фәрәһ кәтирирсән, хоша кәлирсән.

Дөврүндә јаранар чох јени шәһәр,
Чох шоран торпаглар кәтирәр бәһәр,
Чајларын далғасы дөнәр улдуза,
Олар кечәләрин ишығлы сәһәр.

Бирләшәр севилән, севән һәр үрәк,
Ачар көнүлләрдә арзулар чичәк.
Көрпәләр доғулуб кәләр дүнјаја,
Аталар, аналар олар севинчәк.

Шаир нәғмә гошар, ашығ тутар саз,
Өмрүн бир күнү дә мә'насыз олмаз.
Сәнин кәлишинлә, еј бәхтијар ил,
Ана јурдумуза кәлиб әлли јаз.

1967

БИР ЛӨВЬӘ

Сөһәр күләк јаҗыр күлүн әтрини,
Гызыл шәфәгләрдән рәнк алыб лалә.
Сөҗүдләр ачыбдыр јенә чәтрини,
Дағ дөшүндән ахыр чошгун шәлалә.

Учур чәмәнләрдә маҗын бөчәји,
Күл-күлү сәсләҗир, чичәк-чичәји.
Күлүр акасија—бағын көјчәји,
Гушлар чәһ-чәһ вурур јашыл будагда

Јенә чичәкләҗиб күл ачыбдыр нар,
Уча дағлар кими кәстәриб вүгар,
Баш чәкиб көјләрә јенә хан чинар...
Башга көзәллик вар јашыл говагда.

1967

ҺӘЈАТ ЕШГИ

Һәр кәлән дүнјаја көнүл бағлаҗыр,
Һәҗатын сиррини билән олмаҗыр.
Илк дәфә көзүнү ачан ағлаҗыр,
Бунда нә сир вар ки, күлән олмаҗыр.

Лакин чох шириндир һәҗат аләми,
Јашамағ истәҗир ағыр хәстә дә...
Дүнјанын нә гәдәр олса да гәми,
Һәҗат хош көрүнүр сон нәфәсдә дә.

Хилгәтин гануну будур әзәлдән,
Олур чанлы инсан бир овуч торпағ.
Фәрги олмаса да өмрүн хәзәлдән,
Бизи һәҗат ешги јашадыр анчағ.

1967

БӨЛҮК ЭМЭЛЛЭР

Гүдрәтли саҗылыр җарадан әлләр.
Җашаҗыр дүнҗада бөҗүк әмәлләр.

Һәҗат меҗданына һүнәринлә кәл!
Дурмасын гаршында сәнин бир әнкәл.

Дағлар гүдрәтинлә торпаға дөнсүн,
Курлаҗан вулканлар әзминлә сөнсүн.

Дүшдүн дәрҗалара—дөҗүш туфанла,
Шахтаҗа дүшәндә чарпыш боранла.

Дөнсүн зәһмәтинлә күлшәнә дүзләр,
Бирләшсин әлинлә чаҗлар, дәнннзләр.

Ач көҗүн сиррини, җерин сиррини,
Өҗрән тәбиәтин дәрин сиррини,

Сән дә кәләчәҗин космонавты ол,
Сал Җер күррәсиндән улдузлара җол.

Зәһмәтлә, биликлә, һүнәрлә җүксәл!
Дүшүнмәҗән беҗин, җаратмаҗан әл

Чүрүмүш көтүкдүр, гурумуш будаг.
Җарадан җашаҗыр дүнҗада анчаг.

1966

ПАҖЫЗ МӘНЗӘРӘСИ

Дәҗишиб донуну җенә ағачлар,
Будаглар мәрчандыр, җарпаглар гызыл.
Думана бүрүнүб дағлар, җамачлар,
Хәзәлдән көрүнүр торпаглар гызыл.

Әҗиб будаглары бағлардакы бар,
Одлу шәфәг кими алмалар җаныр.
Һеҗва әтир сачыр, ширәләниб нар,
Вүгарла көҗләрә чинар боҗланыр.

Булудлар бәнзәҗир кишнәҗән ата,
Җуҗур обаларда җағыш коллары.
Додагларда күлүш, әлләрдә чанта—
Ушагла долудур мәктәб җоллары.

Бә'зән әсән күләк инчә неҗ чалыр,
Бә'зән угулдаҗыр сәс дүшүр баға.
Дурналар гатарла көҗә учалыр,
Җарыр булудлары, учур узаға.

Будур дәстә-дәстә гызлар, кәлинләр
Дәрир ағачлардан җетишмиш меҗвә.
Тутур нәғмә сәси бағлары сәһәр,
Шәнлик кәтирибдир паҗыз һәр евә.

1966

ИНЧЭ РЭНКЛЭР

Марал Рәһманзадәјә

Сәнәт көјләринин еј дан улдузу!
Азәри јурдунун севимли гызы,
Көнүлләр чәзб едән әсәрләринлә
Севдирдин һәр јердә сән јурдумузу.

Будур сәнәткарын бәхтијарлығы,
Дәрин кәмалилә дујуб варлығы
Сәнәт зирвәсинә јүксәлә билсин,
Көстәрсин аләмә фүсункарлығы.

Бахыб һәр лөвһәнә едирәм һејрәт—
Зәриф әлләриндә вар нечә гүдрәт;
Јаратмагда елә маһирсән, Марал,
Сәни өз рәгиби саныр тәбиәт.

1966

НӘГМӘКАР ШАИР

*Әнвәр Әлибәјлинин
анадан олмасынын 50 иллији
мүнасибәти илә.*

Бүллур чајлар кими ахыр һәјатын,
Фикриндә дујулур дәринлик сәнин.
Вардыр һәр нәгмәндә ширинлик сәнин.
Гүдрәтлә чырпыныр хәјал ганадын,
Бүллур чајлар кими ахыр һәјатын.

Сәни чәзб еләмир һеч заман шөһрәт,
Көрүрсән севинчи, зөвгү ше'рдә.
Бағлыдыр гәлбинин телинә бир дә
Шәфәглә Шәләлә, Шаһинлә Шөвкәт.
Сәни чәзб еләмир һеч заман шөһрәт.

Һәр ше'рин әтирли күлә бәнзәјир,
Кәзир һәр көнүлдә, додагда нәгмән.
Сәсләнир јахында, узагда нәгмән;
Сә'нәт күлшәнини сөзүн бәзәјир,
Һәр ше'рин әтирли күлә бәнзәјир.

2 апрел 1966

АТОМ ЭСРИ

Даш эсри, тунч эсри, гуршун дөврүндөн
Хејир гүввэлэрлэ чарпышыбдыр шэр.
Хэбэрдар олалы атом сирриндэн
Тәһлүкә ичиндә јашајыр бәшэр.

Көзлә көрүнмәјән кичик бир зәррә
Сахлајыр чох кәркин һалда дүнјаны.
Шимшәк сүр'әтилә учуб көјләрә
Ракетләр дағыда биләр һәр јаны.

Фүзули, Толстој, Данте, Шекспир,
Аләмә мәнәббәт көзүлә бахды.
Милјон инсанлара көстәриб тә'сир
Һәр көнүлдә дәрин бир из бурахды.

Һәјатчын гурулуб јерин әсасы,
Дүнјаны дағытмаг дејилдир һүнәр.
Өлүмлә чарпышсын инсан дүһасы,
Кәрәк күндән-күнә артсын өмүрләр.

Беш-он һөкмдарын сијасәтилә
Дүнјаны сармасын горхунч фәлакәт.
Милјонлар бирләшиб версин әл-әлә
Һәр јердә һөкм етсин достлуг, мәнәббәт.

1967

СОЛМАЈАН БАҢАР

Көзәл јазла гол-гола
Чыхдым бир сәһәр јола.
Уча дағлардан ашдым,
Јурдумузу долашдым.
Көздим көзәл бағлары,
Сәфалы јәјлаглары.
Кечдим јашыл мешәләр,
Дәрдим тәр бәнөвшәләр.
Шәфәг рәнкли лаләләр,
Сејр етдим шаләләләр...
Чајларда бәндләр көрдүм,
Чох тәзә кәндләр көрдүм.
Мәктәбләри ишыглы
Евләри јарашыглы.
Јолум дүшдүсә һара
Баханда тарлалара.
Ешитдим мотор сәси,
Бир дә әмәк нәғмәси.
Көздикчә мән һәр кәнди
Үрәјим фәрәһләнди.
Ушағлары күл јанаг,
Гочалары шән, гывраг,
Чаванлары вүгарлы,
Достлугда е'тибарлы

Намыны зәһмәт севән
Көрдүм бу елләрдә мән.
Көздим чох абад јерләр,
Көрдүм тәзә шәһәрләр,
Нәһәнк фабрик, заводлу,
Нәфәси гызғын одлу
Көјү ајдын ләкәсиз,
Күчәләри тәртәмиз.
Көзүм бахды һәр јана,
Һәр кениш хијабана —
Көрдүм ки, гатар-гатар
Әкилиб сөјүд, чинар.
Јарадыбдыр бәнналар
Дағдан уча биналар.
Кениш мејданчаларда
Чичәкли бағчаларда
Ојнајыр ахшам, сәһәр
Ширин дилли көрпәләр.
Көнлүм учду јериндән
Фәрәһлә сөјләдим мән,
Бу солмајан баһары
Кәтирди бөјүк Ленин.
Күл ачды арзулары
Өлкәмиздә һәр елин.

1966

ТОХУЧУ ГЫЗ

Вар олсун јорулмаг билмәјән элин,
Ипәјин совгаты олуб һәр елин.
Кејинир, бәзәнир тојда гыз-кәлин
Сәнин тохудуғун инчә ипәкдән.

Алыб гумашларын һүснүндән бәзәк,
Өзүн дә көјчәксән, ишин дә көјчәк.
Парчанын нахышы олур рәнкарәнк
Өтүб зәрифликдә күлдән-чичәкдән.

Чалыш, чалышмагдыр зөвгү һәјатын,
Һүнәр јүксәлишчин олур ганадын,
Дүшүб дилдән-дилә меһрибан адын,
Сәни алгышлајыр елләр үрәкдән.

Јанвар, 1967

ОКТАБР КҮНӘШИ

Өмрүмүн варағында
Хатирәләр чанланыр.
Көзүмүн габағында
Кечән күнләр дајаныр.

О күнләр ки, үфүгдән
Парлады тәзә күнәш,
Ојанды ана вәтән,
Нур сачды бизә күнәш.

Кәтирди јурдумуза
Азадлыг баһарыны,
Илк дәфә онда көрдүк
Севинчин нубарыны.

Күн-күндән шадлығымыз
Дашды бир дәниз олду.
Илк азадлыг өлкәси
Хошбәхт өлкәмиз олду.

О күнәшлә јаранды
Бизим һәр нөврағымыз.
Санчылды Аја, Марса
Чәкичлә орағымыз.

Биз онун гүдрәтилә
Фәтһ ејләдик көјләри.
Күлүстана дөндәрдик
Өлкәмиздә һәр јери.

Илләр кечиб кедебдир,
Еј бәхтијар нәсилләр!
О замандан дәјишиб
Нечә-нечә фәсилләр.

О күнәшин шәфәги
Инди тутуб һәр јаны.
Һиндистаны, Кубаны,
Кениш Әрәбистаны.

О Күнәшдән нур алыб
Чох гаранлыг өлкәләр.
Азадлыға чыхыбдыр
Бир чох мүстәмләкәләр.

О күнәшдир, азадлыг
—Кәтирән инсанлыға.
О күнәш галиб кәлиб
Һәр јердә гаранлыға.

Тарихдә заман-заман
О күнәш дүшәр јада;
Милјон илләр кечсә дә
Шәфәг сачар дүнјада.

1966

ИЛК МҮЭЛЛИМИМ

Мәнә илк мұәллимим
Севдириб Фүзулини.
Чох һәвәслә өјрәдиб,
Ше'рин зәриф дилини.

Кечиб кедиб о вахтдан,
Нечә-нечә фәсилләр.
Мәни мұәллимимдән
Ајырыб узун илләр.

Нә гәдәр хош кечсә дә
Өмрүм, күнүм, һәјатым,
Һеч јадымдан чыхмајыр
Ушаглыг хатиратым.

Илк мұәллим һәмишә
Көзүмдә учалмышды.
Ону көрмәк арзусу
Үрәјимдә галмышды.

Дүшүнүрдүм онунла,
Бирчә көрүшәјдим мән...
Дәниз саһилиндәки
Паркдан бир күн кечәркән

Мән илк мұәллимимлә
Чыхдым бирдән үз-үзә.
Аһәстә аддымларла
Кәлирди кәзә-кәзә.

Онун јенә әјниндә
Варды дүмағ көјнәји,
Күнәшин ишығында
Парлајырды ејнәји.

Јахынлашдым, әлини
Сыхдым бөјүк һөрмәтлә.
Күлүмсәјиб үзүмә
Данышды чох шәфгәтлә.

Кәлиб чатмыш олса да
Онун өмрүнүн гышы,
Јенә дә меһрибандыр
Әввәлкитәк бахышы.

Санки дәрә сорушурду
Мұәллим мәнән јенә.
Һәјатымдан, ишимдән
Суаллар верир мәнә,

Билмәк истәјирди ки,
Кечиб бу гәдәр заман,
Шакирди нечә чыхыб
Һәјат имтаһанындан.

Олсам да мән өмрүмүн
Инди камил чағында,
Елә бил шакирд кими
Дурмушдум габағында.

Дәрс кечмәјә әлимдә
Тутмушдум јенә китаб.
Һәр ајдын суалына
Верирдим бир-бир чаваб.

Гүрүр һисси дүјүрдүм
Мүәллимин сәсиндә;
Әһвалыны сорушдум
Мән дә өз нөвбәсиндә.

Дедим: сизә борчлујам,
Бүтүн өмрүм бојунча.
Һөрмәтли мүәллимим—
Бу дүнја көрмүш гоча

Деди: сән өз борчуну
Гајтар бизим кәнч нәслә.
Ушагларчын јаз-јарат
Даһа бөјүк һәвәслә.

1967

ДОСТЛУГ МӘЧЛИСИ

*Демократик Алманијаја сәјаһәт
силсиләсиндән*

Алман фәһләләри, мүһәндисләри
Дүзәлдиб бу кечә достлуг мәчлиси.
Тутуб оркестрин сәси һәр јери...
Чошур һәр көнүлдә бир севинч һисси.

Гол-гола рәгс едир кәнчләр һәвәслә,
Охунур көзләрдә бир меһрибанлыг.
Бахдыгча бу күнкү бәхтијар нәслә
Дејирәм, көзәлдир әмин-аманлыг.

Инсанлар көр нечә олубдур сирдаш,
Нәчиб дүјгуларла чарпыр һәр үрәк.
Һамы бир-биринә сөјләјир гардаш,
Дөвран белә кечсин һәр заман кәрәк.

Кәнчләр һәјатынын баһар чағында
Кәлмәсин боранла әсла үз-үзә.
Бир хәзан көрмәјәк һәјат бағында —
Өмүр ки, бир дәфә верилир бизә.

Кәрәк һәр анымыз сәфалы кечсин,
Сармасын дүңҗаны һәрбин туфаны;
Күнүмүз шән кечсин, мә'налы кечсин,
Дәјәр бир чаһана өмрүн һәр аны.

1967

мүр.—14

ГАРДАШ МӘЗАРЫСТАНЫНДА

Вәтәнчин чарпышыб вәтәндән узаг
Јатыр јад елләрдә накам чаванлар...
Илләр өтүб, кечиб һәлә дә анчаг
Јоллара һәсрәтлә көз дикәнләр вар.

Чаван аналарын ағарыб сачы,
Оғулар бөјүјүб ата олубдур.
Каһ ширин кечибдир һәјат, каһ ачы,
Нечә хәзан кәлиб, күлләр солубдур.

Нечә баһар кәлиб, бәзәниб чәмән,
Гардаш мәзарында битиб күл, лалә.
Бир мәзар башында дајанмышам мән,
Далмышам чох дәрин фикрә, хәјалә.

Бизимлә Бақыдан Берлинә кәлән
Бир гадын ағлајыр, төкүр көз јашы.
Чөһрәси саралыб гәмдән, кәдәрдән,
Јатыр бу мәзарда икид гардашы.

Јатанлар ичиндә гүрбәт елләрдә
Мәним дә достларым вардыр, бир заман
Кәнчлик чағларында, хошбәхт илләрдә
Ағлыма сығмазды, етмәздим күман

Достларын мазары олсун бу торпаг.
Гызгын вурешларда кестэриб хүнэр, —
Jurдумуз олмасын дүшмэнэ тапдаг,
Бу гүрбэт еллэрдэ чан верди эрлэр.

Ахды бу торпагда гызыл ганлары...
Инди баш әјмишик дэрин һөрмэтлэ.
Дејирик: еј вэтэн гәһрәманлары!
Сизи хатырлајыр ел мәнәббәтлэ.

Кәлир зијарәтә һәр ил нәсилләр
Күкрәјән хәзәрин саһилләриндән.
Кечәр чох фәсилләр, узун әсрләр
Сизи өз гәлбиндә јашадар вэтән.

1967

БУҲЕНВАЛД ДҮШӘРКӘСИНДӘ

Вардыр һәлә ган гохусу
Буһенвалдын һавасында,
Фашистләрин јаратдыгы
Бу чинајәт јувасында.

Көј гуршунтәк асылыбдыр
Башымызын үзәриндә;
Чинајәтләр кәлиб дурур
Инсанларын нәзәриндә.

Һәлә јангын ији кәлир
Криматорија очағындан.
Јүз минләрлә инсан јахан
Бу чәһәннәм бучағындан.

Дурур бурда мазар кими
Нечә өлүм камерасы.
Хатырладыр солгун, сары
Чөһрәләри зәнчир пасы.

Бу зәнчирләр бир заманлар
Кечирилиб әлдән-әлә.
Ешидилир зәнчирләрин
Чинкилтиси бу күн белә.

Көрпә-көрпә ушагларын
Сорулубдур бурда ганы.
Кәлиб дурур көз өнүндә
Аналарын аһ-фәганы.

Буһенвалдын һәр јериндә
Һисс олунур дәрин кәдәр.
Бурда инсан дәрисиндән
Дүзәлирмиш һәдијјәләр.

Бир чәлладын күлләсилә
Дешилән бу үрәјә бах.
Бир һәдијјә алмаг үчүн
Нишан алыб ону алчаг.

Ким билир ки, бу үрәкдә
Јашајырмыш нечә арзу.
Узаг вәтән торпағында
Галан көрпә оғлу, гызы.

Гызғын кәнчлик атәшилә
Севдијинин мәһәббәти.
Вәтән ешги ана јурдун
Чазибәли тәбиәти.

Буһенвалдда һаким олуб
Анчаг өлүм тәһлүкәси.
Вар бу јерин һәр дашында,
Торпағында ган ләкәси.

Авропанын һәр јериндән
Кәтирилиб бура әсир.
Буһенвалдын фачиәси
Бычаг кими гәлби кәсир.

Нәләр чәкиб бу торпагда
Инсанларын дәрдли башы.
Мәһв едилиб јүз минләрлә
Бурда совет вәтәндашы.

Бир абидә јараныбдыр
Буһенвалдда өләнләрә.
О, бөјүк бир тәсәллидир
Бу күн бура кәләнләрә.

Өләнләрин руһу кими
Абидәдә әзәмәт вар.
Јер үзүндә галачагдыр
О, әбәди бир јадикар.

1967

ПАРК ОТЕЛ

Вејмарда отелдә кичик бир отаг
Ојадыр һамыда дәрин бир мараг.
Шиллер јашајыбдыр бурда бир заман...
О даһи сәнәткар, о бөјүк инсан
Гәлбиндә жүксәлән дағ вугарыјла,
Дүнјаја сығмајан арзуларыјла
Көрүн бу отаға сығыбдыр нечә.
Дүшүнүб, јарадыб бурда һәр кечә
Азадлыг ешгинин тәрәннүмчүсү.
Онун јаратдығы һәр сөз инчиси,
Сәнәт чәләнкинин олуб зинәти,
Мәфтун едиб бүтүн бәшәријјәти.
Кениш олмаса да парк отел, нә гәм,
Бурда јараныбдыр бөјүк бир аләм.

1967

РУБАИЛӘР

1

Бу дүнја чичәкли-күллү бир бағдыр,
Инсан бу күлзара беш күн гонагдыр;
Кәрәк һәр чичәјин әтрини чәксин,
Һәр күлдән зөвг алсын нә гәдәр сағдыр.

2

Севкилим, көнлүмүн вугары олдун,
Өмүр күлшәнимин баһары олдун.
Вердин илһамыма мәним гол-ганад,
Ше'римин әтирли күлзары олдун.

3

Ирадә оларса инсан оғлунда,
Һәјатын амансыз, горхунч јолунда
Һәр чәтинлик көрсә, ону јыхмаға
Бир аслан-гүввәти дујар голунда.

4

Сачыны охшардым мән күләк олсам,
Јахана гонардым бир чичәк олсам.

Одлу үрәјиндә јашајардым мән
Сәнә ганад верән бир диләк олсам.

5

Кимин ки, дүнјада сөзү дүз дејил,
Јәгин о инсанын өзү дүз дејил.
Көзүнүн ичинә ағ јалан дејән
Утаныб гызармыр, үзү—үз дејил.

6

Таны, бил үрәклә чөрәк достуну.
Чөрәк вер јола сал чөрәк достуну.
Олур үрәк досту дүнјада чох аз,
Сев бөјүк үрәклә үрәк достуну.

7

Еј илһам пәриси, јада ујмадын,
Бар ол, достлуғумдан әсла дојмадын.
Истәр шад, истәрсә гәмли анымда
Мәни тәрк еләјиб јалгыз гојмадын.

1967

ГЫШ ӘЛЛӘНЧӘЛӘРИ

Гыш кәләндә гар кәлир,
Дағлара вүгар кәлир.
Гарталлар гонур дөшә,
Јухуја далыр мешә.
Гарғалар гарылдајыр,
Јердә гар парылдајыр.
Ушағлар дәстә-дәстә
Ағаппаг гарын үстә
Әлләриндә јун әлчәк,
Үрәкләри севинчәк
Ојнајырлар гар топу.
Атыр — ушағлар топу.
Бә'зиләри сүрүшүр,
Јыхылыр јерә дүшүр.
Јолдашлары күлүшүр...
Сәс јајылыр һәр јана.
Фәрәһ верир инсана
Бахыр һәр јолдан өтән
Фикирләшир: инди мән
Кичик ушаг олајдым,
Белә гывраг олајдым,
Ушағларла әл әлә
Ојнајајдым бах белә.

1967

ТЭМСИЛЛЭ

ТИКАН ВӨ ГЫЗЫЛКҮЛ

Тикан чох тээччүблэ
Сөjlэди гызылкүлэ:
Бир колда, бир будагда
Јетиширик биз багда.
Бэс сэбэб нэдир ки, сэн
Ғамыја севимлисэн,
Мэни севмэјир неч кэс?
Күл деди: дејил эбэс,
Бир јердэ олсаг да биз,
Ајрыдыр хислэтимиз.
Сэн нэр элэ батырсан,
Инчидиб ганадырсан.
Мэн көнүл охшајырам,
Гэлблэрдэ јашајырам.

1967

ДАРКӨЗ ЈАПЛАГА

Багда даркөз јапалаг
Элдэн-ајагдан узаг
Јува гурду өзүнэ.
Истэмэди көзүнэ
Көрүнсүн бир көјэрчин.
Дурна, бүлбүл, билдирчин.
Кэлди бир бүлбүл, сэхэр
Охуду шэн нэгмэлэр.
Гэлби од тутуб јанды,
Јувасындан бојланды,
Јапалаг деди: бүлбүл,
Сэни чошдурубду күл.
Охујурсан хэвэслэ,
Сэхэр-сэхэр зил сэслэ.
Анчаг билмирсэн ки, мэн
Хошланмырам нэгмэндэн.
Нэр нэгмэн јүз рэнк олур,
Јулагларым дэнк олур.
Бүлбүл деди: јапалаг,
Даркөзлэрин дејил бағ.
Бурда нэр чүрө гуш вар,
Торағај, гарангуш вар.
Ғамы севир нэгмэни.
Көзэл сэс јалиыз сэни

Нараһат едирсә кәл,
Олма гушлара әнкәл.
Кет харабә күнчүнә,
Нәғмәкардан инчимә.

1967

ДОЛЧА ВӘ ПИЈАЛӘ

Пијалә деди: долча
Олса да мәнән уча,
Габағымда әјилир,
Өзүнү кичик билир.
Бахсалар она кенән
Дејәрләр: горхур мәнән.
Долча деди: пијалә!
Ујма бу хам хәјалә.
Бошлар көстәрәр гүрур,
Долулар олмаз мәғрур.
Сән бошсан, мән долујам,
Әјилсәм дә улујам.
Әксилмәјир һөрмәтим,
Јахшылыгдыр нијјәтим.

1967

НАР JEJЭН УЗУНГУЛАГ

Бир дэфэ узунгулаг
Көрдү мејвэли бир бағ.
Итирмэди фүрсэти
Баға кирди хэлвэти.
Һәр ағачда варды бар,
Алма, армуд, һејва, нар.
Тез ағзыны узатды,
Улаг будағы дартды,
Габығыјла чејнэди,
Бүтүн бир нары једи.
Көрдү ачыдыр јаман,
Деди: билмирэм инсан
Бу нары нечэ јејир,
Һәр јердэ тәрифлэјир
Белэ ачы мејвэни.
Дәһшәт көтүрүб мәни.
Дилләнди нар ағачы,
Деди: нар дејил ачы.
Габығыјла јејирсэн,
Нара ачы дејирсэн.
Улаг нәдир, бағ нәдир,
Нар нәдир, улаг нәдир.

1967

ОВЧУ ВӘ ГУЗУ

Бир дэфэ кечәјары
Овчу бир чанавары
Тутуб кәтирди кәндә,
Бағлајыб салды бәндә.
Бу овчу бир ағаппаг
Түкү ипәкдән јумшаг,
Көк гузу сахламышды.
Һәјәтдә бағламышды.
Гузу гурдла үз-үзә
Дуруб бахды көз-көзә.
Гәлбинә горху чөкдү,
Күндә әтини төкдү,
Бир гуру сүмүк олду.
Дәри она јүк олду.
Гузуну көрүб овчу
Јанды гәлбинин ичи.
Сөјләди: ај гузум, сән
Вахтында јемләнирсән.
Чохдур отун, әләфин.
Әввәлләр сазды кефин.
Сәбәб нәдир бу хала,—
Өмрүн кедир завала.
Овчуја деди гузу,
Билмәк истәсэн дүзү,

Чанавары көрөндө
Тагөт галмайыр мөндө,
Жаман горхуб һүркүрәм,
Мөн әтими төкүрәм.

1967

КӘПӘНӘК ВӘ БАЛ АРЫСЫ

Арыја бир кәпәнәк
Сөйләди: бу күл-чичәк
Мөнә жарашыр анчаг.
Сејр елә, һүснүмә бах,
Көр нечә рәнкбәрәнкәм,
Күлләр кими гәшәнкәм.
Рәнкин сәнин сапсары
Бу сир-сифәтлә, ары,
Доланырсан күлшәни,
Чәмәнләри, мешәни.
Ары деди: кәпәнәк,
Дүздүр, дејиләм көјчәк.
Лакин гондуғум күлдән
Бал һазырлајырам мән.
Һамы јејир балымдан.
Хошланыр бу һалымдан.
Сән өз зөвгүнә көрә
Гонурсан чичәкләрә,
Бәнзәсэн дә күлләрә,
Фајдан јохдур елләрә.

1967

ДАРҒА—ГАРҒА

Гушларын шаһы тәрлан,
Адлы-санлы һөкмран
Әмр едиб деди:—Гарға,
Едирәм сәни дарға!
Јашыл мешәдә, бағда,
Чәмәнликдә, јајлагда,
Ирадәнлә, һөкмүнлә
Нә истәјирсән елә.
Гарға јаман севинди,
Дүшүнүб деди:—Инди
Вар мәндрә бөјүк гүдрәт,
Әлимә кечиб фүрсәт
Кәрәк нәғмәкар гушлар,
Бүлбүлләр, гарангушлар
Кәлиб јашыл бағларда
Охумасын баһарда.
Һәр тәрәфдә гарғалар
Гышгырыб десин гар, гар.
Ел зөвг алсын сәсиндән.
Гарға вәзифәсиндән
Олуб елә бәдкүман,
Лап чыхмышды јадыннан
Онун мискин гарғалыг.
Едән заман дарғалыг

Олду башга һәвәсдә...
Гонду бир күн леш үстә.
Елә көјдән бу заман
Шығыјыб кәлди тәрлан.
Гарға сајмады ону,
Пис олду ишин сону.
Тәрлан бәрк ачыгланды.
Гәзәбдән гәлби јанды,
Елә вурду гарғаны,
Чыхды ловғанын чаны.

ЛОВГА ЧЫРАГ

Чыраг кечә жанырды,
Жаман ловгаланырды.
Дејирди: жарашығым,
Көнүл ачан ишығым
Јајылыбдыр дүнјаја.
Дәјәр Күнәшә, Аја.
Ачылды ајдын сәһәр
Парылдады шәфәгләр,
Көјдә ал Күнәш јанды,
Јер үзү ишыгланды.
Јүз рәнк алды чичәкләр,
Учушду кәпәнәкләр,
Ишыгланды һәр отаг.
Өлкүн көрүнүб чыраг
Сөндү бүтүн нәфәси,
Итди кетди шәләси.

1967

ГАРТАЛ ГҮРУРУ

Бир гарталы мәнбәсдә
Мөнкәм дәмир гәфәсдә
Сахлајырды бир овчу.
Чохду гарталын күчү,
Анчаг ганад ачмаға,
Дар гәфәсдә учмаға
Тапмырды һеч бир имкан.
Сәрчә учуб ағачдан
Кәлди гәфәсә гонду,
Ачы сөзлә тохунду
Үрәјинә гарталын.
Деди: нечәдир һалын?
Кәлсәнә ганад ачаг,
Көјдә бәрабәр учаг.
Көрәк ким чох јүксәләр,
Јарышда галиб кәләр,
Чәксә дә чох изтираб,
Гартал вермәди чаваб.
Чырпды ганадларыны,
Позмады вугарыны.

1967

НӘҒМӘЛӘР

БӨҮК ЛЕНИН

Җер үзү баһарыны,
Азадлыг нубарыны,
Көнүлләр вугарыны
Дуһандан алды, Ленин.

Нәгәрат:

Шөһрәтимиз, адымыз,
Ән бөјүк устадымыз,
Голумуз, ганадымыз
Сән олдун, әзиз рәһбәр.

Дағлар әзәмәтини,
Дәнизләр вүс'әтини,
Өлкәмиз гүдрәтини
Дуһандан алды, Ленин.

Нәгәрат:

Шөһрәтимиз, адымыз,
Ән бөјүк устадымыз,
Голумуз, ганадымыз
Сән олдун, әзиз рәһбәр.

Җаратдын јени чаһан,
Азад олду һәр инсан.
Ишығыны бу дөвран
Дуһандан, алды Ленин.

Нәгәрат:

Шөһрәтимиз, адымыз,
Ән бөјүк устадымыз,
Голумуз, ганадымыз
Сән олдун, әзиз рәһбәр.

1967

МЕҢРИБАН ҺӘКИМ

Гәлби чичәкләрдән, күлләрдән тәмиз,
Бизә сирдаш олан меһрибан һәким!
Янына кәлирик, олса дәрдимиз,
Едирсән һәр дәрдә сән дәрман, һәким!

Бә'зән үрәјини сыхса да кәдәр,
Сәни күләр үзлү көрүр хәстәләр,
Дәрманын чох ачы олса да әкәр,
Күлүшүн шәкәрдир һәр заман, һәким!

Елләр лоғман дејиб сәнә әзәлдән,
Сыныг көнүлләри сәнсән дүзәлдән,
Өмрүн баһарыны вахтсыз хәзәлдән
Гору һикмәтинлә, еј лоғман һәким!

1966

СӘМӘНИ

Сәмәнисән јашылсан,
Сүфрәјә јарашырсан.
Бошгабда көјәрәндә
Сән ашырсан, дашырсан.

Нәгәрат:

Сәмәни, ај сәмәни
Сәмәни, сахла мәни,
Илдә бечәррәм сәни.

Күнәш көјдә күләндә
Көзәл Новруз кәләндә,
Һәр сүфрәдә олурсан
Мәчлисләр дүзәләндә.

Нәгәрат:

Јашыл, көјчәк сәмәни,
Севир бу елләр сәни.
Һәр кәс көрсә һүснүнү
Хатырлајыр чәмәни.

Нәгәрат:

Сәмәни, ај сәмәни,
Сәмәни, сахла мәни,
Илдә бечәррәм сәни.

ШӘҢЛА КӨЗЛӘР

Еј көнүл охшајан севимли дилбәр!
Лаләдән зәрифсән, нәркиздән инчә.
Һүснүн, тәрәвәтин бир ше'рә бәнзәр,
Сәнсэн көзәлләрин көзәли, мәнчә.

Шәһла көзләринин кирпичләриндән
Гәлбим јараланды минбир јериндән,
Көзәлләр даш гәлбли олмасын кәрәк,
Дәрдими дүјмурсан нечин дәриндән?

Ешгин вүсәлындан умурам дәрман,
Кәл сәни севәнлә долан меһрибан.
Ашиги инчитмә, јетир вүсәлә,
О шәһла көзүнә, назына гурбан.

1966

ГАР ТОПУ

Дағлар гојуб ағ папаг,
Јерләр олуб ағаппаг.
Ағ дон кејиб дүзәнләр,
Гара бах, а гара бах.

Һамымызын вар топу,
Атсын ушағлар топу;
Кәлин бу мејданчада
Биз ојнајағ гар топу.

Донубдур көјдә улдуз,
Чајлар бағлајыбдыр буз,
Баһар кими гышда да
Сәфәлыдыр јурдумуз.

Һамымызын вар топу,
Атсын ушағлар топу,
Кәлин, бу мејданчада
Биз ојнајағ гар топу.

1966

ГЭЗЭЛЛЭР

ВЭФАЛЫ ОЛУР

Бизим көзэллэримиз ашигэ вэфалы олур,
Марал бахышлы олур, гэмзэли, эдалы олур.

Көзөлдө ашигэ наз ејлэмэк бир адэтдир,
Көрөндө овчуну, чејран гачыр, һөвалы олур.

Гэдир билэн көзөли севсэ, инчимэз ашиг,
Демэз ки, ешгэ дүшөн дөрд чөкир, бөлалы олур.

Учур дүзүндө турачлар, дағында гарталлар,
Мөним көзөл вөтөним һәр заман сэфалы олур.

Көзөндө јурдуму, Мирмөнди, ил боју көрдүм,
Көзөллөр өлкөси јаз, гыш көзөл һөвалы олур.

1967

БИР ДЭСТЭ ГЫЗЫЛКҮЛ

Көндөрдү бизэ јар јенө бир дөстө гызылкүл,
Јаз фәсли көзөл бөхшиш олур доста гызылкүл.

Јар өтри кими сөндө көзөл рајиһәләр вар,
Гөјдум сәни јүз шөвг илә гәлб үстө, гызылкүл.

Сән өтрин илә аләми һөјран еләјирсән,
Јох бүлбүлө тај нәгмә илә сәсдә, гызылкүл.

Чанан нечө өз ашигини севмиш үрөкдән,
Сән дө елә сев бүлбүлүнү, истө, гызылкүл!

Мирмөнди дејир, јарда олан ешги, вөфаны,
Көздим нә гәдәр, көрмөдим һеч кәсдә, гызылкүл

1966

ИНАНСЫН

Ашиг кэрэк өз севдији чананэ инансын,
Гэр бүлбүлү-шејда күлү-хөнданэ инсанын.

Пэрванэ илэ шам да јаныр ешгэ һөвөслэ,
Шәм'ин дә кэрэк ешгинэ пэрванэ инансын.

Лоғман кими ол өз вэтэнинчүн, өз елинчүн,
Ел сөндэ олан һикмэтэ, дэрманэ инансын.

Пејманајэ ким ујса онун әһди дүз олмаз,
Ариф нечэ сэрхошдакы пејманэ инансын?

Јар мөндән узаг олса да гэлбимдәдир һәр ан,
Мирмеһди, көнүл бәс нечэ һичранэ инансын?

1966

БУ НЭЗАКЭТЛЭ, БУ НАЗЛА

Гојма ола һичриндэ бу көнлүм еви виран,
Вөслинлә мәни шад елә, еј севкили чанан.

Бир нәғмә кими олду дилимдэ адын әзбәр,
Күн јохду ки, еј јар, унудум мән сәни бир ан.

Һеч бағда тәбиәт сәнә тај гөнчә битирмәз,
Бир шаһ әсәри санды сәнин һүсүнү дөвран.

Һәр мәчлисә дүшсән бу нэзакәтлә, бу назла,
Арифләр олар сәндәки дилбәрлијә һејран.

Өмрүндә әкәр бирчә дөфә көнлүнү алсан,
Шадлыгла сарар гэлбини Мирмеһдинин һәјчан.

1966

КУЛУСТАНА КЕДИР ЈАР

Мин гэлб апарыр, көр нечә мәстанә кедир јар,
Күл дәрмәк үчүн сејри-күлүстанә кедир јар.

Јүз гәмзә илә чилвәләниб, шух бәзәнибдир,
Чыхмышдыр отагдан, јенә ејванә кедир јар.

Көрдүм ону ејванда кәлиб кечдим өнүндән,
Бир бахмады, зәнн етди ки, биканә кедир јар.

Достлар дедиләр, ашигини салма нәзәрдән,
Бахды, деди чох тә'н илә диванә кедир јар.

Мирмеһди, көнүл вәсли илә шад ола билмәз,
Әгјарын илә сејри-күлүстанә кедир јар.

1966

СЕВДИМ

Мән севкилимин гәлбә јатан назыны севдим,
Көнлүндәки әсрары дујуб, разыны севдим.

Бир нәғмә кими гәлби ачыр дурна гатары,
Көјләрдә учан дурнанын авазыны севдим.

Һәр арзу да јүксәлмәк үчүн фикрә ганаддыр,
Көјләр кими сонсуз әбәди арзуну севдим.

Јүзләрлә көнүл чәзб еләјән шаир ичиндә,
Хәјјама ујуб, һафизи Ширазыны севдим.

Мирмеһди, Фүзулијә пәрәстиш еләјиб мән,
Һикмәтли, дәрин ше'ринин е'чазыны севдим.

1967

МЭЛАҺӘТ ОЛА

Көзәлдә бир дә кәрәк инчәлик, нәзакәт ола.
Бахышларында көнүл чәзб едән ләтафәт ола.

Кәрәк о дүшмәјә күндә бир ешгә, севдајә,
Һәгиги ашигинә доғрулуғ, дәјанәт ола.

Көзәлләр ешгинә дүшдүн, чәкинмә туфандан,
Мәһәббәтин дәнизиндә әкәр фәлакәт ола.

Һәгиги шаир одур, јаздығында бир һикмәт,
Фиқирләриндә дәринлик, бөјүк чәсарәт ола.

Гәзәл көзәл кимидир һәр гәзәлдә, Мирмеһди,
Кәрәк көзәлдә олан инчәлик, мәлаһәт ола!

1967

БУ КЕЧӘ

Еизә бир назлы гонағ кәлди шәһәрдән бу кечә,
Галмады зәррә әсәр мәнәдә кәдәрдән бу кечә.

Дедиләр, бир даһа тәрк етмәјәчәкдир сәни јар,
Үрәјим буз кими олду бу хәбәрдән бу кечә.

Күнәш үзлүм о гәдәр сачды шәфәг бәзмимизә,
Һәр көрән сөјләди, ајдынды сәһәрдән бу кечә.

Хәзәрин сејринә чыхдыг нечә һәмдәм, нечә дост,
Чошду көнлүмдә севинч, артды Хәзәрдән бу кечә.

Бәхтинин улдузу, Мирмеһди, күлүб шадлығ елә,
Салды чанан јенә әғјары нәзәрдән бу кечә.

1966

ЭСЭР ОЛМАЗ

Ешгин эсэри олмаса һеч бир эсэр олмаз.
Мә'насыз олан сөздә көзәллик, эсэр олмаз.

Умма ити кәскин сөзү, күт бејни оландан,
Күт хәнчәрин ағзында билирсән кәсэр олмаз.

Сөз версә узун нитг еләјән, гысса данышсын,
Үч күн данышар нитги онун мүхтәсэр олмаз.

Накәсләрә, намәрдләрә бел бағлама әсла,
Мејданда һүнәр көстәриб һеч накәс әр олмаз.

Надан сәни, Мирмеһди, салар дәрдә, бәләјә,
Арифлә јүз ил үлфәт елә—дәрди-сәр олмаз.

1967

КӘЛИР

Севиб севилмәјә чох назәнин чаһанә кәлир,
Көзәл одур ки, сөзү гәлбә шаиранә кәлир.

Көзәл вар—ашигини инчидир, көнүл ганадыр,
Әлиндә ашиги бүлбүл кими фәғанә кәлир.

Унутма: чох көзәли торпаг ејләјиб бу чаһан!
Өмүр дедикләри бир күн солуб хәзанә кәлир.

Нәсил-нәсил кәлир, инсан көчүб кедир әбәди,
Бир өзкә дөвр ачылыр, башга бир зәманә кәлир.

Чаһанда шән јаша, Мирмеһди, јаз көзәлләрдән,
Һамы десин ки, сөзү гәлбә ашиганә кәлир.

1967

СЕВИНЧИМ, КЭДЭРИМ

Бир гаранлыг кечэ олмуш мэнэ јарсыз, сәһәрим,
Ахтарыр дөрд тәрәфи көрмәјә јары, нәзәрим.

О замандан ки, күсүб кетди вәфасыз көзәлим,
Дүшдү бир һала көнүл—јохдур өзүмдән хәбәрим.

Гапымы ачса мәним, кәлсә о назәндә пәри,
Шадлығымдан кәләр илһам, јаранар сөз көһәрим.

Олмасајды мәнә һәмдәм о пәричөһрә никар,
Ешгдән јазмаға олмазды мәним һеч һүнәрим.

Мәнә, Мирмәһди, бу илһамы вериб севкили јар,
Бағлыдыр бир сөзүнә чүнки севинчим, кәдәрим.

1966

ҲАМЫДАН КӨЗӘЛ

Бир әср олмајыб бизим әјјамдән көзәл,
Ајдынды—сүбһ заманы олур шамдән көзәл.

Ашиг һәмишә камә јетишмәклә зөвг алыр,
Вармы чаһанда ашиг үчүн камидән көзәл.

Сәрхошлуг адәт ејләјәнә һәр нә версәләр,
Санмаз ону шәраб долу бир чамидән көзәл.

Иш дүз кәтирмәјәндә чалышмаг јорур сәни,
Хошдур ишин дүз олса сәрәнчамидән көзәл.

Башдан-баша чаһан көзәлә дөнсә мән јенә,
Мирмәһди, јарымы санарам һамыдан көзәл.

1966

ЧАНАН МЭНЭ

Вэслин илэ, севкилим, күлшэн иди һәр јан мәнэ,
Олду һичриндан сәнин күлшән дә бир зиндан мәнэ.

Бир заманлар гол-гола сејр ејләјәрдик күлшәни,
Јар вәфасыз чыхмысан, гисмәт олуб һичран мәнэ.

Вэслин үмидилә һәр күн көнлүмү шад ејләрәм,
Һәр бәла көрсәм јолунда ешг едәр асан мәнэ.

Илдырымлар чахса да ешгин фәзасында әкәр,
Даг кими бир инсанам, етмәз әсәр туфан мәнэ.

Санмырам, Мирмеһди, чананы вәфасыз, күн кәләр,
Вар үмидим меһрибанлыг ејләјәр чанан мәнэ.

1966

АРУЗУМ

Аләмдә нә вәзифә, нә ад-сандыр арузум,
Күл фәсли бағда күл кими чанандыр арузум.

Сакит дајанма көл кими, еј тә'б, далғалан,
Ше'рим кәрәк дәниз ола, үммандыр арузум.

Бүлбүл кими јетәр күл үчүн бағда өтдүјүм
Гартал кими сәмалары чөвландыр арузум.

Шаир көнүл баһара вурулмушдур, еј рәгиб,
Санма мәним сәнин кими туфандыр арузум.

Мирмеһди, сағлам олмаса инсан, һәјат нәдир,
Мөһкәм бәдәнди, бирдәки сағ чандыр арузум.

1966

ИЛҲАМӘ КӘЛДИ КӨНЛҮМ

Ешгимдән алды һүснүн, еј севкилим, кәмалы,
Ешг илә һүснүн олмаз дүнјада һеч зөвалы.

Мән дә сәнинлә чатдым дүнјада бу кәмалә,
Илһама кәлди кәнлүм көрдүкчә күл чәмалы.

Сәнәт севир көзәллик, бир дә бөјүк һәгигәт,
Вар сәндә бир көзәллик, олмаз онун мисалы.

Мән ешгин һикмәтилә һәр сиррә вагиф олдум,
Зөвг әһли һәр сөзүмдән дәрк ејләјәр бу һалы.

Һүснүн ганад верибдир Мирмеһдијә һәмишә,
Ешгин фәзаларында шәһпәр ачыб хәјалы.

1967

АҲРЫЛДЫМ

О күн ки, һәсрәт илә назлы јардан аһрылдым,
Хәзана дүшдү, өмүр новбаһардан аһрылдым.

Чәмәнләри доланардыг күл үзлү чананла,
Саралды, солду чәмән, күлүзардан аһрылдым.

«Кәзирди һарда никарым, битирди күл, лалә,
Мән ондан аһры дүшүб лаләзардан аһрылдым.

Сорушма ки, нә үчүн гәмлисән, көңүл, бу гәдәр.
Мәнә севинч кәтирән шух никардан аһрылдым.

Вүсала јетмәјә, Мирмеһди, интизар чәкдим,
Көрүш күнү јетишиб интизардан аһрылдым.

1966

ЈАШАЈЫР МӘҲӘББӘТИНЛӘ

Нә гәдәр көзәлсән, еј јар, белә мөһр-үлфәтинлә
Һамыны едирсән һејран бу көзәл тәбиәтинлә.

Сачылыр дәјәрли инчи сәнин ал додагларындан,
Нә гәдәр көнүл ачырсан күлүшүнлә, сөһбәтинлә.

Елә гөнчәсән ки, јохдур әвәзин чаһан бағында,
Сәнә тај олармы лалә бу гәдәр ләтафәтинлә.

Күнәшин шәфәгләриндән даһа мөһрибанды гәлбин,
Мәни охшајырсан һәр ан, көзәлим, һәрарәтинлә.

Сәни Мирмөһди севди јазын ән көзәл чағында,
Дәјишиб узун фәсилләр јашајыр мөһәббәтинлә.

1965

ШӘНЛИК КЕЧӘСИ

Чанан да көнүл чәзб еләјән һүсн илә наздыр.
Тој мәчлисини шән кечирән нәғмә вә саздыр.

Тој мәчлисинин шаһидијик биз ики кәнчин,
Оғлан гыза гыз оғлана бир мөһрәми раздыр.

Достлар да, гоһумлар да, танышлар да олуб шад,
Бу тој кечәсиндә һамынын нәш'әси саздыр.

Бәјлә кәлинин шәнинә бир нәғмә охунсун!
Шәнлик кечәсиндә нә гәдәр ојнасаг аздыр.

Мирмөһди, белә шән кечәләрдә өмүр артыр,
Һәр тој бу һәјат аләминә бир јени јаздыр.

1966

ҺАНЫ?

Кәлди баһар мөвсүмү, назәндә яр һаны?
Күл фәсли биркә кәздијимиз күлүзар һаны?

Дағларда лалә битди, чәмәнләрдә күл-чичәк,
Һүсилә аләми еләјән лаләзар һаны?

Күнләр кечир кедир сәнин һичринлә, севкилим,
Сәнсиз көнүлдә бирчә дәгигә гәрар һаны?

Бир аһу көзлүјә вурулуб олмушам әсир,
Көнлүм кими мәнәббәтә ујғун шикар һаны?

Достлар дејир ки, сәбр елә, Мирмәһди, яр кәләр,
Мән сәбр едәрдим өмрә вәфа, е'тибар һаны?

1966

КҮНҮ САЈ

Јох көзәлликдә, севкилим, сәнә тај,
Кечәләр чыхмасын чыханда сәһ, ај.

Бир күнәшсән ки, парлаг улдузлар
Шәфәгиндән умубдур һүснүнә пај.

Сәндән ајры дүшәндә санки мәним
Һәр күнүм илдир, һәр дәгигәм ај.

Олмасан, яр, мәнимлә бир јердә
Мәнә виранәдир инан ки, сарај.

Вә'дә верди вүсал үчүн чанан,
Көзлә, Мирмәһди, һәр кечән күнү сај.

1966

КӨЗЭЛИМ

Рәгибә уймаг илә атма јарыны, көзәлим.
Итирмә елдә бүтүн е'тибарыны, көзәлим.

Сәнинлә варды бизим әһдимиз — вәфалы олаг,
Гырыб бу әнди, дәјишмә гәрарыны, көзәлим.

Мәһәббәтин дә һәмишә гышы, баһары олур,
Һәдәр кечирмә бу севда баһарыны көзәлим.

Көзәллијинлә өјүнмә, гүрура ујма белә,
Хәзан кәләндә позар күлүзарыны, көзәлим.

Сәнин һәр әмринә табе олубса Мирмәһди
Әлиндән алма онун ихтијарыны, көзәлим.

1966

КӨРҮМ МӘН

Арзум буду ки, күндә көзәл јары көрүм мән,
Ачсын о кәтан көјнәјини нары көрүм мән.

Јаз мөвсүмү чананла чыхым сејрә чәмәндә,
Бүлбүл кими күлшәнләри, күлзары көрүм мән.

Көнлүм тутулуб гәм булудундан сыхыланда,
Гаршымда көнүл һәмдәми дилдары көрүм мән.

Гәлбим нә гәдәр кәнчди—јаратмаг һәвәсилә,
Һәр күн кәрәк илһам јетирән бары көрүм мән.

Гәввас кими һикмәт дәнизиндә кәзим һәр ан,
Мирмәһди, сөзүмдә јени мирвары көрүм мән.

1966

ЕШГИНЭ ВЕРМИШ ЧАВАБ

Лох даһа көнлүмдә бу һичрана таб,
Аҗрылығын гәлбимә вермиш эзаб.

Вәслә җетир көнлүмү, еҗ дилбәрим,
Гоҗма мәни инчидә бу изтираб.

Ешгинин аһәнкинә уҗмуш сәнин,
Еҗләмисән көнлүмү әлдә рүбаб.

Неҗ кими севда еләмәз бир әсәр,
Ашигинә олмаса мә'шүгә баб.

Гәлбини, Мирмеһди, алыб җар әлә,
Ешгинә севда илә вермиш чаваб.

1966

ЈАД ЕТ

Өмрә баһар кәлибдир һәр күн җени диләкдән,
Мүмкүнмү ачмаҗым сөз җаз мөвсүмү чичәкдән.

Һәр бағда рәнк алыбдыр күлләр гызыл шәфәгдән,
Дағларда дон кеҗибдир ал лаләләр ипәкдән.

Бир бәстәкара дөнмүш санки сәһәр нәсими,
Кәлмишдир еһтизаза чаҗлар әсән күләкдән.

Сөз күлшәниндә шаир зәһмәт чәкир үрәклә,
Лох фәрги инчә ше'рин бир солмаҗан чәләнкдән.

Хошбәхт дәгигәләрдә Мирмеһдини унутма,
Зөвг алсан һәр сөзүмдән, җад ет мәни үрәкдән.

1966

ХОША КЭЛСИН

Чананла кэрэк мачлисэ ашиг гоша кэлсин,
Севда чэманиндэ отуруб баш-баша кэлсин.

Чанан оду ки, дэрк елэсин ешги, вэфаны,
Чанан о дежилдир ки, ујуб гаш-даша кэлсин.

Достлар гынајар нэр бэдэсил јарэ ујанда,
Јар онда көзэлдир ки, ујуб сирдаша кэлсин.

Мэн вэслэ јетишдим, дејирэм ашиг олан дост,
Чат сэн дә вүсалэ, бүтүн арзун баша кэлсин.

Хошбэхт елэ шаирди, онун јаздығы сөзлэр,
Мирмеһди, кириб гэлблэрэ, елдэ хоша кэлсин.

1966

БИР ЭЛАЧ

Јар, көнүл мүлкүнү едиб тарач,
Етмэдин дәрдимэ мәним бир элач.

Еј көзэллик илаһеси, һүснүн
Парлаг ајдан, күнөшдән алды хэрач.

Бир ширин сөзлэ гэлбими элэ ал!
Ашигэм, олмушам сэнэ мөһтач.

Сэн көзэлликлә чох өјүнмэ белэ,
Бар кәтирсэ, кэрэк әјилсин ағач.

Салма Мирмеһдини нэзәрдән кәл,
Ашигин дәрдинэ елэ бир элач.

1966

БЭНӨВШЭ

Лаз кэлди, ачыл, этрини сач, абы бэнөвшэ,
Лох ажрылыга гэлбимизин табы, бэнөвшэ.

Чананла Хэзэр саһилинэ чыхмалыҗыг биз,
Сејр етмэк үчүн саһили, мәнҗабы бэнөвшэ.

Чанан да мәнимтэк сәни севмишдир, эзэлдән,
Адәтди кәрәк, јар ола јар бабы, бэнөвшэ.

Јар бусәсиниң башга дады, ләззәти вардыр,
Ширинлији кечмиш балы шәһдабы бэнөвшэ.

Мирмеһди дујур әтрини чанан нәфәсиндән,
Лаз кэлди, ачыл, кәнлүмү ач, абы бэнөвшэ.

1966

ДЕЈИЛМИ

Бир дост ки, сәни сајмады, биканә дејилми?!
Ким ујса вәфасызлара, диванә дејилми?!

Мејханәни чох тә'риф едиб, сәрхош, өјүмә,
Јолдан чыхаран кәнчләри мејханә дејилми?!

Ғикмәтли әсәрләр јарадыбдыр бизим елләр,
Ашығларымын гошмасы дүрданә дејилми?!

Мирмеһди, вер өз гәлбини бир инчә никара,
Севдасыз олан гәлб еви виранә дејилми?!

1966

БИГЭРАР ЕЛЭМЭ

Мэни, еј јар, бигэраp елэмэ,
Ешгими елдэ ашикар елэмэ.

Күл кими күл, мэним дэ күлсүн үзүм,
Лалэтэк гэлби дағдар елэмэ.

Додағындан көнүл олуб сэрмэст,
Көзлэринтэк мэни хумар елэмэ.

Ја вер өз гэлбини мэнэ, көзэлим,
Ја дәли көнлүмү шикаp елэмэ.

Сэни гэлбдэн севибди Мирмеһди,
Ашиги ел ичиндэ хар елэмэ.

1966

ЭФСАНЭ ШЭКЛИНДЭ

Саныр дүнјаны сэрхош, бир кичик мејханэ шэклиндэ,
Көзэллик көзлэриндэ экс едир пејманэ шэклиндэ.

Ичэндэ үч гэдәһ бадә—олур аслан кими мөғруp,
Дөнүр бирдән-бирэ, сонра олур диванэ шэклиндэ.

Суја вар бәнзэри, лакин шэраб олмуш јанар бир од,
Башында һэрләнир сэрхош онун пэрванэ шэклиндэ.

Эмин ол, сэрхоша етмэз эсэр бир түк гэдэр эсла.
Чаһан абад ола ја ки, гала виранэ шэклиндэ.

Едэрми сөзлэрин сэрхошлара, Мирмеһди, һеч тә'сир,
Кәлиp һикмәтли сөзләр сэрхоша эфсанэ шэклиндэ.

1967

АШИГ

Вердин көнүл о күн ки, бир назлы жарэ, ашиг,
Ешгин элачы жохдур, ахтарма чарэ, ашиг.

Һәр күн баһар чағында күл бағчада күлөндө,
Бүлбүл фәған едир ки, күл олду харэ, ашиг.

Дүшдүн бәлаји-ешгә, жарын вәфасыз олду,
Чәкди сәни дилиндән чөвр илә дарэ, ашиг.

Јүз мин бәла да кәлсә, һәр чөврә таб едәрсән,
Бүлбүл кими ујубсан бир күлүзарэ, ашиг.

Мирмеһди, сөјләјирдин, севдајә дүшмәрәм мән,
Бир күн нәһајәт олдун бир ишвәкарэ ашиг.

1966

ДИЛБӘРЛӘРИН АВАЗЫНЫ

Еј көнүл, динлә бизим дилбәрләрин авазыны,
Јурдумун гәлб охшајан секаһыны, шаһназыны.

Истәсэн зөвгүн, севинчин бир бөјүк дәрја ола,
Динлә, чалсын тарыны Әһсэн, Әдаләт сазыны.

Мусигини һикмәт әһли руһә дәрман сөјләјиб,
Көр муғаматын көнүлләр чәзб едән е'чазыны.

Бир көјәрчинтәк учур елләр үзүндә нәғмәмиз,
Сејр едир һәр өлкәдә јүз мин көнүл шаһбазыны.

Бах мәним халгымда, Мирмеһди, јаратмаг ешгинә
Өз дүһасыјла јаратмыш нәғмәнин тәнназыны.

1967

ЈАНАГДА, КӨЗЭЛ

Сәһәр-сәһәр доланырдын чичәкли бағда, көзәл,
Едирди вәсфини бүлбүл сәнин будагда, көзәл.

Ипәк ичиндә әтирли шәмамә бәсләмисән,
Шәмамәләр јетишәрди һәмишә тағда, көзәл.

Рәғиб бахыб үзүнә, ејләмә буну инкар,
Баханда көз јери көрдүм о күл јанагда, көзәл.

Сәнин сәсиндәки шә'ријјәти мән һисс едирәм
Чошан, дашан, сүзүлән, һәр ахан булагда, көзәл.

Едир севинчини Мирмәһдинин шәләлә кими
Кәзәндә һәр гәзәли гончатәк додагда, көзәл.

1967

БИЛМИШӘМ

Ешгини, еј сәрвиназым, чисмимә чан билмишәм.
Вәслини көнлүмдәки һәр дәрдә дәрман билмишәм.

Чох вәфасыз чыхмысан лакин мәнимтәк ашигә
Етмисән үлфәт сән әғјарымла пүнһан, билмишәм.

Күл додағындан тиканлы сөз нә лајигдир чыха,
Мән сәни бир инчә руһлу, назлы чанан билмишәм.

Бир пәрисән, еј көзәллик һејкәли, дүнјадә сән!
Ашигә чөвр етмәји һүснүндә нөгсан билмишәм.

Јар чөвр етдикчә, ашигдә сәбат олсун кәрәк,
Санма ашиг олмағы, Мирмәһди, асан билмишәм.

1967

УЈДУМ

Мөн сәндә олан инчә, зәриф хисләтә ујдум.
Хош сөзләринә бағланыб, үнсијјәтә ујдум.

Сарсылды көнүл көз-көзә бахдыгда сәнинлә,
Көзләрдәки мә'на долу ше'ријјәтә ујдум.

Мәчлисдә сәни рәгс елијәркән көрүб, еј јар!
Јүзләрлә көнүл чәзб еләјән сәнәтә ујдум.

Һүснүндә сәнин вар нә гәдәр сәһр илә әфсун.
Бабил көзәлиндән дә көзәл афәтә ујдум.

Көр бир нечә чанан јарадыбдыр бу тәбиәт,
Мирмәһди, тәбиәтдә олан һикмәтә ујдум.

1967

ДЕЈИЛСӘН

Көнлүм, нә јанырсан ода, пәрванә дејилсән!
Ујма јетәнин ешгинә, диванә дејилсән!

Севдаја дүшүб дәррдән, әләмдән гана дәнмә,
Әлләрдә көзән меј долу пејманә дејилсән!

Сә'ј ејлә ки, шадлыгла севинч һәмдәмин олсун,
Гојма јахына гәмләри гәмханә дејилсән!

Һәрчаји олан һәр көзәлин ешгинә дүшмә,
Сән сачлар ичиндә доланан шанә дејилсән!

Севда јолу, Мирмәһди, чәфасыз ола билмәз,
Чананларын әһвалына биканә дејилсән!

1967

ГУРБАНЫН ОЛУМ

Бу гэдэр наз еләмә, кәл бизә, гурбанын олум,
Әјләшиб сөһбәт едәк үз-үзә, гурбанын олум.

Мәчлисин сагиси ол, нәш'ә кәтир бәзмимизә,
Вер шәкәртәк додағындан мәзә, гурбанын олум.

Санма севда јолуна чох да бәләд ашигини,
Кәзирәм мән белә јолда тәзә, гурбанын олум.

Көнлүм һәрчаји дејил, күндә севә бир көзәли,
Вурулуб сәндәки шәһла көзә, гурбанын олум.

Сәни Мирмәһди севиб, ашигин олмаз јаланы,
Е'тибар ет дедији һәр сөзә, гурбанын олум.

1967

ӨМРҮМҮЗҮН

Сәһәр нәсими кими јох гәрары өмрүмүзүн,
Солуб кедир, көзәлим, лаләзары өмрүмүзүн.

Мәһәббәт аләмидир кәл дејәк, күләк, данышаг.
Һәмишә галмајачагдыр баһары өмрүмүзүн.

Верәк биз әл-әлә бешкүнлүк өмрү хош кечирәк.
Чаһанда олмајачаг е'тибары өмрүмүзүн.

Заман кәләр ки, олар ашијанымыз торпаг,
Бизим көзәл күн олар јадикары өмрүмүзүн.

Баһанда аләмә диггәтлә көрдү Мирмәһди
Кечиб кедиб нечә сүр'әтлә јары өмрүмүзүн.

1967

ЕШГИН, КӨЗЭЛИМ

Ешгин, көзәлим, ашигинә афәти чандыр,
Ничриндә сәнин күндә ишим аһу фәгандыр.

Сындырма гәдәһтәк бу дәли көнлүмү һәр ан,
Көнлүм мәним, еј сәрви-рәваным, долу гандыр.

Мәстанә көзүн, күл додағын, ал јанағындан,
Хејир истәсә ашиг, көрәчәк хејри зијандыр.

Һал әһли илә үлфәт едәр ариф оланлар,
Руһсуз көзәлин ешгинә дүшмәк дә јамандыр.

Мирмәһди дүшүб ешгә бир ајүзлүнү севди,
Бәхт улдузунун көрдү сәрәнчамы думандыр.

1967

ҺӘР КӨРӘН СӨЈЛӘДИ

Јар сорушмур ки, нәдән ашиги бу һалә дүшүб,
Билмир ничриндә мәним гисмәтимә налә дүшүб.

Бағрымы лалә кими јандырыр одларда мәним,
Күл үзүндә о замандан ки, көзүм халә дүшүб.

Күнәш алтында кәзиб тәрләди күлкүн јанағы,
Һәр көрән сөјләди: күл јарпағына жалә дүшүб.

Бојнуну гучмағы мән арзулајырдым нечә көр,
Бәхтијарлыг о гумаш парчасына, шалә дүшүб.

Һәрәнин бәхтинә, Мирмәһди, дүшүб башга көзәл,
Бүлбүлүн гисмәтинә күл, мәнә дә лалә дүшүб.

1967

АХШАМЛАР

Сүкүт илэ кечир һалым отагда ахшамлар,
Чобан чалыр түтәји чәнли дагда ахшамлар.

Салыр хәјалыма јарын сәмави көзләрини,
Һәр улдуза бахырам мави тагда ахшамлар.

Һаны о күнләримиз јар илэ кәзәрдик биз.
Сәфалы, күллү чәмәнләрдә, багда ахшамлар.

Чыхыб дағын дөшүнә бир говаглы јердә дуруб,
Көрәрдим әксини јарын булагда ахшамлар.

Вәтән дүшүр јада, Мирмөһди, гәлб олур тутгун
Һәмишә гәмлә вәтәндән узагда ахшамлар.

1967

ВУРУЛДУМ

Шадам, көзәлим, сән кими чананә вурулдум,
Назәндә пәри, афәти дөвранә вурулдум.

Ешгин дәнизиндә нә гәдәр гопса да туфан,
Гәлбимлә, ирадәмлә о туфанә вурулдум.

Чох инчә көзәлләрдә ки, ше'ријјәти дудум,
Бүлбүл кими мән бир күлү-хәнданә вурулдум.

Чананларын ешгиндә јаранды нечә дастан,
Ашиг олуб, елләрдәки дастанә вурулдум.

Үмман кимидир халгымызын сәнәти, ше'ри,
Мирмөһди, үрәкдән мән о үмманә вурулдум!

1967

ЕЈ ДОСТ!

Надана ујуб өмрүнү етмө һэдәр, еј дост!
Надан јетирәр өмрүнә һәр ан хәтәр, еј дост!

Арифләр илә һәмдәм олуб сөһбәт едәндә
Көрмәзсән һәјатында сән әсла зәрәр, еј дост!

Даркөзлү олан һеч кәсә бир јахшылыг етмәз,
Даркөзлүдән арифләр едибдир һәзәр, еј дост!

Јүз гәлби аларсан әлә сән хошхәбәр олсан,
Шадлыг кәтирәр һәр үрәјә хош хәбәр, еј дост!

Мирмеһди дејир: истәсэн өмрүн узун олсун,
Гојма үрәјиндә јува салсын кәдәр, еј дост!

1967

БӘНЗӘЈИР

Лејла Шәрифоваја

Бизим Лејла Фүзулинин Лејласына бәнзәјир,
Инчә зөвгү шаирләрин хүлјасына бәнзәјир.

Көнүлләри чәзб еләјир көрүнәндә сәһнәдә,
Илк баһарын тәрәвәтли лаләсинә бәнзәјир.

Чешмә кими ахыб кедән мәлаһәтли нәғмәси
Аналарын ширин-ширин лајласына бәнзәјир.

Мирмеһди бу гәзәлини јазыб һеча вәзниндә
Лакин јенә гәзәлләрин ә'ласына бәнзәјир.

1967

ПОЕМАЛАР, НАҒЫЛЛАР

КОРОҒЛУ

(поэма)

1

Нәсэн ханын вардыр чохлу сәрвәти,
Кәзир елдә илхысынын шөһрәти.
Күрән атлар, боз аҗгырлар, кәһәрләр
Отламаға чыхыр дүзә сәһәрләр.
Илхычыдыр Әли, гамчы әлиндә
Җаҗлаглары кәзир атын белиндә.
Гырх илдир ки, хана гуллуг еләҗир.
Әли киши чаванлара сөҗләҗир:
—Гуш ганадсыз ола билмәз дүнҗада,
Икид атсыз ола билмәз дүнҗада.
Җахшы атла туфанлардан кечәрсән,
Җасырҗадан, боранлардан кечәрсән...
Даҗананда икид, җәһәр гашында,
Санки гартал дурур дағын башында...
Рөвшән адлы бир оғлу вар Әлинин
Гочаг оғлан даҗағыдыр белинин.
Атасыҗла кәзир даҗда, аранда,
Илхычыны ағыр зәһмәт җоранда
Көмәк едир она кичик Рөвшәни.
Долананда баһар чағы күлшәни,

О зөвг алыр һәр күлдән, һәр чичәкдән.
Ахан чајдан, әсән сәрин күләкдән.
Бә'зән Рөвшән сиври даға дырмашыр.
Гајаларын зирвәсиндә долашыр.
О гочагдыр, һәм дә инчә гәлби вар,
Јохсуллары инчидәндә мүлкәдар,
Бу һагсызлыг үрәјинә тохунур.
Бахышындан дәрин кәдәр охунур...
Рөвшән бә'зән ат белиндә јатырды,
Заман кечир боја-баша чатырды.

Ојанырды гәлбиндәки вугары,
Јетиширди һәјатынын баһары.
Ат ојнадыб, о кәләндә чөвлана,
Һамы гибтә едирди бу чавана.
Әли киши бир күн саһил бојунча,
Илхысыны отармышды дојунча.
Гаш гаралыб кәјдә күнәш сөнәндә,
Илхы јаваш-јаваш кәндә дөнәндә,
Бирдән ики дајча чыхды Хәзәрдән,
Камил гоча гачырмады нәзәрдән,
Дајчалары бир төвләдә бағлады.
От, су верди, тумарлады, сахлады.
Чохду Һәсән ханын јахын достлары,
Гонаг кәлир ахын-ахын достлары,
Сарајында тез-тез мәчлис гурулур.
Јејир, ичир ханын кефи дурулур.
Ханәндәләр охујур шән гәзәлләр,
Рәгс еләјир назлы дилбәр көзәлләр.
Бир күн јенә гонаглыгды бағында.
Досту Паша отурмушду сағында.
Гызыл чамда күлкүн шәраб ичирди,
Ахшам үстү илхы кәлиб кечирди.
Паша деди:—Әзиз достум, Һәсән хан,

Бир дајча вер сән мәнә бу илхыдан!
Бир-биринә вуруб ики әлини,
Хан әмр етди, чағырдылар Әлини.
Деди:—Гоча, кет илхыдан бир ат сеч,
Тапылмасын јер үзүндә тајы һеч.
Әли киши лајиг билди Гыраты,
Бир дә сечди илхысындан Дураты.
Баш ендириб деди: — Улу Һәсән хан,
Индијәчән һәлә һеч бир һөкмран
Көрмәјибдир бу атларын тајыны...
Паша лаға гојуб ханын пајыны,
Деди: — Белә арыг-уруг јабылар,
Мәним кичик илхымда да тапылар.
Бу сөзләрдән гәзәбләнди Һәсән хан,
Әмр еләди, евләр јыхан гудурған,—
Чыхарсынлар илхычынын көзүнү,
О көрмәсин бир дә Күнәш үзүнү.
Илхычынын көзләрини овдулар,
Дајчалары вуруб бағдан говдулар.
Хан сөјләди: Һәрә тапыр бабыны,
Апар, гоча, ики арыг јабыны.
Чәһәннәм ол, сән јурдумдан, елимдән,
Шүкр елә ки, гуртармысан өлүмдән.

Гоча гојду әлләрини көзүнә,
Ган фәвварә вуруб ахды үзүнә.
Чал саггалы гызыл гана бојанды,
Санки онун јер башына доланды.
Зүлм әлиндән олду өмрү зәһәрли,
Евләринә дөндү дәрдли, кәдәрли.
Бир јаралы арслан кими бағырды,
Икид, мәғрур Рөвшәнини чағырды,
Деди: — Гырх ил гуллуғ етдим хана мән,
Һаггым-сајым будур, батдым гана мән.

Елэ бил ки, шимшэк вурду Рөвшәни,
Хәзан олду һәјатынын күлшәни.
Сөјләди ки, ата, кедиб мән бу ан
Гисасыны аллам азғын јағыдан.
Әли киши деди:—Оғул, тәләсмә,
Бир өтәри күләк кими тез әсмә.
Вахт олар ки, сән туфана дөнәрсән,
Чалхаланан бир үмманә дөнәрсән.
Гүдрәтинлә јениб бөјүк ордуну,
Дағыдарсан Гәсән ханын јурдуну.
Индисә кәл минәк атын белинә,
Кечмәјәк биз о намәрдин әлинә.

Ата, оғул ат белинә миндиләр,
Ат сәјирдиб јола тәрәф дөндүләр.
Өтүшдүләр тәпәләрдән јел кими,
Дәрәләрдән чошгун ахан сел кими.
Ахшам чөкдү, күнәш солду, саралды,
Јаваш-јаваш мави үфүг гаралды.
Әли деди:—Дүнја нечә гарадыр,
Оғул, сөјлә, көрүм бура һарадыр?
Рөвшән чаваб верди, јашыл дүзәндир,
Чәј саһили күл-чичәкли чәмәндир,
Гоча деди:—Кечә бурда галарыг,
Башга јердә сәһәр мәскән саларыг.
Чүнки бурдан чох карванлар кечәчәк,
Чох илхылар кәлиб чәјдан ичәчәк.
Раһат олмаз бизә бу чәј гырағы,
Мәскән едәк кәрәк уча бир дағы.
Сәһәр күнәш үфүгләрдән бојланды,
Мави көјләр ал шәфәгә бојанды.
Чәмәнлијә нур сүзүлдү һавадан,
Чивилтијлә гушлар учду јувадан.
Јүз рәнк алды чәмәндәки чичәкләр,

Нәғмә деди әсән сәрин күләкләр.
Артды јенә үрәјиндә һәјчаны,
Гајғы алды јазыг дәрдли гочаны.
Бир заманлар дүзәиләрдә кәзәрди,
Һәр чәмәндән әтирли күл үзәрди.
Инди аләм гаранлыгдыр көзүнә,
Һәсрәт галыб ал күнәшин үзүнә.
Чархы дөнсүн бу уғурсуз дөвранын,
Нечә ағыр дәрдләри вар заманын.

Сездирмәди кәдәрини оғлуна,
Ата, оғул дүшдүләр дағ јолуна.
Шимшәк олуб илдырыма дөндүләр,
Јохуш галхыб, гајалардан ендиләр.
Аз галырды ахшам күнәш батмаға,
Јетишдиләр хејли уча бир даға.
Гоча деди:—Өмүр бағым, чәмәним,
Кәлдијимиз јер һарадыр, Рөвшәним?
Рөвшән деди:—Ата, чәнли бир дағдыр,
Үстүмүздә булуд галаг-галагдыр.
Гоча деди:—Оғул, бурда галарыг,
Гартал кими дағда јува саларыг.
Ата, оғул тапды кичик сығынчаг,
Бу јерләрдә Тәрлан сүзүрдү анчаг.
Сал гајада јүксәлтдиләр бир гала—
Башы көјә јетиширди аз гала.
Атларчын да дашдан төвлә һөрдүләр,
Аз заманда бир хејли иш көрдүләр,
Зирвәси чох чәнли олаң бу дағда
Ахырды бир ајна кими булаг да.
Һәр тәрәфдә варды зириш коллары,
Көрүнүрдү дағдан карван јоллары.
Ата, оғул сәһәр тездән дурурду,
Рөвшән һәр күн чүјүр, кәклик вурурду.

Jeјирдиләр овун дадлы этиндән—
Тәбиәтин дағдакы не'мәтиндән.
Ичирдиләр шәрбәт кими булагдан,
Узагдылар бурда көздән, гулагдан.
Атлара да Рөвшән јахшы бахырды,
Күнләр кечиб бир чај кими ахырды.
Дајчалары чыхармагчын сынагдан,
Әли киши деди:—Оғул, ен дағдан,
Сәјирд шумда, тиканлыгда Гыраты,
Сонра һәмән јерләрдә чап Дураты.
Көрдүн атлар бүдрәмәди сүр даға,
Өјрәт сонра кәдикләрдә чапмаға.
Сынамагчын Рөвшән минди Гыраты,
Шимшәк кими ачылды гол-ганады.
Кечди шумдан, атылды бир тајадан,
Кечди кетди тиканлыгдан, гајадан.
Чызылмады һеч Гыратын дырнағы,
Јахшы кечди Дуратын да сынағы.
Әли киши чох севинди бу һала,
Деди:—Инди аты чапаг дәрднала.
Гисасымы алаг азғын јағыдан,
Евләр јыхан, ханиманлар дағыдан,
Һәсән ханын дөндәрәк биз бахтыны,
Алт-үст едәк сарајыны, тахтыны,
Рөвшән чапды шимшәк кими Гыраты,
Әли киши—јел ганадлы Дураты.
Јол үстүндә дајанмышды бир гоча,
Боју пөһрән чинарлартәк чох уча.
Зүмрүд гашлы кәмәр варды белиндә
Парлајырды мисри гылынч әлиндә.
Ишарәјлә јолчулары сахлады.
Чох диггәтлә бахыб әввәл јохлады.
Таныјынча кәнч Рөвшәнлә Әлини,
Мөһәббәтлә сыхыб әввәл әлини

О Рөвшәнә деди: — Мисри гылынчым,
Гындан чыхса сачыр алов, гығылчым,
Ал, бу силаһ галсын сәнә јадикар,
Көрүрәм ки, сәндә аслан күчү вар.
Гыратынла, гылынчынла, оғул сән
Дағдан бөјүк ордулары јенәрсән.
Видалашыб гоча илә һөрмәтлә,
Ата-оғул ат чапдылар сүр'әтлә.
Һәсән ханын чохду јенә гонағы,
Кеф едирди, јаман сазды дамағы.
Ә'јанларла сарај дашыб гајнајыр,
Көјәрчинтәк гызлар сүзүр, ојнајыр.
Учалмышдыр каман сәси, тар сәси,
Ханәндәнин мөлаһәтли нәғмәси.
Ал шәрабла долур буллур гәдәһләр,
Парылдајыб сачырды нур гәдәһләр.
Атасыјла Рөвшән чатды сараја,
Көрдү ханы бәјләр алыб араја
Әтрафында пәрванәтәк доланыр,
Ә'јанлара күл рәнкли меј пајланыр.
Нә'рә чәкиб Рөвшән деди:—Һәсән хан!
Ганлар төкүб, евләр јыхан һөкман!
Јадындамы, чанавартәк гудурдун,
Сән атамын көзләрини овдурдун.
Кәлдим сәндән мән интигам алмаға.
Алышмысан дөврандан кам алмаға.
Билмирсән ки, чархы дөнәр дөвранын,
Һәр ан башга бир һөкму вар заманын.
Чых көстәр өз һүнәрини мејданда...
Һәсән ханы сөз көтүрдү, бир анда
Гылынчыны чәкиб кетди габаға,
Һүчум етди о, Рөвшәни вурмаға,
Рөвшән һазыр дајанмышды бајагдан,
Бир зәрбәдә ханы салды ајагдан.

Бир чакнашма дүшдү дөрһал сараја.
Јүјүрдүлөр пәһләванлар һараја.
Таныдылар илхычынын оғлуну,
Һәр тәрәфдән кәсиб онун јолуну
Гышгырдылар:—Ишә бах бир кор оғлу,
Чох гүдрәтли һөкмраны өлдүрдү.
Әзәмәтли һәсән ханы өлдүрдү.
Бу сөзләрдән Рөвшән олду әсәби,
Дәниз кими ашыб-дашды гәзәби.
О башлады шешпәр гылынч вурмаға,
Икидиклә јағылары гырмаға.
Мисри гылынч парлајанда һавада,
Төкүлүрдү леш-леш үстә давада.
Гырат бә'зән тәпјилә, дишилә,
Бә'зән исә галхан кими дөшүлә
Дүшмәйләри гырыб јерә сәрирди,
Јүз атлыја бир ат синә кәрирди...
Чох гырылды ханын најиб-һөкәри,
Әли билди чох дөјүшүб Рөвшәни,
Бәрк јорулуб, әлдән дүшүб Рөвшәни.
Деди:—Оғул, сүр Гыраты, гачаг биз,
Гартал кими јурдумуза учаг биз.
Совумагчын ағыр гаңы-гаданы
Ата-оғул тәрк етдиләр мејданы.

Гырат дөндү гасырғаја, туфана,
Дүрат—дағда учан ити думана.
Атлар кичик бир тәпәни галханда,
Рөвшән дөнүб архасына баханда
Сөјләди ки, кәһәр атларын үстә,
Ардымызча кәлир бөјүк бир дәстә.
Әли деди:—Сүр шумлуға атлары,
Саггыз кими галын палчыг гатлары
Мане олар, кәлә билмәз, јағылар,

Атлар батыб галар, дәстә дағылар.
Гара шумда Рөвшәнкил ат сүрдүләр,
Кәһәр атлар батаглыға кирдиләр,
Илишдиләр дизә гәдәр палчыға.
Көрүнмәјиб гара шумдан ат чыха...
Рөвшән бир дә бахыб деди:—Тоз, думан,
Јүксәлибдир көјә, кәлир архадан
Јүзә гәдәр гара атлы икидләр,
Зиреһ кејмиш јел ганадлы икидләр.
Фикрә кетди Әли киши бир анлыг,
Деди:—Бизи гуртарачаг тиканлыг —
Сәјирд аты тиканлыгда, арсланым,
Чыха билмәз ордан азғын дүшманым.
Гырат, Дүрат тиканлыға кирәндә,
Архасынча јағылар ат сүрәндә,
Гара атлар тиканлыгда илишди.
Ата-оғул ләззәт алыб күлүшдү.
Ат сүрдүләр јенә хејли габаға,
Дөндү Рөвшән архасына бахмаға.
Көрдү кәлир бир дәстә ағ атлылар,
Аз галыбдыр чатсын гывраг атлылар.
Әли деди:—Оғул аты сүр даға,
Ағ атларда ганад олмаз учмаға.
Гырат, Дүрат дөнүб олду илдырым,
Нечә дашлыг кечди, нечә сылдырым
Ағ атлылар дағ јолунда галдылар,
Өзләрини әлдән-дилдән салдылар.
Гышгырдылар:—Көр нечә бир кор оғлу,
Шимшәк кими кечир, кедир һәр јолу.
Атларынын фәрги јохдур думандан...
Һәр обада, һәр јердә о замандан
Ел Короғлу адландырды Рөвшәни,
Чичәкләнди онун өмүр күлшәни.
Сөз мүлкүндә бир күлүстан јаранды,
Короғлудан нечә дастан јаранды.

Чэнлибелдэ чох учадыр галалар,
 Галаларда шаһин-шонгар балалар!
 Дағ башындан чискин, думан сүрүнүр,
 Арслан кечир, бурда пэлэнк көрүнүр.
 Короғлунун сәси тутуб һәр јаны,
 Кәзир ады бүтүн ели-обаны.
 Топланыбдыр дөврәсинә дәлиләр,
 Сәс верирләр нә'рәсинә дәлиләр.
 Көрүнмәјир гала думан ичиндә
 Кәлиб јолдан бөјүк карван кечәндә
 Чошуб-дашыр селә дөнүр дәлиләр,
 Чох сүр'әтлә дағдан енир дәлиләр.
 Карванларын габағыны сахлајыр,
 Күчлүләрин голларыны баглајыр.
 Бәјзадәләр, бәзирканлар сојулур,
 Адлы-санлы бөјүк ханлар сојулур,
 Пашаларын аты, малы, гумашы,
 Варлыларын, тачирләрин гаш-дашы
 Талан олур дәлиләрин әлиндә,
 Өмүрләри солур хәзан јелиндә.
 Һәр маһалы тутур шаны-шөһрәти,
 Короғлунун јүксәлирди гүдрәти.
 Әтрафында гәһрәманлар артырды,
 Мәрд икидләр, пәһләванлар артырды.
 Бир күн јенә галхды көјә тоз-думан,
 Көрүндү бир әзәмәтли кариван.
 Гәһрәманлар Чәнлибелдән ашдылар,
 Далғаланан дәниз кими дашдылар.
 Бүрүдүләр бирчә анда һәр јаны,
 Сахладылар әзәмәтли карваны.
 Сојуб бүтүн ипәјини, шалыны,

Таладылар варлыларын малыны.
 Алдыглары гәнимәтләр ичиндә,
 Бу көвһәрләр, бу сәрвәтләр ичиндә
 Бир гыз шәкли варды бәрли-бәзәкли.
 Чәрчивәси јагут, зүмрүд чичәкли.
 Јазылмышды чәрчивәнин алтында
 Көј јәмәнлә саф гызылын гатында:
 Бу гыз чанлар алан көзәл Никардыр,
 Истамбулда атасы һөкмүдардыр.
 Короғлунун үрәјиндә чох дәрин
 Бир из салды ешги назлы дилбәрин.
 Санки бүлбүл гызыл күлә вурулду,
 Бир көнүлдән мин көнүлә вурулду
 Ала көзлү, гәләм гашлы Никара,
 Ај габаглы, булуд сачлы Никара.
 Јолланмагчын назлы јарын елинә,
 Саз көтүрдү, минди атын белинә.
 Дәлиләри деди:—Аман, Короғлу!
 Ајаг сахла, кетмә, дајан, Короғлу!
 Сән гал, кедәк биз Никары кәтирәк,
 Сәни јарын вүсалына јетирәк.
 Јад елләрдә туфанларда галарсан,
 Чәтинлијә дүшүб, дарда галарсан.
 Гоч Короғлу деди: — Бәхтим јар олса!
 Дост јолунда боран олса, гар олса,
 Горхум јохдур, көһләними чапарам,
 Кедиб мән өз севкилими тапарам.
 О көзәлә билдирәрәм арзуму,
 Дилләндиррәм Никарымчын сазымы.
 Дағдан ашды, Гырат кәлди чөвлана,
 Дөндү кениш дүзәнләрдә чејрана.
 Узун јоллар гаршысында кедәлди,
 Дүз отуз күн, отуз кечә јол кәлди.

Ај батмышды, аз галырды сәһәрә,
Чатды бөјүк, абад, кушад шәһәрә...
О, раст кәлди бир ағ сачлы бағбана,
Салам верди. Бағбан икид чавана —
Бахыб деди:—Көрүнүр ки, бура сән,
Узаг јердән бир мәгсәдчүн кәлмисән?
Бу сөзләри динләјинчә Короғлу,
Сазы чалды инчә-инчә Короғлу,
Деди: — Ата, вурулмушам Никара,
Севкилимчин кәлмишәм бу дијара.
Көмәк елә, јетир мәни вүсала,
Гојма батсын үмид кәмим гумсала.
Гәһрәманым кәлди онун хошуна.
Деди:—Оғул, әнкәл ачма башына.
Истамбулун гудурған һөкмдары,
Вермәз сәнә ала көзлү Никары.
Гүрбәт елдә буланарсан ганына,
Дөн јурдуна, һејфин кәлсин чанына.
Гоч Короғлу деди:—Ата, сөјлә сән
Белә иши нечә рәва көрүрсән.
Ашиг дәррдән јансын һичран одуна,
Һәм дә онун ләкә кәлсин адына.
Вар Гыратым, икидлијим, јарағым,
Гүрбәт елдә олсан әкәр дајағым
Дөјүшләрдә дүшмәнләри јенәрәм,
Мән Никарла јурдумуза дөнәрәм.
Гоча көрдү Короғлуда инады,
Сөзләриндән мәгсәдини анлады.
Билди ки, дағ әзми вар бу гочагда,
Деди: — Оғул, сабаһ еркән бу бағда
Олачагдыр көзәлләрин јығнағы.
Вардыр дилбәр севкилинин гонағы.
Кәлир бура Никар ханым һәр һәфтә.
Кет атынла далдалан бир тәрәфдә.

Бу кечәни бағда галды Короғлу,
Дәрин-дәрин фикрә далды Короғлу.
Улдузлары сајды көјүн үзүндә,
Минбир хәјал кәлди дурду көзүндә.
Сејр еләјиб бағда күлү, күлзары,
Хәјалында чанландырды Никары.
Гызылкүлдән дујурду јар гохусу.
Көзләриндән чәкилмишди јухусу.
Су да јатса, јатмаз һичран хәстәси...
Кәлди баға гырх гызларын дәстәси.
Ала көзлү гара телли Никары,
Шух јеришли, инчә белли Никары
Көрүб әсди Короғлунун үрәји,
Чајлар кими чошду-дашды диләји.
Деди: — Фәраг атәшиндә јанырдым,
Кечә-күндүз, Никар, сәни анырдым.
Фәрг јох иди күндүзүмдә, кечәмдә.
Ширләр мәним гәһр олуркән пәнчәмдә,
Аһу көзлү олдум сәнин әсирин,
Мәһәббәтдир һәр мә'насы бу сиррин.
Һеч дөјүшдә мән әјилән дејилдим,
Көзәллијин гаршысында әјилдим.
Дағлар кими јенилмәзди вугарым,
Мума дөндү гәлбим, назлы Никарым!
Көзәл јарым, вер әл-әлә мәнимлә,
Кәл јолланаг Чәнлибелә мәнимлә.
Никар деди:—Нә чүр'әтлә мәнә сән
Икид оғлан, белә сөзләр дејирсән!
Гырх инчә гыз вар солумда, сағымда,
Индијәчән гуш учмајыб бағымда.
Сөјлә бура сән нә адла кәлмисән?
Јохса учуб сән ганадла кәлмисән?
Гоч Короғлу деди: — Јохса ганадым,
Вардыр мәним јел јеришли Гыратым.

Габағында шимшәк белә дајанмаз,
Көз көрмәсә, буна ағыл инанмаз.
Никар деди: — Көстәр мәнә Гыраты,
Көрүм күләк кими учан бир аты.
(Јајдан чыхыб ох дәјмишди һәдәфә.)
Јолландылар Гырат олан тәрәфә.
Короғлу тез минди атын белинә.
Кечди гызын кәмәрбәнди әлинә,
Ајағыны онун јердән гопарды,
Чәсур тәрлан, көјәрчини апарды.
Бағда сәс-күј дүшдү. Сарај гызлары
Фәрјад етди:—Гачыртдылар Никары!
Пәһләванлар әл атдылар гылынча,
Ат чапдылар Короғлунун далынча.
Короғлу бир анда чыхды шәһәрдән,
Дөнүб бахды архасына о, бирдән.
Көрдү санки чошуб-дашан сел кәлир,
Архасынча бүтүн маһал-ел кәлир.
Никар деди:—Сән ки, мәни гачыртдын,
Бир бүлбүлү јувасындан учуртдун,
Гојма дүшсүн гузгунларын әлинә,
Чап сүр'әтлә апар Чәнлибелинә.
Гоч Короғлу деди:—Мәрди-мәрданә
Кәрәк кирим дүшмәнләрлә мејданә.
Гылынч вуруб шешпәр атым дөјүшдә.
Бир архадыр мәнә атым дөјүшдә.
Пәһләванлар Короғлуну һахлады,
Гәһрәманым Гыратыны сахлады.
Һансы икид көрсә бунча гошуну,
Итирәрди өз ағлыны, һушуну.
Гаја кими мөһкәм дурду Короғлу,
Шешпәр атды, гылынч вурду Короғлу.
Јаралылар дөнүб солгун јарпаға,
Хәзәл кими төкүлүрдү торпаға.

Короғлунун сәси тутуб һәр јаны,
Хәрмән-хәрмән од сачырды галханы.
Гырат гызыб тапдајырды лешләри,
Чејнәјирди, кәмирирди башлары.
Јағыш кими ох учурду һавада,
Короғлу да јараланды давада.
Арсланымын вәзијјәти ағырды,
Һәр тәрәфдән үстүнә ох јағырды.
Һарајына кәлди чатды дәлиләр,
Гылынч вурду, ат ојнатды дәлиләр.
Короғлуну чыхартдылар арадан,
Гојмадылар чох ган ахсын јарадан.
Овчусуна әлач етди шикары,
Мәһһәм гојду јарасына Никары.
Дөјүшләрдән чыхыб икид вүгарла
Чәнлибелә кәлди јары Никарла.
Нечә күндү көзләјирди јолуну,
Өз бағрына басды Әли, оғлуну,
Чәнлибелдә тој мәчлисиде гурулду.
Нечә-нечә чејран, чүјүр вурулду...
Јохду сајы гырговулун, кәклијин,
Әти ширин гузуларын, әмлијин.
Дағ дөшүндә галанмышды очаглар,
Дадлы кабаб биширирди гочаглар.
Икидләрин көнүл ачан нәғмәси,
Түтәкләрин инчә, сазын хош сәси,
Әкс едирди башы гарлы дағлара,
Чалынырды зурна, давул, нағара.
Чәнки сәси титрәдирди һәр јаны,
Һүркүдүрдү дағда кәзән чејраны.
Никар ханым ел сазына вурулду,
Кефи шәффаф булаг кими дурулду,
Чәнлибелдә кечән тојдан, дүјүндән...
О, сараја нифрәт етди бу күндән.

Севди дағлар гојнундакы һәјаты,
Үрәјинә јатды чобан-бајаты.
Короғлу да чох сеvirди Никары,
Онсуз бир ан олмајырды гәрары.
Никар јалныз дејил һәјат јолдашы,
Короғлунун олду јахын сирдашы.
Силаһланыб гылынч алыб әлине,
Дөјүшләрде минирди ат белине.
Короғлу күн кечирмирди давасыз,
(Икид олмаз әсла гансыз, гадасыз.)
Өмр едирди гајаларын ичиндә,
Боранларын, күчлү гарын ичиндә.
Каһ јағышлар әләнирди, каһ долу,
Бурда күнләр сәксәкәли, горхулу!
Гочалырды Әли киши күн-күндән,
Бүкүлүрдү бели һәјат јүкүндән.
Гаранлыгдыр аләм көзсүз инсана,
Әличин дә дүнја дөнүб зиндана,
Хатиринә дүшүр кәнчлик чағлары,
Чох долашыб көһлән үстә дағлары,
Гуш гонмајан гајалардан кечибди,
Шәрбәт дадан чешмәләрден ичибди.
Инди артыг зәифләјиб бәдәни,
Һисс еләмир гаршысындан өтәни.
Билир, өлүм шәрбәтини ичәчәк,
Бу күн-сабаһ бу дүнјадан көчәчәк.
Оғлу тез-тез кәлир ону көрмәјә,
Зәфәрләрин мүждәсини вермәјә.
Бу күн јенә өз гәһрәман оғлуну,
Өнүб бир дә гучаглады бојнуну.
Деди:—Оғул, белә олуб әзәлдән,
Өмрүн-күнүн фәрги јохмуш хәзәлдән,
Гочалдынмы, тутар галмыр бәдәндә...
Һәмишәлик бир сәфәрә кедәндә,

Өвладына дејиб үрәк сөзүнү,
Гојмајасан гәлбдә кәрәк сөзүнү.
Оғул, гәбрим олар бу дағлар мәним.
Сәнә нечә вәсијјәтим вар мәним:
Руһдан дүшмә күчлү көрсән дүшмәни,
Үмидсизлик сарсытмасын һеч сәни.
Икидләрин мәтанәти, һүнәри,
Јарадыбдыр дөјүшләрде зәфәри.
Һәр дөјүшдән әввәл тәдбир олмалы,
Дағ јыхмаға достлар әлбир олмалы.
Сән һәмишә вугарына архалан,
Бир дә јахын достларына архалан.
Јахшы достун чәк һәр заман назыны,
Гылынч гәдәр сев үчтелли сазыны.
Гылынчдан да чохдур сөзүн гүдрәти,
Чан кими сев бизим ше'ри, сәнәти.
Ата кими бах бу кичик ордуна,
Јаделлини бурахма өз јурдуна.
Дәлиләрин дағылсалар башындан,
Әсәр галмаз торпағындан, дашындан.
Арслан да тәк олса бир күн басылар,
Јалныз галан икид дардан асылар...
Гоча дејиб битирди сон сөзүнү,
Әбәдилик јумду сонра көзүнү.

Гоч Короғлу гәһрәманды, гочагды;
Лакин онун гәлби дә чох јумшагды.
Атасына гырх күн матәм сахлады,
Дағлардакы булуд кими ағлады,
Бир тәсәлли олду она Никары,
Бир дә јахын достларынын илгары.
Артырмышды дәлиләрин сајыны

Дөјүшлөрдө ханлар алыб пајыны,
Мәһв олурду Короғлунун элиндә.
Сәһәрләри ачырды ат белиндә.
Бә'зән исә кәнддә, тојда, мағарда
Ашыгларын кејиндији палтарда,
Сөз гошурду, саз чалырды Короғлу,
Нәғмәкартәк учалырды Короғлу.
Бир јаз күнү һаванын хош чағында,
Никар ханым отурмушду сағында,
Ашыг Чунун Короғлунун солунда.
Дәлиләрин көзү карван јолунда...
Төкүлүрдү дағдан күмүш шәләлә,
Алов кими парлајырды һәр лалә.
Көј үзүндән кечирди саф булудлар,
Ипәк кими инчә, шәффаф булудлар.
Бир маралнан ики көрпә јаврусу,
Дағ дөшүндә бир булагдан ичир су,
Үркәк-үркәк әтрафына бахырды.
Узагларда һәрдән шимшәк чахырды.
Бу лөвһәни сејр еләјиб диггәтлә
Короғлуја деди Никар риггәтлә:
—Заман кечир, өтүр бизим јашымыз,
Күн кәләчәк ағарачаг башымыз.
Баласы вар һәр кәклијин, гарталын,
Гузусу вар һәр чејранын, маралын.
Лакин бизим сонсуз галыр адымыз,
Јанымызда јохдур бир өвладымыз.
Өвладсыз бир гадын һеч шад олармы,
Дәрддән, гәмдән бир ан азад олармы.
Бу дәрд мәним үрәјимә чәкир дағ,
Дәли көнлүм аловланыб јаначаг
Бир өвладын һәсрәтилә һәр заман.
Бу дүнјадан кедәчәјәм никаран.
Аналыгдыр гадынлығын гүруру,

Әзиз өвлад аналарын көз нуру.
Бар кәтирән ағач олур дәјәрли,
Өвладсыз бир ана дејил бәһәрли.
Короғлуну бу сөз јаман көврәлтди,
Үрәјиндә дәрди, гәми гөвр етди.
Ашиг Чунун деди:—Өвлад јахшыдыр,
Аналарчын хошбәхтлијин нахшыдыр.
Јохдур лакин дәрд чәкмәјин мә'насы,
Бу дүнјада һәр дәрдин вар дөвасы.
Вәтән оғлу һәр ананын оғлудур.
Бизим елләр јетимләрлә долудур.
Аталары гырылыбдыр давада,
Көрпә гушлар јатса да бир јувада,
Бу ушаглар јурд-јувасыз доланыр.
Сәфаләтин пәнчәсиндә одланыр,
Мән ашыглыг еләјиркән кәзмишәм,
Јетимләрин кәдәрини сезмишәм.
Бир оғлан вар ады икид Ејваздыр,
Чох мәғрурдур, арсланлары сајмаздыр.
Икидликдә Рүстәм кими гәһрәман,
Көзәлликдә Јусиф кими бир оғлан.
Нәзакәтдә Маһмуд шаһын Ајазы,
Һамы севир бу мөһрибан Ејвазы.
Гәһрәманлар кедиб ону кәтирәр,
Никар ханым өвладлыға көтүрәр.
Бу сөзләрдән Никар күл тәк ачылды,
Чәнлибелә санки шәфәг сачылды.
Гоч Короғлу ат белинә тулланды,
Ејвазкилин обасына јолланды.
Ганадланды Гырат олду илдырым,
Ашды нечә кәдик, нечә сылдырым.
Гасырғаја дөндү кениш дүзәндә,
Ајағыны Гырат јердән үзәндә
Һисс етмирди чөкәклији, һамары.

Кәсилирди санки јерин дамары.
Көдәлирди јоллар, јаллар, јамачлар,
Бир чөп кими көрүнүрдү ағачлар.
Мави көјдә ағ улдузлар јананда,
Гәһрәманым тоз ичиндә, думанда
Кәлди чатды Гаратикан чөлүнә.
Ејвазкилин обасына, елинә.
Бир аз кәзди кәнддә о јан-бу јаны,
Көрдү кичик бир дәмирчи дүканы.
Дәмирчијә деди: — налла атымы,
Сүрмәк олмаз белә һалла атымы,
Јола дүшүм кәрәк кедим бир аздан,
Сизә хәбәр кимдән, хәбәр Ејваздан.
Шакирд көтүрмүшдүр ону дәмирчи,
Ејвазда вардыр бир икид нәр күчү.
Ишләтсә дә уста ону гул кими,
Севирди меһрибан бир оғул кими.
Короғлуну көрүб, гајнар көзүндән,
Гыратындан, сөһбәтиндән, сөзүндән,
Кејиминдән, ағ сәдәфли сазындан,
Танымышды уста, өз Ејвазындан—
Никаранды билирди ки, Короғлу,
Сәбәбсиз кәлмәјиб, узаг бир јолу.
Апармаға икид оғлан ахтарыр,
Нәр обада о гәһрәман ахтарыр.
Истәмәди көрсүн оғул фәрағы,
Килидләди Ејваз олан отағы.
Сонра кәлди налламаға Гыраты.
Ики икид һа чалышды, бир аты
Сахлаја билмәди, Гырат һүркүрдү,
Дырнағыјла јери ешиб сөкүрдү.
Ејваз көрүб бу гәрибә сәһнәни,
Дүшүндү ки, нәр аты, нәр көһләни
Наллајанда ајағыны тутурдум,

Ишләјәрдим мән ган-тәрә батардым.
Уста бурда мәни нечин кизләјир,
Мәкәр бизи бир фәлакәт көзләјир.
Бир күч вурду тез гапыны чыхарды,
Истәсәјди Ејваз дағы јыхарды.
Кәлди, атын ајағындан јапышды,
Чох әлләшди, Гырат хејли чарпышды,
Ахыр тәслим олуб сакит дајанды.
Навалы ат чох сүр'әтлә налланды.
Көрүб Ејваздакы күчү, гүввәти,
Короғлунун артды јаман һејрәти.
Дәмирчијә сөјләди ки, кәрәк сән
Буну мәнә оғуллуға верәсән.
Дәмирчинин ганы јаман гаралды,
Санки өмүр баһарыны гар алды.
Деди: әкәр өлүм кәссә јолуму,
Мән вермәрәм сәнә әзиз оғлуму.
Гәзәбиндән аловланды Короғлу,
Шимшәк вуран кими јанды Короғлу.
Бахды дәмирчијә тәрәф гыјгачы,
Сөзләр она көрүнмүшдү чох ачы.
Санки зәһәр гатылмышды гәндиңә,
Әл атды Ејвазын кәмәрбәндиңә
Галдыра билмәди ону јериндән.
Илк дәфәјди бир аһ чәкди дәриндән
Ејваз деди: — Мән сән дејән дејиләм,
Асанлыгла тәслим олуб әјиләм.
Ики икид күләшмәјә киришди,
Чарпышмаға, әлләшмәјә киришди.
Гәһрәманлар дајанмышды үз-үзә,
Ики нәр тәк чарпышырды диз-дизә.
Һеч биринин олмады бир хәтәри,
Күләшмәдә үстүнлүјү, зәфәри.
Ејваз елә бил ки, ағыр дәмирди,

Гоч Короғлу додағыны кәмирди.
Көрдү кар ашмайыр күчлү биләнкдән
Бағырды бир нә'рә чәкди үрәкдән.
Бу нә'рәдән санки, бағры жарылды,
Бирчә анда Ејваз јерә сәрилди.
Короғлу тез голларыны бағлады,
Елә бил ки, дәмирчини дағлады.
Бир аз сонра Ејваз ачды көзүнү,
Голу бағлы көрдү јердә өзүнү,
Короғлунун икидлији, һүнәри,
Јумшалтмышды бир мум кими о нә'ри.
Кәндирләри кәл ач деди голумдан,
Чајтәк чошуб мән чыхмарам јолумдан.
Короғлу сөјләди:—гәти гәрарым,
Будур сәни голу бағлы апарым.
Ејваз бир күч вурду, гырды кәндири,
Деди:—Сөзүм сөздүр мәним гәһрәман,
Кедәк, сәнә гуллуғ едим һәр заман.
Көрдү кедир үрәјинин парасы,
Дәмирчинин галмады бир чарасы.
Короғлуја деди:—Оғлум Ејвазы,
Илдә кәрәк үч-дөрд дәфә сән азы,
Мәнә гонаг кәндәрәсән, көрүшүм.
Будур сәндән, Гоч Короғлу, хаһишим.
Ејваз ады ешидинчә Короғлу,
Далды бөјүк бир севинчә Короғлу.
Санды она верибләр бу дүнјаны,
Гучаглајыб өпдү икид оғланы.
Деди:—Оғул, мән сәнинчин кәзирдим,
Дәрдлә, гәмлә үрәјими үзүрдүм.
Гырата мин, дөнәк әсән јелә биз,
Чох сүр'әтлә кедәк Чәнлибелә биз.
Көһлән атын јалманына јатдылар,
Чапыб ону, Чәнлибелә чатдылар.

Гаршылады Никар ики шаһбазы,
Короғлујнан оғуллуғу Ејвазы.
Дәлиләрин кефи јаман көкәлди,
Чәнлибелә бир гәһрәман да қәлди.
Һәм икидди Ејваз, һәм дә көзәлди,
Шәрәфинә онун шәнлик дүзәлди.
Јаллы кедиб, гәһрәманлар чошдулар,
Ашығлар саз чалыб, сөз дә гошдулар.
Никарын да чичәкләнди арзусу,
Чох бөјүкдү өвлад ешги, дујғусу.

Короғлунун дөјүшләрдә зәфәри,
Мат гојмушду јахын, узағ елләри.
Ханлығлары алт-үст едиб дағыдыр,
О дејирди бәјләр елә јағыдыр.
Зүлм одундан кәрәк әсәр галмасын,
Ханларын һөкмүндә кәсәр галмасын.
Јурдумузда дәрәбәјлик јарадан,
Нечә ханлығ көтүрүлдү арадан.
Өлкәмиздә ән гүдрәтли һөкмран,
Ганлар төкән Пәрвиз ханды о заман.
Короғлунун әмәлиндән, фе'линдән,
Зара кәлиб дад чәкәрәк әлиндән
Гудуз кими бу хан зәнчир чејнәјир.
Ә'јанлары јығыб бир күн сөјләјир.
Ким бағласа Короғлунун голуну,
Тутуб версә мәнә дағлар оғлуну.
Ағырлығы гәдәр гызыл алачағ,
Сарајымда баш вәзирим олачағ.
Сарајда бир иблис варды: Һәмзә бәј,
Башы кечәл, сир-сифәти мејмунтәк.
Инсанлығдан, сәдагәтдән пајы јох,

Намәрдликдә јер үзүндә тајы јох,
Бәрк ајагда киришмәзди вуруша,
Достларыны сатарды бир гуруша.
Ешидинчә сарајдакы сөһбәти,
Кечәл Һәмзә итирмәди фүрсәти.
Ев јыхмагда азғын нашы дејилди,
Пәрвиз ханын габағында әјилди.
Јалтагланыб деди:—Улу һөкмүран!
Короғлунун әли чыхса атындан,
Ајағлары үзәнкидән үзүләр,
Бәркә дүшәр ағзы-бурну әзиләр.
Изин версән, кәтирәрәм Гыраты,
Дүшмәнинин гырылар гол-ганады.
Мәғлуб олар дөјүшләрдә, давада,
Хан сөјләди: — Әһсән, көзәл тәдбирдир,
Кечәл башда көрүнмәјән фикирдир.
Уғурлу јол, кет гочаг ол бу ишдә!
Фәндлә галиб кәлмәк олар дөјүшдә.

Кечәл Һәмзә Чәнлибелә јолланды,
Даға чыхды, кәдикләрдә доланды.
Кечди, кетди кечилмәјән изләри.
Гырғы кими ити көрән көзләри
Ән узагдан гаралтыны көрүрдү,
Јоруланда нәфәсини дәрирди.
Отурурду сакитчә бир кушәдә,
Далда јердә, коллугларда, мешәдә.
Чәнлибелдә бирдән һава дәјишди,
Белә туфан әсла көрүнмәмишди.
Нә'рә чәкди, шимшәк чахды курлады,
Илдырымлар гылынч кими парлады.
Јағыш јағды, чискин тутду һәр јаны,
Елә бил ки, туфан сарды дүнјаны.
Нөвбәтчијди икид Ејваз бу кечә,

О көрдү ки, сүрүнәрәк кизлинчә
Бир гаралты нечә кәдикдән ашды.
Кәлди, кәлди дүшәркәјә јанашды.
Дәрк етмәкчин јад адамын гәсдини,
Шаһин кими алды онун үстүнү.
Көрән кими Ејваз кечәл Һәмзәни,
Тез дајады синәсинә низәни.
Һәмзә деди:—Вурма мәни, гәһрәман,
Кәтирмишәм Короғлуја мән аман.
Чана дојуб һагсызлыгдан, зүлүмдән,
Кәлдим бура гуртармагчын өлүмдән.
Сән дә мәним сусамысан ганыма,
Намәрд өлүм гәсд еләјиб чаныма,
Һара кетсәм демәк мәни изләјир,
Јол үстүндә әзрајылым көзләјир,
Көстәр мәнә Короғлуну амандыр,
Мәзлумларын о һалына јанандыр.
Бу сөзләри дејиб Һәмзә ағлады,
Көзләриндән сел кими јаш чағлады.
Ејваз фикирләшди буну өлдүрсәм,
Короғлуја әһвалаты билдирсәм
Олар мәним сөһбәтимдән әсәби.
Дәниз кими чошуб-дашар гәзәби.
Сағ кәтириб Ејваз азғын күрзәни,
Короғлуја тәслим етди Һәмзәни.
Короғлунун гаршысында диз чөкдү.
Чох јалварды, чох ағлады, дил төкдү.
Һәмзә деди:—Сәни үмид билмишәм,
Баш көтүрүб мән бураја кәлмишәм.
Отуз илдир Пәрвиз хана нөкәрдим,
Төвләсиндә бир заваллы мөһтәрдим.
Хан гудуруб мәни салды зиндана,
Көрдүм өмрүм-күнүм кедир туфана.
Гуртармагчын дәррдән, бәла селиндән,

Фүрсәт тапыб гачдым чәллад әлиндән.
Короғлунун мәрд үрәји јумшалды,
Атасыны аныб көзү јашарды.
Деди:—Бизим бу ев сәнин евинди,
Кәлишиндән үрәјимиз севинди.
Зүлм одунда сән дејилсән тәк јанан,
Ханиманлар јыхыб алчаг, гудурған;
Инчидибдир Пәрвиз елдә һамыны,
Јохсулларын алыб интигамыны,
Сарајыны учурарыг башына,
Ады дүшәр онун мөзар дашына.
Кечәлдән чох шүбһәләнди дәлиләр,
Бир сусдуса, бир дә динди дәлиләр.
Дедиләр ки, инанма бу хәбисә,
Көзләриндән бәнзәри вар иблисә.
Никарын да һәјчан сарды гәлбини,
Санки ити бычаг јарды гәлбини.
Деди:— Бунун көзләринә бахырам.
Тәшвиш едиб дүзү мән дә горхурам.
Јахын гојма мәскәнинә һәр јады...
Галхды көјә һәмзә бәјин фәрјады.
Короғлуја чох јалварды о алчаг,
Деди: — Өлдүр мәни говма сән анчаг.
Бир гуш кәлиб сығынанда бир кола,
Ким истәр ки, о заваллы мәһв ола.
Бир гузуну изләјирсә чанавар,
Кәрәк ону горусунлар чобанлар.
Еј сәрвәрим, сәни билдим пәнаһым,
Говма мәни, инан јохдур күнаһым.
Гоц Короғлу кәлди гәти гәрара,
Үрәк верди дәлиләрә, Никара.
Деди: — Бизә нејләјәчәк бир нәфәр,
Сусду Никар, данышмады икидләр.
Бәлли иди Короғлунун хисләти,

Хошламазды узаданда сөһбәти.
Дүшәркәдә о јер верди һәмзәјә.
Истәмәди горхаглара бәнзәјә...
Түлкү јатды көлкәсиндә арсланын,
Бајгуш галды јувасында тәрланын.
Һәмзә һәр күн сәһәр тездән ојаныр,
Короғлунун гуллуғунда дајаныр,
Һәр әмрини јетирирди јеринә,
Һеч бир кәсин шүбһә кәлмир фикринә.
Һамы ону сәдагәтли билирди,
Ишдә-күчдә ләјагәтли билирди.
Күнләр кечиб бир чај кими ахырды,
Гырата да Кечәл һәмзә бахырды.
Јем верирди, суварырды булагда,
Арабир дә дүшәркәдән узагда
Миниб аты кәдикләри енирди,
Чөвлан едиб јенә кери дөнүрдү.
Кечәл һәмзә фүрсәт күдүр кизличә.
Хаин иблис нөвбәтчијди бир кечә.
Һәр тәрәфә чөкүб дәрин гаранлыг,
Үзәрини тутуб јерин гаранлыг,
Шимшәк чахыб күчлү јағыш төкүрдү,
Елә бил ки, көјләр јерә чөкүрдү.
Кечәл һәмзә итирмәди фүрсәти —
Төвләсиндән тез чыхарыб Гыраты.
Минди, чапды думанлығын ичиндә,
Көздән итди гаранлығын ичиндә.
Гырат гачыр, илдырымла јарышыр,
Ајағында тоз-думана гарышыр.
Туфан олуб, селләр кими дашырды,
Гајалардан, кәдикләрдән ашырды.
Сәһәр күнәш көј үзүндә күләндә,
Гәһрәманлар бир араја кәләндә,
Кечәл һәмзә көрүнмәди мејданда,

Сәс јаылды һәр тәрәфә бир анда.
Билдиләр ки, о гачырыб Гыраты...
Гоч Короғлу јәһәрләди Дураты.
Гәзәбиндән чејнәјирди бығыны,
Нечә олуб танымајыб јағыны.
Архасынча аты чапды дөрднәлә,
Дәлиләри һејрәт етди бу һала.
Сизә кимдән хәбәр верим — кечәлдән,
Јахасыны хилас едиб әчәлдән.
Гыраты да Пәрвиз ханчын кәтирди,
Өз вә'дини хан јеринә јетирди.
Гызыл вериб деди:—Икид бир әрсән!
Көстәрмисән хејли бөјүк һүнәр сән.
Сарајда бир кеф мәчлиси дүзәлди,
Һәр тәрәфдән шәнлик сәси јүксәлди.
Бу заман бир ашыг кирди сараја,
Көрдү дүшүб назәнинләр араја,
Рәгс еләјир ханәндәләр охујур...
Ашыг чалды дилләндирди сазыны,
Һәр көнүлдә чошдурду мин арзуну.
Мәчлис әһли нәғмәсинә вурулду,
Сазын инчә шән сәсинә вурулду.
О мәчлиси узунуна, енинә,
Аддымлады Гыратын да шә'нинә
Гошма деди, Короғлудан данышды,
Вәчдә кәлди, мәчлис әһли гызышды.
Хан сөјләди, инди Гырат мәнәдәдир.
Гулдур-гачаг саһибиндән кенәдәдир.
Ашыг деди:—Јанылырсан, һөкмүран!
Короғлуну ким ајырап атындан.
Ола билмәз һеч икиддә бу гүдрәт,
Хан истәди ајдын олсун һәгигәт.
Деди:—Ашыг, таныјырсан Гыраты,
Ашыг деди:—Јүз јол көрсән бир аты

Танымазсан мәкәр, улу һөкмүран?
Бу сөзләрдән шүбһәләнди Пәрвиз хан,
(Үрәјиндә лә'нәт дејиб шејтана)
Әмр еләди Гырат кәлсин мејдана.
Гырат кәлиб гаршысында дуранда,
Ашыг јәһәр үстә галхды бир анда.
Һәр үрәјә салды горху бу ашыг,
Һамы билди Короғлудур бу ашыг.
Гышгырдылар тутун, тутун гачмасын,
Вурун, јыхын, о, гол-ганад ачмасын.
Пәрвиз ханын өзү кечди габаға,
Гылынч илә Короғлуну вурмаға.
Короғлу бир зәрбә вурду азғына,
Хан дөндү бир гартал вурмуш гузғуна.
Сонра вурду синәсиндән шешпәри,
Һәмзә бәјин парчаланды чијәри.
Бәрк чахнашма дүшдү бирдән сараја,
Короғлуну дүшмән алды араја.
Һүчум олду гәһрәмана һәр јандан...
Беш јүз атлы чыхды тоздан, думандан.
Ән габагда икид Ејваз кәлирди,
Һәр нә'рәси јери, көјү дәлирди.
Бу гәһрәман чәсур икид атлылар
Короғлунун көмәјинә чатдылар.
Ики гошун бир-биринә гарышды,
Гылынчлары улдуз кими сајрышды.
Дашгын кими чошуб чәсур дәлиләр,
Салды елә бир вурһавур дәлиләр,
Дүшмән дөнүб хәзәл олмуш јарпаға
Ат үстүндән төкүлүрдү торпаға.
Икид Ејваз ендирәндә күрзүнү,
Ган сел кими тутурду јер үзүнү.
Тәпијини Гырат јерә дөјәндә,
Короғлунун һәр зәрбәси дәјәндә

Жаралылар дырнагла јер еширди,
Баш гопурду леш үстүнә дүшүрдү.
Дәлиләрин гопардығы туфанда,
Гачан гачды, өлән галды мејданда.
Гоч Короғлу кери дөндү зэфәрлә,
Севиндирди Никары хош хәбәрлә...
Бу зэфәрдән сонра һеч бир һөкмүран
Короғлујла вурушмады горхудан...
Гәһрәмәным дүшмәнләрдән өч алды,
Ел көзүндә күндән-күнә учалды...
Тәбиәтин ганунудур бинадан,
Һәр кәс кәлсә, јенә кедир дүнјадан.
Короғлу да бир күн көчдү чаһандан,
Лакин ады силинмәди дөврандан.

1967

АБШЕРОН БАҒЛАРЫНДА

1

Абшерон торпағында,
Дәнизин ғырағында,
Гумда мејнәләр јатыб,
Әтрафа будаг атыб
Әнчир, тут, күләјшә нар,
Гарағач, уча чинар,
Әтирли ијдә, пүстә
Битир гумларын үстә.
Гумун һүснү ајрыдыр,
Елә бил мирварыдыр
Сәпәләнибдир јерә.
Бағлардакы мәнзәрә
Доғрудан ачыр үрәк...
Рәссам оласан кәрәк
Буну дујуб дәриндән
Тәсвир едә биләсэн.
Һәр үзүмүн ады вар,
Бир рәнки, бир дады вар.
Көзәллијин нишаны,
Ағ шаны, Гара шаны,
Сүфрәләрин нөврағы
Пишраз, Кәлинбармағы.
Бағын көзәл бәһәри

Гызылүзүм, Эскәри.
Хатыны, Сарыкилә
Дүшүбдү дилдән-дилә.
Кәзәндә бағ ичиндә,
Яшыл жарпаг ичиндә
Көрүрсән һәр чүр үзүм.
Мән ше'рә нечә дүзүм
Бу гәдәр ше'ријјәти,
Бағлардакы не'мәти.
Пајызда сары әнчир,
Бағларын бары әнчир
Ширәләниб дәјәндә
Будаглары әјәндә
Гар кими сәрин олур,
Бал кими ширин олур.
Сәһәр дәриб јејирик
Тә'рифләјиб дејирик:
Бу әнчир пејвәндидир,
Абшеронун гәндидир.
Ијдәләр күл ачанда,
Көзәл әтир сачанда
Артыр гәлбин севинчи,
Шеһдән сүзүлүр инчи
Сәһәр атлаз жарпаға,
Јарашыг верир баға.

2

Бағдан ачсан сәһбәти,
Бағбанын да зәһмәти
Көз өнүндә дајаныр,
Хәјалында чанланыр.
Одур ки, инди дә мән
Мәликрза кишидән—

Һәштад јашлы бағбандан
Данышырам... Бирчә ан
Ишсиз дајанмыр гоча,
Чалышгандыр олдугча.
Үрәји бағчын әсир.
О, мејнә башы кәсир,
Көрпә ағачлар әкир,
Тикандан чәпәр чәкир.
Пајызда белләјир бағ.
Ағача вурур чалаг.
Онун бир шүары вар
Дејир әлдә бел, мишар
Олмаса бағ дүзәлмәз,
Мејнә әмәлә кәлмәз.
Баға бахсан—бағ олар,
Бахмајанда—дағ олар.
Ајдынды бу һәгигәт...
Абшеронда тәбиәт
Бир һалда тутмур гәрар.
Әсир хәзри, килавар
Гуму дәниздән вурур,
Һәр тәрәфә совурур.
Бағда олмаса әкәр
Јазда тикандан чәпәр
Бүтүн бағы гум басар,
Јаранар гумдан һасар.
Бағда ишләјән заман
Тәчрүбәли бағбандан
Бағ гоншум Паша, Тәл'әт
Алыр јахшы мәсләһәт.
Сәһбәт дүшәндә һәрдән
Гоча бағбан дејир, мән
Чаванлыг чағларында,
Бузовна бағларында

Гајалары дешәрдим,
Әлдән, дилдән дүшәрдим
Әкинчә бирчә мејнә.
Инди бу ишләр мәнә
Су кими олур асан.
Көр нәләр гурур инсан...
Кәлир дашкәсән машын,
Бағрыны јарыр дашын.
Буруг газыјыр гују,
Мотор чыхарыр сују
Суварырыг ләкләри,
Күлләри, чичәкләри.

3

Сүд ајдынлыг кечәләр
Бағдакы әјләнчәләр
Бизә даһа хош кәлир.
Көзәл мәчлис дүзәлир.
Јығышырыг бир јерә,
Гум үстә вуруб дөврә
Данышырыг, күлүрүк,
Биз гәнимәт билирик
Өмрүн хош заманыны,
Бу сәфалы аныны.
Тар сәси, түтәк сәси
Достларын шән нәғмәси
Јајылыр узағлара.
Гаршыдакы бағлара.
Биз әјләнчә заманы
Тез-тез гоча бағбаны
Чағырырыг мәчлисә.
Нә данышса, нә десә
Марағландырыр бизи.

Мә'налыдыр һәр сөзү
Дүнја көрмүш гочанын.
О дејир: һәр дөвранын
Бир һөкмү вар чаһанда.
Ағыллылар бир ан да
Вахты сәрф етмәз һәдәр.
Өмүрдән кедир күнләр.
Нә јаратсан о галар
Кәләчәјә јадикар...

Бир күн чох јашамагдан
Сәһбәт дүшмүшдү, бағбан
Деди: — Ата-бабамыз,
Бизим бу ел-обамыз
Узун өмүр сүрмүшдүр
Бу чох ајдын бир ишдир.
Күнәш, дәниз, саф һава
Һәр дәрдә олур дәва.
Бу сәфалы бағларда,
Гәлб ачан јајлағларда
Өмрә олар е'тибар.
Јүз он јашлы бачым вар —
Сачы гар кими ағдыр,
Лакин һәлә гыврагдыр.

Фәрәһләнди гәлбимиз.
Бағбана сөјләдик биз:
Бачынын јүз он јашы
Варса, демәк гардашы
Јүз отуз јашајачаг.
Бағбан деди ки, анчаг
Һәјат дејил әјләнчә,
Чох јашасан да, мәнчә,
Мә'налы сүр өмрүнү.

Гој һәр кечән күнүнү
Достларын салсын јада,
Изин галсын дүнјада.

4

Ахшам үстү сәриндә,
Бағын сакит јериндә
Әјләшиб, әтрафы мән
Сејрә далырам бә'зән.
Көрүрәм көпәнәкләр —
Учан чанлы чичәкләр
Дөрд тәрәфдә һәрләнир...
Гушларса көјдән енир
Гонур јашыл будаға,
Башлајыр охумаға.
Гум үстә кәртәнкәлә
Гачыр беләдән-белә,
Нахышлы изләр салыр,
Лакин изләр аз галыр.
Бәрк күләк гопур бирдән,
Изләри силир јердән.
Јадыма дүшүр бағбан.
Дејирәм ки, доғрудан
Һәјатын да дәнизи
Беләдир, кичик изи
Силиб апарыр заман.
Лакин гопса мин туфан,
Чалхаланса дәнизләр,
Силинмәз дәрин изләр.

5

Бағда бир итимиз вар,
Чанавар көрсә јыртар.

Итин ады Топландыр.
Елә бил ки, асландыр,
Топлан бағы доланыр,
Кан јанымда дајаныр
Јалајыр ајағымы,
Шәкләјир гулағыны,
Баға кирәндә довшан
Һисс едир буну Топлан.
О саат бәркдән һүрүр,
Архасынча јүјүрүр.
Чәпкөз горхудан гачыр,
Елә бил ганад ачыр
Көздән итир бир анда.
Довшаны тапмајанда
Топлан һирсләнир јаман.
Тутанда вермир аман —
Парчалајыр довшаны,
Гојмајыр јесин шаны.
Ишләр вар чох марағлы...
Бә'зән икиајағлы
«Түлкү» дә кирир баға,
Үзүмү апармаға.
Бир дәфә гочаг Топлан
Јапышыб ајағындан
Дартырды бир нәфәри.
Сәс тутмушду һәр јери...
Икиајағлы «түлкү»
Атды чијниндән јүкү.
Үзүм сәбәти дүшдү,
Ушағлар чох күлүшдү.
Јахынлашыб, биртәһәр
Ону хилас етдиләр.
Бағбан деди:—Ај сарсаг!
Тутдугун ишдән утан.

Кеч кәлсәјдик сәни сағ
Бурахмазды бу Топлап.

6

Көзүнү ачыб сәһәр
Гызаранда үфүгләр
Балыға кедирик биз;
Јухуја батмыш дәннз
Јаваш-јаваш ојаныр,
Күнәш судан бојланыр...
Нарынчы, чәһрајы, ағ
Булудлар галаг-галаг
Көјдән сүзүлүб учур.
Арабир гушлар кечир
Гатарла карван-карван.
Гајалар гырпынмадан,
Дајаныбдыр баш-баша,
Тәбиәт чансыз даша
Көр нә көзәллик вериб.
Гүдрәтини көстәриб.
Гајалар үзәриндә
Әјләшиб өз јериндә
Нәрә атыб тилову,
Көзләјир балыг ову.
Тәл'әтлә гоншум Паша
Балыға кәлир гоша.
Нәр күн һамыдан габаг
Тутур шаһмајы, чапаг.
Башга зөвгү вар овун—
Тәрпәнәндә тиловун
Тез чәкирсән јухары.
Тутдугча балыглары
Ов торбасы јекәлир,

Кефин јаман көкәлир.
Һәрдән балыг сүрүшүр,
Тиловдан суја дүшүр.
Онда елә бил ки, сән
Нә исә итирмисән.
Дәннздән дәнә-дәнә
Балыг тутдугча јенә
Ачылыр гашгабағын,
Күлүмсәјир додағын.
Көтүрүб балыглары,
Дөнүрсән евә сары.

7

Саһилдә узанырыг,
Гумун үстә јанырыг,
Тунч кими олуруг биз.
Бәркијир бәдәнимиз...
Атылырыг дәннзә.
Су ләззәт верир бизә.
Һисс едирик сәринлик.
Дәннздәки дәрнлик
Чәзб едир бизи бә'зән.
Тәчрүбәли, чох үзән
Адамлар ирәлиләјир.
Тәчрүбәсизләр дејир:
— Даһа јахшыдыр кәнәр.
Узағын хәтасы вар,
Мәсәлдир ки, дәннзлә
Оддан өзүнү көзлә.

8

Бир дәфә јәј заманы
Бир ај гоча бағбашы

Көрмәдик, чох дарыхдыг,
Сораг етмәјә чыхдыг.
Дедиләр ки, курортдан
Бу күн гајыдыб бағбан.
Көрүшдүк, сәфәриндән
Сөһбәт едиб деди: — Мән
Чох бәјәндим Сочини.
Кәздикчә һәр күчәни
Күл көрдүм, чичәк көрдүм,
Һәр јаны көјчәк көрдүм.
Кәздим парклар, мејданлар,
Палмалы хијабанлар.
Чыхдым һәр јашыл дөшә,
Кәздим чох дағ, чох мешә.
Һәр јери абад көрдүм,
Инсанлары шад көрдүм.
Дедик: — Баба, даһа сән
Чох тә'риф ејләмәзсән
Абшерон бағларыны...
Ағармыш бығларыны
Тумарлајыб, бирчә ан
Хәјала далыб бағбан
Сөјләди: — Достлар, дүзү,
Инандырырам сизи
Кәздим узаг елләрдә
Мәним көзүмдә бир дә
Абшерон көзәлләшди.
Фикримдән кәлиб кечди
Нарын гум, мави Хәзәр,
Әнчирликләр, мејнәләр,
Көј зејтунларын чәтри,
Зә'фәранын хош әтри...
Анчаг ачыг дејим мән,
Бу көзәл тәбиәтдән

Елләр көрүр аз фајда.
Исти ајларда—јајда
Бағда олмур ширин су.
Мәнә сөзүн доғрусу
Бу ејләјир чох әсәр.
Бизим бағлара мәкәр
Чәкилә билмәз кәмәр?!
Су кәмәри чәкилсә,
Уча шамлар әкилсә.
Әл-әлә вериб биркә
Ел, оба чәркә-чәркә
Евләр тиксә саһилдә,
Бир иш көрүлсә илдә
Абшеронун һәр јаны
Валех едәр инсаны.
Саһилләр һәмишәлик
Олар јашыл мешәлик,
Дөнәр көзәл јајлаға.
Елдар шамы һәр баға
Верәр башга ше'ријјәт.
Дедик: — Баба, һәгигәт
Вар сәнин сөзләриндә,
Кәләр елә бир заман —
Саһилин һәр јериндә
Јаранар јашыл орман.
О бәхтијар илләрә,
Достлар бу саһилләрә
Сәнинлә гоша кәләр
Арзумуз баша кәләр.

1966

КӨЗЭЛЛИК БУЛАҒЫ

(әфсанә)

Сөjlәjирләр бир дастанда,
Билинмәjән бир заманда
Үч көзлү бир булаг варды.
Суjу чошуб гаjнаjарды,
Сәпиләрди гаjалара.
Бир көзүнүн суjу гара,
Бириси ал, бири ағды,
Бу сәһрли бир булагды.
Ел ичиндә әфсанә вар;
Кәлиб бурда jуjунанлар,
Бирчә анда көзәлләшиб
Һүснү дилдән-дилә дүшүб.
Сачы олуб әнбәр кими,
Бәдәни ағ мәрмәр кими,
Јанаглары күлдән инчә,
Додаглары санки гөнчә.
Бу чешмәдә көр һикмәти,
Әтрафдакы тәбиәти
Дәjишдириб елә көjчәк,
Етмишди ки, һәр күл, чичәк
Чавахирә бәнзәjирди.
Чәмәнләри бәзәjирди.
Јердә дашлар jүз рәнк иди,

Бир-бириндән гәшәнк иди.
Һәмән елин чаванлары
Көнүл алан чананлары,
Бәнзәjирди аjа, күнә,
Чохалырды күндән-күнә.
Һәр өлкәдә танынырды
Мәһәббәтлә анылырды...
Кечиб нечә тәпә, дәрә
Кечиб дүздән, ашыб дағдан,
Бир күн сәһәр чох узағдан
Көнүл ачан көзәл јерә,
Һарданса бир атлы кәлди.
Ичди, она дадлы кәлди
Булагдакы бал кими су.
Кур суларда о jуjунду,
Көзәлләшди бирдән-бирә,
Чаны дөндү ағ мәрмәрә.
Олду тамам башга инсан,
Өз һүснүнә галды һеjран.
Фикирләшди мәндән сонра,
Чох адамлар кәләр бура.
Суда чимиб көзәлләшәр,
Ады дилдән-дилә дүшәр.
Дөзә билмәз буна үрәк.
Бу чешмәни инди кәрәк,
Алт-үст едим учурум мән.
О, бир күлүнк тапды јердән,
Һүчум етди даш булага,
Үзүндән тәр jаға-јаға
Нечә саат күлүнк вурду,
Ахыр булага учурду.
Булаг олду јерлә јексан,
Бу көзү дар пахыл инсан
Әмәлиндән чох севинди.

Јер үзүндө деди: — Инди
Көзэлликдө мән јалгызам,
Парылдајан бир улдузам.
Разы галыб өз һалындан
Зөвг алмагчын чамалындан,
О, күзкүнү алды, бахды.
Кәлләсиндә шимшәк чахды.
Көрдү үзү лап дәјишиб,
Чох ејбәчәр шәклә дүшүб.
Гәлбиндәки пахыллыг, кин
Үзүнү дә едиб чиркин.

1967

КҮНӘШ БАҒА

(нағыл)

Саз көтүрүб, сөз гошан
Тәб'и Күр кими чошан
Ашыг мәчлис бәзәјиб,
Нағылда белә дејиб:
Кечмиш гәдим заманда
Одлар јурду Муғанда
Күлхар адлы гыз варды,
Чох зәһмәтлә јашарды.
Ишләјирди гыш, баһар.
Раһатлыг билмир Күлхар.
Одун јарырды гышда.
Бәрк гарда, бәрк јағышда
Кедирди дәјирмана.
Јазығын өкеј ана
Данлајырды үзүнү.
Анчаг доғма гызыны
Севирди, охшајырды.
Пәри шән јашајырды.
Кефи-дамағы чох саз
Һамыја едирди наз.
Күлхар бир гараваштәк
Хидмәт едәјди кәрәк
Һәр күн өкеј бачыја,

Дөзәјди һәр ачыја.
Нә десә кәтирәјди,
Јеринә јетирәјди
Әмрини бирчә анда.
Бир күн гышда, туфанда
Бағланыб бүтүн јоллар,
Тутмушду һәр јаны гар.
Һөкм едиб дүздә, дағда,
Гылынч чәкмишди шахта.
Пәри јериндән галхды,
Көзүнү овуб бахды
Тәпә кими ағ гара.
Деди јазыг Күлхара:
— Кәрәк мәнә бу күн сән
Бәнөвшә кәтирәсэн.
Күлхар деди: — Ај Пәри,
Гар тутубдур һәр јери.
Өртүлүбдур дағ, мешә,
Белә гышда бәнөвшә
Тапылмаз, баһар дејил,
Чөлләр лаләзар дејил
Олсун инди күл-чичәк...
Пәри сөјләди: — Кәрәк
Кедиб јерин алтындан,
Көјүн једди гатындан,
Бир бәнөвшә тапасан!..
Күлхар деди: — Ај бачы,
Мәним һалыма ачы.
Бирдәфәлик анла, бил,
Ахы бу мүмкүн дејил.
Гәзәблә өкеј ана.
Бағырыб деди она:
— Гараваш азғын Күлхар
Сәндә белә чүр'әт вар,

Кириширсән дә бәһсә?
Пәри һәр нә истәсә —
Тапмалысан бир анда!
Јазыг Күлхар туфанда
Чох дүзләри долашды.
Гарда галын из ачды.
Мешә кечди, ашды дағ,
Синәсиндә ағыр дағ,
Голу күчсүз, тагәтсиз,
Ајағлары гүввәтсиз
Аддымлајырды дағда.
Бирдән көрдү узагда
Күчлү бир очаг јаныр,
Һәр тәрәф ишыгланыр.
Дүшүндү ки, биртәһәр
Очаға чатсам әкәр
Бир аз гызынарам мән,
Гуртарарам өлүмдән.
Дизинә гүввәт кәлди,
Ода тәрәф јөнәлди.
Тәпәләрдән јел кими,
Дәрәләрдән сел кими
Кечди кечилмәз јоллар,
Кәлди јетишди Күлхар
Очаг көрүнән јерә.
Көрдү бурда чох уча,
Енли күрәк бир гоча
Әјниндә оддан көјнәк,
Әлиндә тунч дәјәнәк
Әјләшибдир тахт үстә.
Јанында әл-әл үстә
Он ики чаван дуруб,
Әмринә бојун буруб.
Бу он ики чаванын

Женилмэз гәһрәманын
Үчүнүн палтары ағ,
Башында гардан папаг.
Үчү кејиниб јашыл,
Парлајыр ишыл-ишыл.
Үчү кејинибдир ал,
Папагларыдыр хал-хал.
Үчү кејиниб сары.
Һејрәт сарды Күлхары.
Көрдү јанан атәши,
О таныды Күнәши.
Әдәблә вериб салам.
Сонра чох арам-арам
Деди:—Ај күнәш баба,
Көјнәји атәш баба.
Јер үзү ишығыны,
Бүтүн јарашығыны
Сәндән алыр һәмишә.
Шәфәгинлә дағ, мешә,
Ачыр күл, ачыр чичәк.
Елләр олур севинчәк.
Мәним һалыма ачы;
Әмр едир өкеј бачы,
Гышын бу заманында,
Белә човғун анында.
Бәнөвшә тапым она.
Гәзәблә өкеј ана
Мәни говубдур дүзә.
Һәр јаны кәзә-кәзә
Бура кәлмишәм, кәрәк
Едәсэн мәнә көмәк.
Күнәш деди:—Дарыхма
Үрәјини кәл сыхма.
Бу арзун баша кәләр,

Истәдијин дүзәләр.
Сонра кејимләри ағ
Башына гардан папаг
Гојмуш үч гәһрәмана
Деди: — Кечин бу јана.
Јашыл палтар оғланлар,
Тәравәтли чаванлар
Сиз дуран јерә кечсин,
Гој тәбиәт дәјишсин.
Гочанын бу әмрини
Алыб, кәнчләр јерини
Бирчә анда дәјишди.
Гыш битди, туфан кечди,
Кәлди гәлбачан баһар,
Дүзәнләр олду күлзар.
Чичәкләнди бағ, мешә,
Һәр јан олду бәнөвшә.
Күлхар бахыб севинди...
Күнәш сөјләди: — Инди
Арзу етдијин гәдәр
Дүзләрдән бәнөвшә дәр.
Күлхар деди: — Чох сағ ол,
Сән һәмишә парлаг ол,
Севимли Күнәш баба!
Көјнәји атәш баба!
Ишыг сач бу елләрә,
Шадлыг вер көнүлләрә.
Гәлб ачан јашыл бағдан,
Чичәкләнән торпагдан.
Бәнөвшә јығыб Күлхар,
Ашды чох дүзләр, дағлар,
Јетишди евә, Пәри
Көрүб бәнөвшәләри,
Алыб һејрәтлә бахды.

Сонра дөшүнә тахды.
Шылтаг еләјиб јенә,
Күлхара деди: — Мәнә
Бу ан кедәсэн кәрәк.
Кәтирәсэн чижәләк.
Күлхар деди: — Ај Пәри,
Гар бүрүјүб һәр јери.
Гышын бу туфанында,
Бәрк шахта заманында
Бағланыбдыр гапылар,
Чијәләкми тапылар.
Чијәләк олар јајда,
Истиләр дүшән ајда.
Бағырыб өкеј ана,
Гәзәблә деди она:
— Бош данышма, кет, ахтар,
Чијәләк кәтир, Күлхар!
Күлхар әлачсыз галды.
Гәлбини гүссә алды,
Үз гојду дүзәнләрә,
Ашыб дағ, кечиб дәрә,
Баш вурду һәр обаја,
Кәлди, Күнәш бабаја
Һөрмәтлә вериб салам.
Сөјләди арам-арам:
— Ишыглы Күнәш баба!
Көјнәји атәш баба!
Мәним һалыма ачы,
Әмр едиб өкеј бачы,
Гышын бу заманында
Белә човғун анында
Чијәләк тапым она.
Гәзәблә өкеј ана
Говубдур мәни дүзә.
Һәр јаны кәзә-кәзә

Кәлмишәм бура гәдәр.
Әзиб мәни гәм, кәдәр.
Күнәш деди: — Дарыхма,
Гәлбини дәрдлә сыхма,
Бу ишин дүзәләчәк.
Тапачагсан чижәләк.
Сонра кејимләри ағ
Башына гардан папаг,
Гојмуш үч гәһрәмана
Деди: — Кечин бу јана.
Ал кејинмиш чаванлар,
Бу меһрибан оғланлар
Сиз дуран јерә кечсин,
Гој тәбиәт дәјишсин.
Гочанын бу әмрини
Алыб, кәнчләр јерини
Бирчә анда дәјишди.
Гыш битди, туфан кечди.
Јај кәлди, гызды торпаг.
Мејвә кәтирди һәр бағ.
Ағачлары әјди бар.
Бахды, севинди Күлхар.
Көрдү вардыр нечә ләк,
Јахшы дәјмиш чижәләк.
Чохлу чижәләк јығды,
Сәфалы бағдан чыхды.
Күнәшә деди: — Сағ ол,
Сән һәмишә парлаг ол!
Елләрә бол ишыг вер,
Бағлара јарашыг вер.
Сонра јола дүзәлди,
Өз евләринә кәлди.
Алыб чижәләкләри,
Ләззәтлә једи Пәри.

Шылтаг ејләјиб јенә
Күлхара деди: — Мәнә
Кәрәк кедиб инди сән
Әнчир дә кәтирәсән.
Күлхар деди:—Бу гарда
Гурд улајыр јолларда,
Һәр јери сарыб туфан.
Әнчири тапым һардан?
Инди дејилдир пајыз,
Әнчир јетишсин, ај гыз,
Бағырыб өкеј ана,
Гәзәблә деди она:
— Чыхарарам көзүнү,
Пәринин бир сөзүнү
Сән јерә салсан әкәр.
Сыхды гәлбини кәдәр.
Јола дүзәлди Күлхар,
Ашды дүзләр, долајлар,
Кечди нечә обаны,
Кәлди Күнәш бабаны
Саламлады һөрмәтлә.
Күнәш деди шәфгәтлә:
— Нә олубдур јенә сән,
Ај гызым, кәдәрлисән?
Күлхарын көзү нәмли,
Үрәји дәрдли, гәмли
Сөјләди:—Күнәш баба,
Көјнәји атәш баба,
Мәним һалыма ачы.
Инди дә өкеј бачы
Әнчир јемәк истәјир.
Мәнә әмр едиб дејир:
— Гышын бу заманында,
Белә човғун анында

Мән әнчир тапым она.
Гәзәблә өкеј ана,
Мәни бурахыб дүзә,
Чөлләри кәзә-кәзә,
Кәлмишәм бура, кәрәк
Едәсән мәнә көмәк.
Күнәш деди: — Дарыхма,
Гызым, гәлбини сыхма.
Бу ишин дә дүзәләр,
Диләјин баша кәләр.
Сонра кејимләри ағ
Башына гардан папаг
Гојмуш үч гәһрәмана,
Деди:—Кечин бу јана,
Сары палтар чаванлар,
Јарашыглы огланлар
Сиз дуран јерә кечсин,
Гој тәбиәт дәјишсин.
Гочанын бу әмрини
Алыб, кәнчләр јерини
Бирчә анда дәјишди,
Гыш битди, туфан кечди.
Пајыз кәлди, бир бағда
Сых јарпаглы будагда
Күлхар дөрд әнчир көрдү.
Тез әнчирләри дәрди.
Күнәшә деди:—Сағ ол,
Сән һәмишә парлаг ол.
Јер үзүнә ишыг вер,
Аләмә јарашыг вер.
Сонра севинчлә Күлхар,
Кечди чох узун јоллар.
Евә кәлди әнчири
Көрүб бағырды Пәри,

Деди:—Ахмаг мәнә сән,
Дөрд әнчир кәтирмисән?
Күлхары өкеј ана,
Данлајыб деди:—Она
Чох ачкөзлүк вар сәндә,
Јәгин јолда кәләндә
Әнчири ашырмысан.
Күлхар ичди анд-аман,
Деди: — Бөјүк бир бағда
Ағачда бир будагда
Дөрд әнчир варды, дәрдим,
Кәтириб сәнә вердим.
Пәри галхды јериндән,
Деди: — Инди кедиб мән
Әнчир тапарам өзүм.
Анасы деди:—Гызым,
Евдән чыхма, јолларда
Донуб галарсан гарда.
Шахта тутуб һәр јери,
Сөзә бахмады Пәри.
О дәм ајаға галхды,
Күрк кејди, әлчәк тахды.
Бирбаш јола дүзәлди,
Гарлы мешәјә кәлди,
Көрдү һәр јан ағаппаг,
Ағачлар галыб чылпаг.
Нә һејван вар, нә дә гуш,
Мешә көрүнүр бомбош.
Белә сојуг навада,
Гушлар јатыб јувада.
Гәлбини һәјчан сыхды,
Пәри мешәдән чыхды.
Кечди нечә дағ, дәрә,
Кәлди чатды бир јерә.

Көрдү ки, бир бучагда,
Од парлајыр очагда.
Гүввәт кәлди дизинә,
Кетди бир аз гызына.
Көрдү боју чох уча,
Од көјнәкли бир гоча
Әјләшибдир тахт үстә.
Әтрафында бир дәстә
Икид гәһрәман дурур.
Пәри чох мәғрур-мәғрур,
Салам вермәдән кечди,
Тахт үстүндә әјләшди.
Күнәш баба деди:—Сән,
Ај гыз кимсән, нәчисән,
Кәлмисән бизим јурда?
Нә ахтарырсан бурда,
Гыз деди:—Сәнә нә вар,
Бу елләр, бу обалар
Гоча, сәниндир мәкәр?
Ешидиб ачы сөзләр
Күнәш гәзәбдән јанды.
Јер башына доланды.
Әмр етди кејими ағ,
Башына гардан папаг
Гојмуш үч икид чаван,
Гопарсын бөјүк туфан.
Гар соврулуб бир анда
Туфан гопду һәр јанда.
Чох күчлү күләк әсди,
Үлкүчлү күләк әсди,
Пәрини алды јердән,
Сәһраја атды бирдән.
Белә човғунда, гарда
Пәри галмышды дарда.

Артыг чөкүрдү ахшам,
Евлөрдө жанырды шам.
Һәјчанла өкөј ана
Жола чыхды һәр јана
Бахды көрдү ки, Пәри
Нәдәнсә дөнмүр кери.
Үз гојду чөлә, даға,
Гызыны ахтармаға.
Дүздә, гарла, гаранлыг
Едирди һөкмранлыг.
О нә гәдәр бағырды,
Өз гызыны чағырды,
Кәлмәди һеч бир чаваб.
Чәкди бөјүк изтираб,
Ахыр батды нәфәси,
Даһа чыхмады сәси.
Ачылды ајдын сәһәр,
Билинмәди бир хәбәр
Нә анадан, нә гыздан.
Кечди чох узун заман...
Бу әһвалат елләрдә,
Дастан олду дилләрдә.
Чох кәндләрдә бу күн дә
Ашыг тојда, дүјүндә
Данышыр бу дастаны.
Елин сөз күлүстаны,
Мин туфан гопса солмаз,
Һеч заман хәзәл олмаз.

1967

МЕШӘДӘ ҺАДИСӘ

(олмуш әһвалат)

Галын мешәликдә шам, палыд, чөкә
Жарыр булудлары, жүксәлир көјә.
Жашыллыг ичинә бүрүнүб һәр јан,
Бир зүмрүд сараја бәнзәјир орман.
Мешәнин ичиндә бә'зән бир анлыг,
Тутулур көј үзү, чөкүр гаранлыг.
Бә'зән ганадланан булудлар гачыр,
Күнәш күлүмсәјир, көјдән нур сачыр.
Атылыр будагдан-будаға гушлар.
Шығыјыб каһ учур узаға гушлар.
Бирчә ан сакитлик билмәјир мешә,
Јај, гыш курултулу олур һәмишә.
Вәһши һејванларын горхунч нә'рәси,
Гушларын нәғмәси, суларын сәси,
Јајылыр әтрафа, тутур һәр јаны.
Бөјүк бир һејрәтә салыр инсаны.
Кәнддән дәстә-дәстә кәлир ушаглар,
Вәһши һејванлардан горхмур гочаглар.
Кәзир мешәликдә, јығыр көбәләк,
Јығыр дадлы мејвә, дәрир күл, чичәк.
Ушаглар мешәдә ајры дүшәндә,
Сых ағачлыг јердә төк кәзишәндә

Инсаны сарсыдан, гэлбини үзэн
Горхунч һадисэлэр баш верир бә'зэн.
Сорағы јајылыр шәһәрә, кәндә.
Галын мешәликдә бир күн кәзәндә.
Бир достум данышды бу һекајәти.
Гәлбимә чох тә'сир етди сөһбәти.
Гәләмә алдым ки, галсын јадикар...
Бир кәнддә јағышыб бир күн ушаглар,
Кәзиб-доланмаға кедир мешәјә.
Һарда раст кәлсәләр көј бәнөвшәјә,
Дәрирләр совгатла дәнмәкчүн евә.
Јағырлар сәбәтә көбәләк, мејвә.
Земфира адында он јашлы бир гыз
Дәстәдән ајрылыр мешәдә јалгыз,
Доланыр әтрафы, итирир јолу.
Олур вәзијјәти јаман горхулу.
Кими сәсләјирсә алмајыр чаваб.
Гызын үрәјини сыхыр изтираб.
Күн батыр гаранлыг чөкүр бир анда,
Чаггаллар, ајылар кәзир орманда.
Һејбәтли бир ајы көрүнүр бирдән,
Гызчығаз тәрпәнмир дурдуғу јердән.
Сөјүд јарпағытәк титрәјиб әсир,
Ајы нәрилдәјиб јолуну кәсир.
Вурур пәнчәсилә гызын үзүндән,
Јыхылыр Земфира кедир өзүндән.
Олур һәр һејванда бир чүр тәбиәт.
Дејирләр ајыда вар белә адәт:
Она раст кәләндә јахшы бир шикар,
Чөр, чөплә үстүнү өртүб сахлајар.
Башга һејванлардан кизләдәр ону,
Бир күн кечәр, сонра јејәр оуну.
Көрүр дүзәлибдир сабаһкы пајы,
Өртүр Земфиранын үстүнү ајы,

Нә'рә чәкә-чәкә јола дүзәлир...
Ушаглар мешәдән обаја кәлир.
Кәндә сәс јајылыр итиб Земфира,
Гызын гоһумлары үз гојур јола.
Гызы ахтармагчын кәзиб һәр јаны,
Доланыр адамлар бу сых орманы.
Јүксәлир бир јердән инилти сәси,
Земфира тапылыр, онун чөһрәси,
Јарадан олмушду јаман ејбәчәр.
Алыб гучағына гызы, кәндлиләр,
Дәрин бир кәдәрлә кәндә јолланыр.
Ананын гүссәдән бағры одланыр.
Јолур сачларыны, гопарыр налә,
Сөјләјир, ким салыб сәни бу һалә.
Өмрүмүн баһары, севимли гызым,
Сәнсиз һеч күләрми дүнјада үзүм.
Гүссәдән һәрләнир ананын башы,
Сел кими ахыдыб төкүр көз јашы.
Ел-оба сөјләјир ағламагла сән,
Бурда наһаг јерә вахт итирирсән.
Гојма бирчә ан да кетсин һәдәрә,
Апар тәјјарәдә гызы шәһәрә...
Тезликлә бир әлач етсинләр дејә,
Гызы кәтирирләр хәстәханаја.
Инсан дүһасынын бөјүк гүдрәти,
Чәрраһлыг елминин наилијјәти
Бәрк ајагда кәлир көмәјә һәр ан.
Гојмур көрсүн өмрүн баһары хәзан.
Алты ај олунур гыз мүаличә
Башынын үстүндә ана һәр кечә,
Нараһат сүбһәтәк јухусуз галыр.
Ананын гәлбини мин гајғы алыр.
Земфира јатагда бә'зән ағлајыр,
Бә'зән биһуш һалда гыз сајыглајыр.

Кәлир хәјалында дајаныр мешә,
Ајылар чарпышыр орда дөш-дөшә.
Гачыр боз чанавар, јыртычы чаггал,
Шығыјыр көјәрчин овласын гартал.
Бә'зән дә бир ајы изләјир ону,
Елә бил кәсәчәк бу ан јолуну.
Земфира дәншәтә кәлир горхудан.
Диксиниб ајылыр јазыг јухудан.
Гышгырыр ана чан көмәк ет мәнә!
Мешәдә әнкәлә дүшмүшәм јенә.
Мәни горху алыб титрәјир дизим,
Анасы сөјләјир горхма, ај гызым.
Ајрылмырам сәнин јанындан бир ан,
Гыз тәсәлли тапыр, галхыр јатагдан.
Су ичир узаныр јенә јатагда,
Кечир узун күнләр, ана отагда
Гызынын башынын үстә дајаныр,
Үрәји шам кими әријиб јаныр...
Земфира сағалыр, дүзәлир үзү.
Анчаг тәәссүф ки, көрмәјир көзү.
Ананын гәлбини сыхыр гәм, кәдәр,
Өмүр шәрбәтинә гатылыр зәһәр.
Нә гәдәр тәсәлли верирләр она,
Бирчә ан овунмаг билмәјир ана.
Көзүнү гызына вермәк истәјир,
Гадын һәкимләрә јалварыб дејир:
Мәним көзләрими чыхарын бары,
Верин Земфирама өмүр јоллары
Гаранлыг олмасын, о кәнчдир һәлә...
Ананын үрәји јараныб белә.
Өвладын јолунда ана дүнјада
Верәр һәјатыны, өмрүнү бада.

1967

АҒЫЛЛЫ ЧОБАН

Бәһрам адлы шаһ вармыш,
Ова чох һәвәскармыш.
Бир дәфә сәһәр-сәһәр
Гызарыркән шәфәгләр,
Бу шаһ минди кәһәрә,
Вида етди шәһәрә.
Овлагда ат ојнатды,
Каман чәкди, ох атды,
Ширләри, пәләнкләри
Вурду, гајытды кери.
Күнәш аловланырды,
Од ичиндә јанырды.
Гаралмышды дүзән, чөл,
Јохду бир булаг, бир көл.
Бу шаһын сусузлугдан
Үрәји олмушду ган.
Кәһәрини чапараг
Кечди дүзән, ашды даг.
Енди дик кәдикләрдән,
Бир түстү көрдү бирдән.
Тез о јана јенәлди,
Көрдү бурда бир чобан
Бир ит асыб ағачдан.
Чобан баш әјди әввәл,

Синэсинэ гојуб эл
Меһрибанлыг ејләди,
Ширин диллә сөјләди:
— Хош кәлиб эзиз гонаг,
Үрәји тәмиз гонаг.
Шаһ енәрәк атындан
Чадыра кирди, бир ан
Истираһәт етмәкчин,
Сонра чыхыб кетмәкчин.
Күләрүзлү меһрибан,
Ағсачлы гоча чобан
Күман чатырды нәјә
Тез кәтирди сүфрәјә.
Бир аз су ичди Бәһрам,
Үрәји олду арам.
Сонра деди: — Ај гоча,
Гәлбин учадыр, уча;
Анчаг бир иш вардыр, сән
Мәнә дүзүнү десән
Јејәрәм бу јемәкдән.
Сән сиррини демәкдән
Бојун гачырсан әкәр
Көнлүм сынар, инчијәр,
Анлат мәнә бу сирри,
Нәдир итин тәгсири.
Нијә асылыб дардан?
Көпәк ки, чанавардан
Сүрүләри горујар.
Бу ишдә нә һикмәт вар?
Чобан деди: — Еј чаван,
Сирри етмирәм пүнһан.
Динлә һекајәтими,
Итдән шикајәтими.
Бу ит илләр узуну,
Бүтүн гојун-гузуну

Горујурду дүшмандан.
Гурд кәлсәјди һәр јандан
Тез јолуну кәсәрди,
Чанаварлар әсәрди
Бунун ваһимәсиндән,
Пәләнк кими сәсиндән.
Вәфалы бир дост сандым,
Мән бу итә инандым.
Дедим дујур арзуму,
Мәним гојун-гузуму
Сефир сағ көзү кими,
Горујур өзү кими.
Сүрүјә бахдым бир күн,
Көзүмдә гаралды күн.
Көрдүм једди тоғлу јох,
Дәрдим артды һәддән чох.
Үч-дөрд күн даһа кечди,
Гәм үрәјими бичди,
Әксилмишди беш гочум,
Алты гузум, үч кечим.
Аһ, нә дејим, еј чаван,
Сүрүмә дүшдү талан.
Әксилди күндән-күнә,
Малдардым, чобан олдум,
Бир һилал кими солдум.
Дедим күдүм итими,
Јохлајым икидими.
Көрүм нә олуб буна,
Ким кириб гылығына
Бир күн дурдум пусгуда,
Көрдүм ит ујуб гурда.
Ачдым ишин үзүнү,
Билдим гојун-гузуну
Бу верирмиш дүшмана,

Гэлбим дүшдү һәјчана,
Өч алдым чанавардан,
Ити дә асдым дардан,
Шаһ буну динләјинчә,
Дүшүндү бир аз инчә.
Деди,—шәксиз кәрәк мән
Ибрәт алым бу ишдән.
Нечә ајдан бәридир
Өлкәм јаман керидир.
Чох ушаг галыр јетим.
Әксилір рәијјәтим.
Билмирәм нә ојундур...
Рәијјәтим гојундур.
Вәзирим ит, мән чобан,
Мәни талајыр дүшман.
Кәрәк бу күн вәзирдән
Һагг-һесаб истәјим мән.

Бәһрам минди кәһәрә,
Бирбаш чапды шәһәрә.
Әмр еләди: душтагбан,
Кетсин дәрһал зиндандан.
Сијаһыны кәтирсин,
Тез һүзура јетирсән,
Сијаһыја бахды шаһ,
Үрәкдән чәкди бир аһ.
Көрдү бу азгын вәзир
Халгы инчидир, әзир.
Атыб намусу, ары
Бир чох күнаһсызлары
Басдырыб зинданлара,
Күнүнү едиб гара.
Ишдән олунча акаһ,
Вәзири тутдурду шаһ.

Әмр етди душтагбана,
Ким дүшмүшсә зиндана
Кәлсин јаныма бу ан;
Сөз ачсын күнаһындан.
Душтаглар бир-бир кәлди,
Баш әјди, сәф дүзәлди.
Једди үрәји дағлы,
Голу зәнчирлә бағлы
Душтағы ајырды шаһ.
Биринчи чәкәрәк аһ
Сөјләди: — Шаһ сағ олсун,
Һәр зәфәри дағ олсун.
Мәним чох көзәл, чаван,
Истиганлы, меһрибан
Әзиз гардашым варды,
Үзү аја охшарды.
Вәзир ујуб малына,
Чаһына, чәлалына
Өлдүртдү гардашымы,
Ахытды көз јашымы,
Талан етди варыны,
Апарды никарыны,
Бу һала етдим үсјан,
Мәскәним олду зиндан.
Буну деди, инләди
Шаһ душтағы динләди,
Гәлби од тутду јанды,
Көзләри думанланды.
Зиндандан азад етди,
Үрәјини шад етди.
Икинчи душтаг гәмли
Бахышлары шәбнәмли,
Баш әјиб деди:—Еј шаһ,
Мәндә дә јохдур күнаһ.

Бир көзэл бағым варды,
Атамдан јадикарды.
Бу бағын шәләләси,
Нәркизи, ал лаләси,
Инчә гызыл күлләри
Охшарды көнүлләри.
Бир күн көзү дар вәзир
Гудурған, мурдар вәзир
Кәлмишди мәнә гонаг,
Гәлбинә чох јатды бағ.
Деди: — Бағы мәнә сат.
Дедим: — Кәл бу фикри ат.
Вәзир бағымы алды,
Мәни зиндана салды,
Шаһ бурахды душтағы,
Гајтарды она бағы.
Үчүнчү деди:—Мән дә
Наһаг дүшмүшәм бәндә.
Кәмидә үзә-үзә
Чыхардым көј дәнизә
Кәзәрдим шәһәрләри,
Көзәл-көзәл јерләри.
Бир сәфәрдән дөнәркән
Мирвары алмышдым мән,
Вәзир көрдү инчини,
Көстәрди гол күчүнү,
Алды бүтүн варымы,
О көзәл мирварымы,
Үстүмә атды бөһтан,
Јерими етди зиндан.
Вәзир хәзинәсиндән
Инчини алыб һәмән
Шаһ верди саһибинә,
Көндәрди өз евинә.

Дөрдүнчү душтаг бир аһ
Чәкиб сөјләди:—Еј шаһ,
Бир көзәл јарым варды,
Гызыл күлә охшарды.
Саз чаларды бу дилбәр,
Охујарды нәғмәләр.
Вәзир алды чанымы,
Апарды чананымы.
Салды мәни мәһбәсә,
Дүшдүм дәмир гәфәсә,
Һәсрәт галдым көзәлә,
Өмрүм дөндү хәзәлә.
Әмр верди һөкмүдар,
Тез гызы гајтардылар.
Чох севинә-севинә
Душтаг дөндү евинә.

Јазыг бешинчи душтаг,
Үрәјиндә ситәм, дағ,
Деди: — Падшаһ сағ олсун,
Гүссәдән узаг олсун.
Мән бир алим инсандым,
Һамыја меһрибандым.
Вәзир буну ешитди,
Пахыллыг ону дидди.
Көз дикди чәләлыма,
Һөрмәтимә, малыма.
Тапды бир чох бәһанә,
Мәни салды зиндана.
Шаһ көстәриб мәрһәмәт,
Алимә верди сәрвәт.
Алтынчы душтаг дәрдрә
Шаһа сөјләди белә:
— Мән бир икид әскәрдим,

Јохду неч гүссәм, дәрдим.
Даим дөјүш заманы
Мәһв едирдим дүшманы.
Падшаһын көлкәсиндә,
Бу абад өлкәсиндә
Варды хош күзәрәным.
Шән кечирди һәр аным.
Вәзир алды варымы.
Малымы, даварымы.
Дар зиндан олду јерим,
Артды гәмим, кәдәрим.
Шаһ ешидинчә буну,
Алды онун көнлүнү.
Көстәриб чох мәһәббәт
Бағышлады мал-дөвләт.

Једдинчи деди: — Еј шаһ,
Мәндә дә јохдур күнаһ.
Мән бир фағыр инсандым,
Дәрди ағыр инсандым.
Чалырмагды адәтим,
Јохду башга нијјәтим.
Вәзир салды зиндана.
Өмрүм дүшдү туфана.
Ишдән олунча акаһ
Заһиди бурахды шаһ.
Она һөрмәт көстәрди,
Чохлу мал-дөвләт верди.
Сонра шаһ верди фәрман.
Вәзир асылды дардан.

1946

ИНТИЗАР

поема

1

Колхоз сәдри Интизар
Фикирлидир. Дүјгулар
Синәсиндә гајнашыр,
Сел кими чошуб, дашыр.
О, шәһәрдән кәләндә
Севдији доғма кәндә
Чох билик кәтирибдир,
Јенилик кәтирибдир.
Бу кәнч гыз агрономдур.
Онун арзусу будур:
Шоранлыглар бағ олсун.
Мәһсулдар торпаг олсун.
Кечән ил баһар чағы,
Јүз һектар боз торпағы
Ел дөндәриб күлшәнә,
Бахын чөлләрә јенә,
Инди дә јарыш кедир,
Јенә гызғын иш кедир...
Фикирлидир Интизар;
Гәлбиндә арзулар вар,
Раһатлыг билмир бир ан,

Гардаш Өзбәкистандан
Памбыгчылар кәләчәк;
Өжрәнәчәк, биләчәк
Киминдир бөжүк һүнәр.
Ағ памбыглы дүзәнләр
Күлсүн күлүстан кими...
Ачылыб вараг-вараг,
Бөжүк бир дастан кими
Десин: һүнәр будур, бах!

2

Гышдыр һәлә, гарлы гыш,
Ағ сачлы, вугарлы гыш,
Һөкм едир дүзәнләрдә
Човгун кәзир һәр јердә...
Күләк чапыр атыны.
Чөлдә гыш аратыны
Ләнкитмир колхоз бир ан.
Сәһәр сөкүләндә дан
Һамы ишә сарылыр.
Тарлалар суварылыр.
Һөкмү вардыр һәр анын...
Биринчи бригаданын
Башчысыдыр Мәләјкә;
Таныјыр ону өлкә.
Гајғысыз, ширинсөзлү
Бизим бу елләр гызы,
Тарламызын улдузу
Јада салыб Илгары,
Далда гојуб гызлары,
Гышда, боранда, гарда
Кедир габаг сырада.
Интизар чыхыб дүзә,

Саһәни кәзә-кәзә,
Кәһ Фәрһадла данышыр,
Кәһ Мурадла данышыр.
Мәләјкәјә дејир: — Бах,
Көр, нә јумшалыб торпаг,
Чүнки кәзәл ишләниб.
Гызым әлин вар олсун,
Һәјатын баһар олсун!

3

Сәһәр гарангуш кәлир,
Дејир: «Баһар хош кәлир!»
Һәр будаға гонмаға,
Көр нә гәдәр гуш кәлир!
Чүчәриб јашыл отлар,
Кишнәјир ағ булудлар,
Көјләрдән нур төкүлүр,
Бә'зән дә күнәш күлүр...
Ишләјир гоча Шабан,
Бош кечмир вахты бир ан.
Дүзәлдир тәзә ләкләр,
Әкир гәшәнк чичәкләр,
Будур, кәсир үч һача
Пејвәнд вурур ағача.
Әкир шафталы, бадам,
Чалышыр сәһәр-ахшам...
Баға гарангуш кәлир,
Дејир: «Баһар хош кәлир!»
Јазын хош нәфәсилә
Јердән бухар јүксәлир.
Күн доғмамышдан сәһәр
Тәмизләнир саһәләр.
Нечә күн бундан габаг

Малаланыбдыр торпаг,
Сәпин башланыб, јенә
Чөлләрдә башга сәһнә,
Башга көзәл мәнзәрә,
Чарпыр бу күн нәзәрә.
Интизар чыхыр дүзә,
Саһәни кәзә-кәзә.
О, Әнвәрлә данышыр,
Күлүмсәрлә данышыр,
Дејир:—Мәлејкәјә бах,
Севәнләр белә олар,
Бах, белә олар анчаг.
Фәрәһләнир Интизар:
— Араты, шуму јахшы,
Јенә учадыр башы,
Мәлејкә күлүмсәјир.
— Чох тә'рифләмә — дејир.
Бир овуч торпаг алыб
Ијләјир, овушдурур,
Бир хош хәјала далыб
Дејир:—Чанымыз будур!

4

Дан јери сөкүләндән,
Улдузлар төкүләндән,
Бизим колхоз гызлары,
Тарланын улдузлары
Торпагы кәтмәнләјир,
Интизар бахыб дејир:
— Чичәкләниб диләјим,
Инди мәним үрәјим
Чаглајыр булаг кими,
Башым уча даг кими!

Сөјләјирәм вугарла,
Көзәл ишләниб тарла.
Әлләриниз вар олсун.
Өмрүнүз баһар олсун!
А гызлар, күн кәләчәк,
Бу тарлалар күләчәк,
Аг памбыг чичәкләри
Ачачаг үрәкләри.
Гызлар кәлир һәвәсә
Нәғмә дејир сәс-сәсә.

Чөлләрин бары памбыг,
Елләрин вары памбыг!
Сән кәләндә колхозун
Долур анбары памбыг.

Тарлан хошдур чәмәндән,
Көзәлсән јасәмәндән.
Дүзләримиз бәзәниб
Сән јурдума кәләндән.

Памбығым, аг инчисән,
Гардан парлаг инчисән.
Һәр кәлинин, һәр гызын
Гәлбинин севинчисән.

5

Елә бил ки, јағыб гар,
Агаппагдыр тарлалар.
Чалышыр сәһәр-сәһәр
Бүтүн гызлар, кәлинләр.
Памбыг јығыр һәр манга,
Тәјалар дөнүр даға...

Гызлар ишлэјән заман
Чопур Ејваз кәнардан
Дајаныб бахыр сајмаз...
Мурад сөјләјир:—Ејваз!
Ишлэјәк һалал олсун,
Мәһсулумуз бол олсун,
Ејваз ешир бығыны,
Долдурур чубугуну...
Гајғысы јох дүнјада,
Чаваб вермир Мурада,
Мурад дејир:—Кәл, Ејваз,
Иш олар әнкәл, Ејваз!
Дәфтәрә дүшәрик биз,
Чүнки колхоз сәдримиз
«Мән өлүм» билән дејил,
Данышан, күлән дејил.
— Ләләшин чопур Ејваз
Көһнәдир, ондан горхмаз!
Ширдән горхмајан гочаг,
Арвадданмы горхачаг?
— Ај ләләш, елә арвад
Едәр ишләри бәрбад.
Кәл әл чәк бу шәһәрдән,
Колхозда ишлә һәрдән.
Бә'зән јери кәләндә
Көстәр өзүнү сән дә.
— Гардаш, билирсән нә вар?
Нејләсә дә Интизар,
Ишлэјән, дејиләм мән.
Вәсијјәтдир дәдәмдән:
«Бу бешкүнлүк дүнјада
Өмрүнү вермә бада!»
Мүтәккәјә архалан.
Јахшы је, раһат долан,

Памбыға кетмәз киши!
Әввәлдән памбыг иши
Јараныб арвадлара,
Памбыг һара, мән һара!..

Чијниндә узун јаба,
Јетишир Шабан баба,
Бахыр. Ејваза бахыр,
Башында шимшәк чахыр.
Дејир:—Иш-күч чағында
Бу архын гырағында,
Сөјүд кәлкәсиндә сән
Нә раһатлыг едирсән?
Бир ибрәт ал гызлардан!
— Ај Шабан баба, инан
Мән саһәдән кәлирәм,
Азачыг динчәлирәм
Ки, даһа чох ишләјим...
— Ағ јалана нә дејим?
Кәздим бүтүн саһәни
Көрмәдим әјә, сәни,
Јат, вер өзүнү күнә,
Тәнбәллик сүмүјүнә
Јаман ишләјиб, Ејваз!
Сәнә бир әлач олмаз.
Әјә, дүзүнү билсән,
Сән шаһын тәнбәлисән.
Утаныр, ағлы дајаз,
Тәнбәл Ејваз, күт Ејваз.
Јердән галхыр ајаға
Кедир памбыг јығмаға.
Мурада бу сөзләрин
Тә'сири олур дәрин.
Фикирләшир күнләрлә,

Үрәји кәлир дилә,
Дејир: «Зәһмәт чәкмәјән,
Һавајы чөрәк јејән
Һәјатда хошбәхт олмаз!
Мәни бу чопур Ејваз
Чәкир јаман јоллара,
Ејваз һара, мән һара!
Әкәр ондан ајрылсам,
Ишә-күчә сарылсам,
Мән дә бир киши оллам,
Чох әмәк күнү аллам».

6

Ејваздан ајрылдан
Мурад олубдур чобан;
Чијниндә зогал чомаг,
Башында гыллы папаг.
Гузулар мөләшәндә,
Чөлләрә сәс дүшәндә,
Һәр ахшамүстү кәндә
Дағдан шәләләләртәк
Гојунлар төкүләндә,
Көксүндә чошур үрәк.
Бизим сәфалы јерин—
Дағларын, дәрәләрин
Јамачындан, јалындан,
Чичәкләрин халындан,
Булуд кәләндә бирдән
Төкүлән ағ јағышдан,
Көз гаралдан дәрәдән,
Чејран јоран јохушдан
Үрәји тел-тел олу;
Отурур бир даш үстә.

Бахыр, кефи дурулу.
Папаг дүшүр гаш үстә.
Мурад хәјала далыр,
Көтүрүб түтәк чалыр.
Сәс јајылыр дағлара.
Сәфалы јајлаглара.
Гој буну да дејим мән,
Бир дәфә сүрүсүндән
Әскик олур бир гузу,
Мурад доланыр дүзү,
Кәзир јашыл чәмәни,
Охујур бу нәғмәни:

«Гузум кәл, ај гузум кәл,
Ај мәним јалгызым, кәл!
Сәнин зәриф бојнуна
Зынгровлар дүзүм кәл!

Баһардыр, чошур сулар,
Чичәкләнир арзулар,
Отлајыр чәмәнләрдә
Көрпә-көрпә гузулар.

Гузум кәл, ај гузум, кәл,
Ај мәним јалгызым, кәл!
Сәнин зәриф бојнуна
Зынгровлар дүзүм, кәл.

Гурдсуз олмаз чөл, дүзән,
Ајры дүшсән сүрүдән,
Ахшам гаранлығында
Боз гурда раст кәләрсән.

Гузум кәл, ај гузум кәл.
Ај мәним јалгызым, кәл!

Сәнин зәриф бојнуна
Зынгровлар дүзүм кәл!»

Мурад чөлдә, дүзәндә,
Нәғмә дејиб кәзәндә
Көрүр ки, тәпәл гузу,
Ојнаған, дәчәл гузу
Јашыл кола сығыныб,
Онун бир голу сыныб,
Тез апарыр гузуну,
Евдә сағалдыр ону.
Бир дәфә дә јағыр гар,
Ағыла үч чанавар
Басгын еләјир бирдән,
Мурад чөлд галхыр јердән,
Түфәнкиндән јапышыр,
Дүз үч саат чарпышыр.
Јанында ики көпәк,
Әлиндә зағлы түфәнк,
Үч гудуз чанавары
Өлдүрүр кечә јары.
Бу хәбәр дүшүр кәндә,
Ону Шабан көрәндә,
Дејир:—Оғлум, афәрин!
Чох бөјүкдүр һүнәрин.

7

Шән сәдалар јүксәлир:
— Кәлир, гонаглар кәлир!
Онлар машындан дүшүр.
Әл тутараг көрүшүр,
Сәдрәддин, Икрам, Рәһмәт,

Зөһрә, Ағкүл, Мәрһәмәт,
Тачәддин, Гулам әкә,
Фәрһад, Шабан, Мәлејкә,
Әнвәр, Илгар, Сәрвиназ.
Утандығындан Ејваз
Бир тәрәфдә дајаныр.
Гонаглар марагланыр
Һәр бир јени үсулла,
Бу илки бол мәһсулла,
Көрүр тарла — тәртәмиз,
Көз бахдыгча бүтүн дүз
Памбыгла ашыб дашыр.
Гонаглар јахынлашыр,
Көз гојур саға, сола;
Бахыр гозаја, кола;
Синәләр галхыб енир,
Көнүлләр фәрәһләнир,
Достларың һүнәриндән,
Ишиндән, зәфәриндән
Башланыр шириң сөһбәт:
Икрама дејир Рәһмәт:
— Коллар көр нә көјчәкдир,
Санки күлдүр, чичәкдир.
Ағкүл дејир: — Зөһрә, бах,
Көр тапарсан бир алаг?
Севинчлә Гулам әкә
Дејир: — Сағ ол, Мәлејкә!
Бу квадрат үсулу
Боллашдырыб мәһсулу.
Тарлана бахдыгча мән
Гәлбим чошур севинчдән.
Мәлејкә дејир:—Һәлә
Чох борчлујуг биз елә!
Һамы кәрәк чалыша,

Бүтүн шоран торпаглар
Памбыгла ашыб-даша.

8

Күнүн исти чагында,
Сэрин колхоз багында,
Әјләшибдир гонаглар,
Будаглары әжир бар.
Гызарыб күлөјшә нар,
Ириләниб һејвалар,
Чинарлар учалыбдыр,
Сэрин көлкә салыбдыр.
Јарпаглары титрәјир...
Достлар фәрәһлә дејир:
— Нә көзәлдир багыныз,
Бостаныныз, тагыныз!
— Һәр јан күлдүр, чичәкдир,
— Доғрудан чох көјчәкдир,
Талвардакы мејнәләр.
Нәләр јараныб, нәләр
Инсанын зәһмәтилә,
Әмәјин гүдрәтилә,
Күлүмсәјир Интизар,
Дејир: — Әзиз гонаглар,
Једди ил бундан габаг,
Бу кениш јердә анчаг
Варды беш алты чинар
Кечмишләрдән јадикар,
Бизим бу гоча Шабан
Камил, биликли бағбан
Бурда јени бағ салды,
Бу ағачлар учалды
Мејвә верди армуд, нар,

Будаглары әјди бар.
Гоча бағбан фәрәһлә
Сөјләјир:—Алгыш елә!
Елин күчү, зәһмәти,
Јарадыр һәр не'мәти,
Меһрибан достларым, мән,
Гардаш доғма елләрдән
Чох шитил кәтирмишәм,
Бәсләјиб јетирмишәм.
О гымышыр бу заман:
— Күнәшли Бухарадан
Пај кәлиб бу кавалы,
Күрчүстандан шафталы,
Кубандан бу киләнар.
Көрдүјүнүз ағачлар
Елләрин әмәјилә,
Гардашлыг көмәјилә
Атыб белә гол-будаг,
Олуб мејвәли бир бағ.
Колхозчуларла биркә,
Әјләшиб чәркә-чәркә
Будур, әзиз гонаглар
Бағда едирләр һаһар.
Сүфрәдә кәрә јағы,
Пендир, гојун гајмағы—
Һәр чүр көзәл не'мәт вар.
Фәсәли јајыр гызлар,
Биширир, достлар јејир,
Данышыр, күлүр, дејир:
— Гој вар олсун, фәсәли
Јајан гызларын әли!
Тәзә сүфрә дүзәлир,
Шишләрдә кабаб кәлир.
Гонаглар јејиб ичир,

Сәһбәтләри хош кечир.
Мәлејкә дејир:—Илгар,
Саз чалсана, гонаглар
Бир аз сәни динләсин.
Мәчлис даһа шәнләнсин.
Илгар көтүрүр сазы,
Учалыр хош авазы:
«Сәнә гурбан, севкилим!
Салма һичран, севкилим!
Ајрылыға дөзмәјир,
Көнүл бир ан, севкилим,
Еј өмрүмүн баһары,
Еј ешгимин нүбары,
Кәл көрүшә, севиндир
Бу ашигин Илгары.»

Илгарын нәфәсиндән,
Гошдуғу нәғмәсиндән,
Зөвгә кәлир гонаглар.
Дејирләр:—Әһсән, Илгар!
Нә хошдур сөзүн, сазын,
Көнүл ачан авазын.
Һисс едир Гулам әкә:
Ала көзлү Мәлејкә
Оғрун бахыр Илгара.
Гызарыр бирдән-бирә,
Мәлејкәсә бу ара
Көзүнү дикир јерә.

9

Чатыр мәһсул бајрамы...
Ора тәләсир һамы.
Кәлиб әзиз гонаглар,

Даньшачаг Интизар.
Онун гәлбини бу ан
Сарыр тәлаш, һәјәчан.
О бахыб сола, саға
Башлајыр данышмаға.
Дејир: — Достлар, гонаглар,
Бол мејвә верән бағлар,
Колхозун мал, давары,
Бу илки тахыллары,
Кениш памбыг чөлләри
Севиндирир елләри.
Артыг биз нә данышаг.
Кәлин, бир дә јарышаг!
Бир дә чыхаг сынагдан,
Алаг судан, торпагдан
Ән-дәјәрли не'мәти.
Гој елләрин сәрвәти,
Чошгун бир чаја дөнсүн!..
Кәнддә јаныб ишыглар,
Күнәшә, аја дөнсүн!
Саз көтүрсүн ашыглар,
Нәғмә гошсун бу күнә,
Бу тоја, бу дүјүнә.

1955—56.

ШАҢ ВӘ ХИДМӘТЧИ

Кечмиш озанлар,
Нағыл јазанлар
Сөз бөзәјибләр,
Белә дејибләр:
Бир падшаһ варды,
Чох зүлмкарды,
Өлкә күн-күндән,
Онун зүлмүндән
Олурду виран;
Көрмүрдү инсан
Хош күн, азадлыг;
Билмирди шадлыг.
Унудуб һамы
Тоју, бајрамы,
Тутурду матәм,
Чәкирди дәрд, гәм.
Бағчаларда күл,
Јасәмән, сүнбүл
Еркән солурду,
Хәзан олурду...
Бу һөкмүдарын
Чох гудуз, һарын
Итләри варды;
Дивә охшарды

Гудуз көпәкләр.
Күндә бир нәфәр
Јазыг, күнаһсыз
Гоча, чаван, гыз
Јемди итләрә.
Шаһ, бир нәфәрә
Гәзәбләнәндә
Салырды бәндә;
Голлары бағлы,
Үрәји дағлы,
Заваллы инсан
Олурду гурбан;
Итләр јер-јердән
Атылыб бирдән
Тез чејнәјирди,
Ону јејирди,
Бир чаван оғлан
Деди: — Һөкмүран
Бу әмәлилә
Күнаһсыз елә
Тутмушдур диван
Төкүр һагсыз ган.
Ит сахлајанла,
Ит бағлајанла
Дост олсам әкәр,
Бәлкә биртәһәр
Инсанлары мән
Вахтсыз өлүмдән
Едәрәм хилас;
Елләр мәнв олмаз.
Күндә бир кәрә
Гудуз итләрә
Јал версәм, итләр
Јахшылыг биләр...

Сəхавəтилə,
Мəһарəтилə
Јол ачды оғлан;
Көпəк сахлајан
Сөзүнə бахды,
Ону бурахды
Күндə бир кэрə
Гудуз итлэрə
Јал версин... Сəһэр
Гызыл шəфəглэр
Гызаран заман,
Ағыллы чаван
Көпəклэрчин јал
Кəтирир... Бу һал
Давам етдикчə,
Күнлэр өтдүкчə,
Һеј арам-арам
Итлэр олду рам.

Бир күн һөкмүран
Һирслəниб јаман
Бир гул кəндлијə,
Јохсул кəндлијə
Вурдурду көтəк.
Кəндли галды тək
Мејдан ичиндə,
Ал ган ичиндə,
Ағыллы чаван
Бу əһвалатдан
Олду чох гəмли,
Гəлби матəмли
О гул кəндлини,
Јохсул кəндлини

Апарды евə.
Она бир дэвə
Бериб деди: — Кет
Шəһəri тəрк ет!

Бу ишдэн падшаһ
Олунча акаһ
Бəрк ачыгланды,
Һирсиндэн јанды,
Эмр етди:—Чəллад!
Бу азғыны ат,
Итлэр дидсинлэр,
Тутуб јесинлэр.

Алыб фəрманы,
Јазыг чаваны
Бир үрəјидаш
Кəтирди бирбаш
О горхунч јерə,
Атды итлэрə.
Һиддəтлə бирдэн
Галхыб јер-јердэн
Итлэр шир кими,
Ач бəбир кими
Ачдылар пəнчə,
Чумдулар кəнчə.
Сонра дурдулар,
Бојун бурдулар,
Дүшүб диз үстə
Јатыб үз үстə
Галдылар сəссиз,
Сакит, нəфəссиз.

Кечди бир кечә,
Шәфәг сөкүнчә
Ал күнәш доғду,
Зүлмәти боғду;
Итләрә бахан,
Кәлди зиндандан
Тә'зим ејләди,
Шаһа сөјләди:
«Гүдрәтли шаһим!
Гүввәтли шаһим!
Дүнәнки чаван
Сағдыр, сағ, инан!
Ону көрән тәк
Нә гәдәр көпәк
Вар, бојун бурду,
Сакитчә дурду.

Шаһ етди һејрәт
Деди:—Вар әлбәт
Јәгин бурда бир
Ағыллы тәдбир...
Дәрһал јөнәлди,
Шаһ өзү кәлди
Гаплы зиндана,
Бахды оғлана;
Көрдү һөкмүран
Ки, сағдыр оғлан.
Деди:— Нә сирр вар
Бунда, ет ашкар.
Гудуз итләрдән
Нә фәнд илә сән
Чан гуртармысан?!

Икид гәһрәман
Чәкиб дәрин аһ,
Сөјләди:—Еј шаһ!
Билиб вәфаны,
Көрүб чәзаны,
Еһтијатла мән
Чәкиндим сәндән.
Күндә бир кәрә
Гудуз итләрә
Јал вердим... Итләр
Гәдир билдиләр,
Горујуб мәни,
Онлар тикәни
Гијмәтли санды,
Достлуғу ганды.
Сәнә он ил дүз,
Мән кечә-күндүз
Еләдим хидмәт,
Һеч гәдир-гијмәт
Билмәдин, анчаг
Итдән дә алчаг
Олдун, һөкмүдар,
Итдә вәфа вар,
Сәндә јох... Һәр кәс
Дост гәдри билмәз.

1947

АЈБӘНИЗ

1

Гыш сәһәри... шахтадыр...
Җағыб јенә күчлү гар.
Һәр тәрәфә совурур
Гарлары вәһши рузкар.
Саат једдини вурур,
Һәлә тутгундур көјләр.
Үфүгләри сармышдыр
Булуд јенә бу сәһәр.
Ајбәниз әлдә чанта
Мәктәбинә јолланыр.
Шахтанын шиддәтиндән
О арабир дајаныр.
Әлиндәки әлчәкдә
Донур гызын әлләри.
Лакин көрпә гәлбиндә
Вар одлу әмәлләри.
Шахта дондура билмәз
Бу әмәли, арзуну...
Билир арзусу олмуш
Халгын илләр узуну ?
Ајбәниз мәктәбдәдир,

Синифдә соба јаныр,
Шакирдләр бир-бир кәлир
Отаг бирдән чанланыр.
Ушагларын бә'зиси
Данышыр, күлүр бә'зи.

2

Хатырладыр бу синиф
Курултулу дәнизи...
Җаылыр һәр тәрәфә
Көрпәләрин шән сәси.
Нә гәдәр ширин олур
Ушагларын һәвәси.
Кәнчлик шән бир гушдур ки,
Учдуму, дәнмәз кери.
Вахты гәнимәт билсин
Гој бу күнүн кәнчләри.

3

Мүәллим кәлән кими
Сәс-күј кәсилир бирдән.
Һамы галхыр ајаға,
Салам верир јер-јердән.
Мүәллим күләрүзлә,
Гаршылајыр онлары.
О — күнәшдир, ушаглар —
Вәтәнин улдузлары.
Сајсыз, парлаг улдузлар
Күнәшдән ишыг алыр.
Билијин гүдрәтилә
Кәнч нәслимиз учалыр.
Мүәллим јүксәлишчин
Шакирдә ганад верир,

Синифдә дәрс башланыр
Ә'лачы гыз Ајбәниз
Лөвһәјә чағырылыр.
Дурур әдәблә, сәссиз.
Берилән тапшырығы
Мүкәммәл, дүзкүн јазыр.
Алны ачыг... Һәр дәрсдән
Көрүнүр јенә һазыр.
Сонра ә'лачылардан,
Адилә, Әсмәр, Севда,
Сәјјарә, Күлүш, Севинч,
Сәнубәр, Дилбәр, Вәфа
Башга шакирдләр һамы,
Верирләр бир-бир чаваб.
Сә'ј едиб чалышанлар
Дәрсдә чәкмәз изтираб.
Јолдашлара Ајбәниз
Һәмишә дејир: — Достлар!
Мүәллимин шакирдчин
Бөјүк әмәлләри вар.
Биликли шакирдләрдән
Мүәллим чох хошланыр,
Тәнбәлләрчин дәрд чәкир,
Гәлби од тутуб јаныр.
Чалышсаг, мүәллимин
Зәһмәти олмаз һәдәр.
Биликли шакирдләрлә
Мүәллимләр фәхр едәр.

Мәктәбә јығылыбдыр
Јенә гызлар бу сәһәр.
Дәрс башланачаг, лакин
Ајбәниздән јох хәбәр.
Мүәллим дејир: — Гызлар!
Ајбәниз дәрс бурахмаз,
Туфан гопса кечикмәз,
О, һеч бир шејә бахмаз.
Гызчыгазчын гәлбими
Бөјүк гајғы алыбдыр.
Дәрсдән сонра јохлајын,
Көрүн һарда галыбдыр?
Гызлар дејир: — Биз дә чох,
Никараныг... Шүбһәсиз,
Бир һадисә олуб ки,
Кәлмәјибдир Ајбәниз.
Сөз гојурлар: көрүшүб
Севда, Адилә, Зивәр,
Кетсинләр Ајбәниздән
Өјрәнсинләр бир хәбәр.

Пис јолдаш көлкән кими
Хош күндә сәни изләр,
Фыртыналы заманлар,
Гачар, өзүнү кизләр.
Јахшы јолдаш ајрылмаз,
Јанындан һеч бир заман,
Көрсә әкәр, јолунда
Мин әзијјәт, мин туфан,
Вәфа бизим елләрә

Гиѣмѣтли јадикардыр,
Халгымызын достлугчун
Дѣрин мѣ'насы вардыр.
Аѣбѣнизин достлары
Даим сѣдагѣтлидир,
Пионер шѣрѣфинѣ
Намы лѣјагѣтлидир.
Јолдашлары кѣрмѣјѣ
Кѣлиблѣр Аѣбѣниси.
Аѣбѣниз јатагдадыр,
Саралыбдыр кѣл ѳзѣ.
Гыздырмалы заманда,
Бу хѣстѣлик налында,
Гызчыгазын мѣктѣбдир,
Фикриндѣ, хѣјалында.
Саѣыглаѣыб сѣјлѣјир:
— Нѣр дѣрсимдѣн назырам,
Дѣнѣн сѣнѣр кечдиѣим
Дѣрслѣрими јазырам.
Гызы белѣ кѣрѣнчѣ,
Достлары чох диггѣтлѣ
Јахынлашыб диндирир
Ону бѣјѣк шѣфгѣтлѣ.
Кѣзѣнѣ ачан кими,
Бу кѣн кечилѣн дѣрси,
Сорушур јолдашларындан,
Титрѣјир гызын сѣси...
Дѣјир: — Ѵзиз, мѣнрибан,
Мѣллимим нечѣдир?
— Јахшыдыр!
— Мѣн јатмырам,
Анчаг ики кечѣдир.
Аѣбѣнизин анасы
Разылыгла дѣјир: — Мѣн

Кѣрѣк дѣрман алмага
Кѣдѣјдим индиѣѣчѣн.
Кѣрдѣм ки, гыздырмадан,
Саѣыглаѣыр јазыг гыз.
Истѣмѣдим отагда
Бурахым ону јалгыз.
Адилѣ чох нѣрмѣтлѣ,
Ѵдѣблѣ дѣјир она:
— Сиз нараһат олмаѣын
Мѣн кѣдѣрѣм дѣрмана.

Кѣдиб дѣрманы алыр,
Адилѣ дѣнѣр кѣри.
Севинчдѣн Аѣбѣнизин
Долур гара кѣзлѣри.
Достлары јыгышырлар
Гызчыгазын башына.
Севда дѣрман ичирир
Мѣнрибан јолдашына.
Разы галыр Аѣбѣниз
Достларын нѣрмѣтиндѣн.
Гѣлби хѣјли ачылыр
Онларын сѣнбѣтиндѣн.
Сѣјлѣјир ки, фикримдѣ
Бир мѣктѣбдир, бир дѣ сиз...
Кѣндѣ кѣлир достлары,
Тѣк галмаѣыр Аѣбѣниз.

7

Аѣбѣниз нѣш'ѣлидир,
Хѣстѣликдѣн јох ѣсѣр,
Учур сѣнбѣт заманы
Додагындан кѣлѣшлѣр.

Бөжүк зәфәр күнүндән
Хатирә олсун дејә.
Үч-дөрд китаб алынмыш
Ајбәнизә һәдијә.
Ачыр китабларыны,
Охујур чох һәвәслә.
Ше'ри тәкрар еләјир
Бә'зән дә уча сәслә.
Билмәдији сөзләри
Сорушур атасындан.
Наразы галыр һәрдән
(Мәтбәә хәтасындан.)
Ајбәниз өз вахтыны
Дүзкүн бөлүр һәр заман.
Разы олмајыр һәдәр
Сәрф олунсун бирчә ан.

8

Баһардыр, чәмәнләрә
Јагут сачыб тәбиәт.
Алмалар чичәкләниб
Бағларә верир зијнәт.
Сәһәр-сәһәр бүрүнүр
Үфүгләр нарынчы түл,
Од рәнкли көјнәк кејиб
Јенә бағчаларда күл.
Ганад чалыр бағларда
Баһар гарангушлары.
Азад гуш кими шәндир
Јурдумузун гызлары.
Ил боју чалышмышдыр
Итирмәдән бирчә ан,
Ајбәнизлә достлары

Вериб көзәл имтаһан.
Кечиб алтынчы синфә
Гызлар ә'ла гијмәтлә.
Мүәллим тәбрик едир
Ушағлары шәфгәтлә.

1947

ГАРТАЛ ВЭ ГАРАНГУШ

Нағылчылар дејирләр:
Гүшлар шаһы бир сәһәр
Арыја әмр ејләди:
«Јер үзүнә ен, — деди. —
Доланыб бу дүнјаны
Өјрән көр кимин ганы
Дадлыдыр, кәтир хәбәр».
Ары кәзди чох јерләр,
Ашды дәрәләр, дағлар.
Кечди дүзләр, јајлаглар.
Доланды чох елләри,
Гајыдан заман кери,
Бир гарангуш јувадан
Чыхыб сөјләди: «Дајан!
Бир де көрүм сүр'әтлә
Һардан кәлирсән белә?»
Арыны горху алды.
Рәнки солду-саралды,
Чәкди чох дәрин бир аһ.
Деди: «Әмр етмишдир шаһ:
Учум, кәзим дүнјаны,
Өјрәним кимин ганы
Дадлыдыр. Ендим јерә.
Ашдым дағ, кечдим дәрә,

Кәздим мән һәр дијары.
Сордум бүтүн ганлары.
Билдим инсан ганындап,
Јохдур ширин, дадлы ган».
Дәрд алды гарангушу.
Аз галды кетсин һушу,
Дүшүндү: инсан оғлу,
Талеиндир горхулу.
Арынын о чыхартды —
Дилини кәсиб атды...
Гарангуш илә ары
Учуб сараја сары
Дағ башына јүксәлди,
Шаһын јанына кәлди.
Гартал деди: «Ары сән
Нә хәбәр кәтирмисән?
Һансы ганын вар дады?..»
Арыса вызылдады,
Динә билмәди, лалды...
Гартал мәәттәл галды.
Деди: «Гарангуш, бары
Сән сөјлә көрүм ары
Нә дејир, сөзләриндән
Бир шеј анламадым мән.
Нечин дили тутулмуш?»
Чаваб верди гарангуш:
«Ары кәзиб һәр јаны
Өјрәниб илан ганы
Дадлыдыр, еј һөкмран...»
Дејирләр о замандан
Иланы јејир гартал.
Ары дөнүб олуб лал.
Инсанлар гарангушу
Саньр хошбәхтлик гушу...

ДРАМ ЭСЭРЛЭРИ

АҖАЗ

5 пәрдәли драм

Аҗаз. Халг гәһрәманы.

Күлназ. Аҗазын бачысы.

Араз. Сарај адамларындан, Аҗазын досту. Сон пәрдәдә гул ги-
јафәсиндә көрүнүр.

Күлбәниз. Сарај гызларындан, Аҗазын досту.

Чинар. Адлы-санлы бир пәһләван, сонралар гоча гијафәсиндә
көрүнүр.

Гадирхан. Бәрдә һөкмдары.

Гушхан. Онун вәзири.

Гајахан. Пәһләван.

Субатај. Пәһләван.

Сүпүркәсаггал.

Гары. Онун анасы.

Симурггушу.

Сајмаз. Сарајда душтагбан.

Ашыглар, кәндлиләр, ә'јанлар, гуллар вә башга-
лары.

БИРИНЧИ ПЭРДЭ

Гадир ханын сарајы. Нэр тэрэф шэрг зөвгүнэ ујгун чэвахираг илэ бээнмишдир. Сарајын дарвазасында Гаја ханла Субатај нөвбэдэ дурмушлар.

Субатај

Ајаз санки безиб өз һәјатындан,
Чарпышыр, раһатлыг билмәјир бир ан.
Эл чәкмир дәһшәтли горхунч ормандан,
Чәкинмир пәләнкәндән, дивдән, асландан!

Гаја хан

Субатај! Һәјаты севмәјән кимдир?
Бүтүн каината варлыг һакимдир.
О јалныз шөһрәтчин чарпышыр, мәнчә,
Одур ки, һәјаты саныр әјләнчә.

Субатај

О, аз бир заманда газанды шөһрәт,
Гаја хан! Ондакы икидлик, гүввәт
Чашдырды ән бөјүк гәһрәманлары,
Дөјүшдән дәм вуран пәһләванлары!
Шөһрәти күн-күндән артды, учалды,
О баш пәһләванлыг рүтбәси алды.

Гаја хан

Әсла! Алданырсан, Субатај, Ајаз
Даим бу һөрмәтлә, хидмәтдә галмаз!
Мејданда дуруркән икид Гаја хан,
Онун бу шөһрәти чох сүрмәз инан!
Гуртармаз о мәним ганлы пәнчәмдән,
Елә икидләри чох көрмүшәм мән.

Субатај

Јох, чаным, башгадыр Ајазын иши,
Дағлары јериндән галдырыр киши!
Чанавар гүввәтдә аслана чатмаз,
Ајаз пәһләвана мәнчә диш батмаз!

Гаја хан

Икидлик он бирсә—ону һијләдир.
Инан ки, күч кичик бир вәсиләдир!
Гүввәтлә аз икид јүксәләр, артар.

Субатај

Јох, чаным, Ајазын чох һөрмәти вар!
Гадир хан бәсләјир она мәһәббәт.

Гаја хан

Јох, мәһәббәт дејил, бәсләјир нифрәт!
Ајазын варлыгы сыхыр көнлүнү,
Инчидир, нараһат ејләјир ону.
Јохсул кәндлиләрлә әлбирдир Ајаз,
Бу да һөкмүдарчын горхусуз олмаз.
Үздә меһрибанлыг көстәјирсә хан,
Үрәкдән Ајаза кәсилиб дүшман!

С у б а т а ј

Аһа, инди билдим нечәдир ишләр.

Г а ј а х а н

Әлбәттә, сарајда вар кешмәкешләр.

(Бу заман шејпур сәси јүксәлир)

Шејпур сәси јүксәлди,
Дејән Гадир хан кәлди.

(Диггәтлә сағ тәрәфә бахыр)

Одур, ханын өзүдүр,
Һазыр ол, салама дур!

Һәр икиси салама дурур. Гадир хан архасынча вәзири Гүш хан әҗанлар вә пәһләванлар ичәри кирир. Хан тахтада отуруб вәзирә мүрачиәт едир.

Г а д и р х а н

Вәзир, сөjlә көрәк, нә јенилик вар?!
Верки көндәрирми вахтында ханлар?

В э з и р

Сағ олсун гүввәтли, гүдрәтли хаган,
Өлкәләр фәтһ едән бөјүк Гадир хан!
Һәр күн хәзинәјә ахыр веркиләр,
Ким бојун гачырса хәрачдан әкәр
Ханлар комасыны јандыра, јахар
Јурдуну дағыдар, едәр тарымар.

Г а д и р х а н

Әмр елә: кимсәјә рәһм олунмасын,
Ким бојун гачырса веркидән, асын!

Г у ш х а н

Шүбһәсиз борчумдур әмрә итаәт,
Асинин чәзасы өлүмдүр фәгәт!

Г а д и р х а н

Икинчи мәсәлә нечәдир, вәзир?
Бүтүн варлығымы шүбһәләр әзир.
Көзләримдән јуху чәкилиб белә.
Көрәсән бу дәфә гурдуғун тәлә
Баш тутачагмыдыр?

Г у ш х а н

Шәксиз... бөјүк хан!
Онун тәлејини бүрүјүб думан.
Бир тәлә гурмушам, гајыдыб кери
Ајаз бир дә көрмәз бизим елләри!

Г а д и р х а н

О азғын өлүмү саныр әjlәнчә.
Ону дәјирмана салсан да, мәнчә,
Јенә дири чыхар дашын алтындан
Она горхунч дејил илдырым, туфан.
О сағкән мәнә дә раһатлыг јохдур!
Чүнки халгын она һөрмәти чохдур.

Г у ш х а н

Халгын арасындан чыхыб пәһләван,
Одур ки, һәр јохсул, һәр гул, һәр чобан
Өз гәһрәманына севки бәсләјир,
Ашыглар сазында ону сәсләјир.

Гадир хан

Мэни дэ инчидэн јалныз будур, бах,
Гэлбими кэмирэн бу дужудур, бах!
Бир јандан Ајазын күчү, гүдрэти,
Бир тэрэфдэн халгын она һөрмэти
Гэлбимэ, руһума салыр зэлзэлэ!

Гуш хан

Һөкмдар, вэзирин өлмэјиб һэлэ!
Әкэр бу дэфэ дэ гајытса Ајаз,
Әмин ол, беш күндэн артыг сағ галмаз!
Ону Гаф дағына көндэрэрэм мэн,
Онун талејини дөндэрэрэм мэн.
Бизим әлимиздэ кениш јерләр вар,
Икид гәһрәманлар, шанлы әрләр вар.

(Өзүнә ишарә илә)

Һијләдә иблис дэ Гуш хана чатмаз.
Дүнја дүшмән олса, хагана батмаз.

Гадир хан

Вар ол!

(Ә'јанлара)

Вэзиримә верилсин хэләт.

*(Ә'јанлар Гуш хана хэләт верирләр. Вэзир хэләти алыб
баш әјир)*

Гуш хан

Күн-күндән јүксәлсин бу шан, бу шөвкәт!

Гадир хан

Инди ки, дүшмәни көзләјир өлүм,
Бир аз раһатланды бу чылгын көнлүм!
Чағыр, рәггасәләр кәлсин, ојнасын!
Мусиги курласын, мәчлис гајнасын!
Фәләк һејран галсын чалғыја, рәгсә,
Сөјлә ханымлар да кәлсин мәчлисә.

Вэзир ишарә единчә сарај ханымлары, онларын ардынча да рәггасә-
ләр дахил олулар. Һәрә өз јериндә отуруп. Мусиги чалыныр, рәгс
башланыр. Рәгс битдикдән сонра бир пәһләван дахил олуб баш әјир.
Гадир хан мусигини дајанмасына ишарә едир. Мусиги сусур.
Гызлар чәкириләр. Хан пәһләвана мұрачиәт едир.

Гадир хан

Сөјлә!

Пәһләван

Шад хәбәр вар, басылыб дүшман,
Зәфәрлә гајыдыб Ајаз пәһләван!

Гадир хан

Зәфәрлә гајыдыр?

(Әтрафа)

Нә јаман хәбәр!
Ох кими гәлбими дәлди бу сөзләр!

(Пәһләвана мұрачиәтлә)

Бәс Ајаз һардадыр?

Пәһләван

Кәлир бу саат!

Гадир хан

(Ә'жанлара)

Чыхын гаршысына.

Ә'жанлардан бир нечәси чыхыр.

Гадир хан

(әтрафа)

Артды фәлакәт.

Јенә көзләримдә гаралды күнәш,

Руһумда фыртына, гәлбимдә атәш!

Мусиги, ирәлидә Ајаз, архасынча пәһләванлар дахил олурлар. Намы баш әјир, Ајаз исә салам верир.

Гадир хан

Дүшмәнә чалдығын шанлы зәфәрдән
Гәлбим нәш'әләнди, разы галдым мән.

Вар ол, јенилмәздир сәндәки гүдрәт!

(Ә'жанлара)

Бөјүк пәһләвана верилсин хәләт!

(Ә,жанлар хәләт кәтириб Ајаза верирләр)

Ајаз

Тәшәккүр едирәм!

Гадир хан

Сөјлә бир көрәк

Нечә һәрб ејләдин сән дүшмәнлә тәк?!

Она батмамышды бөјүк бир орду,

Илләрлә чарпышдыг, о бизи јорду.

Ајаз

Гаранлыг орманда, горхунч орманда
Онунла илк дәфә гаршылашанда
Сандым ки, Елбрус дағы гопмуш јериндән
Јүјүрүр үстүмә... Мәтанәтлә мән
Камана ох гојуб чәкдим јајындан
Ох камандан учду, о горхунч һејван
Елә бағырды ки, титрәди дағлар,
Дәнизләр, гајалар, чајлар, булаглар...
Ох она дәјинчә кетди өзүндән!
Шимшәкләр парлады ганлы көзүндән.
Јүјүрдүм, башынын үстүнү алдым,
Шиддәтлә балтаны бојнундан чалдым,
Дағ кими ајрылды башы бәдәндән
Учду, пәрваз етди чан гушу тәндән!

Гадир хан

Вар олсун гүдрәтли гәһрәманымыз!

Ә'жанлар

Вар олсун, вар олсун пәһләванымыз!

Гадир хан

Еј икид пәһләван, шад етдин мәни.
Гуртардын горхудан бүтүн өлкәни!

Ајаз

Хејр, гуртармајыб горхудан өлкә,
Веркиләр төрәдир ағыр тәһлүкә.

Кәндлиләр батыбдыр матәмә, јаса,
Бу ишә тезликлә элач олмаса
Минләрчә инсанлар өләр ачыннан.
Зәннимчә әһдиндән дөнмәз Гадир хан!
Мәнә сөз вермишдин, — зәфәрлә кәлсән,
Азад ејләјәрәм халгы веркидән.
Мејдандан зәфәрлә гајытдым кери,
Кәрәк бағышласын хан, веркиләри.

Г а д и р х а н

Шүбһәсиз, сөзүндән дөнмәз һөкмүдар,
Лакин пәһләвана бир тапшырыг вар:
Ону да јеринә јетирсә әкәр,
Сөзсүз бағышланар бүтүн веркиләр.

А ј а з

О тапшырыг нәдир?

Г а д и р х а н

(вәзирә)

Гуш хан, сирри ач!

Г у ш х а н

Өлкәмиз јенә дә јардыма мөһтач,
Илдырым бахышлы, икид гәһрәман.
Чәбһәләрдә сәнә баш әјди дүшман!
Өлдүрдүн ширләри, әждаһалары,
Бәладан гуртардын бизим дијары.
Бир дүшмән галмышдыр, ону да јенсән
Дүнјада ән бөјүк пәһләван сәнсән!

А ј а з

О дүшмән нәчидир, о дүшмән кимдир?

Г у ш х а н

Дағлара һөкм едән мәғрур һакимдир.
Јурду Гаф дағынын архасындадыр,
Јалчын гајаларын јахасындадыр.
Дөрд јаны гајадыр, тәпәдир, дәрә...
Ким кетмәк истәсә о горхунч јерә
Јазда кетмәлидир, башга вахт олмаз!
Орда гышда, јајда гуш ганад чалмаз.
Јај заманы одлар јағдырыр күнәш,
Дағын һәр парчасы кәсилир атәш.
Гышда исә орда һөкм едир туфан,
Көјләри бүрүјүр гара бир думан;
Бә'зән һәфтәләрлә көјдән тоз јағыр,
Бә'зән дә даш кими горхунч буз јағыр.
Орда нәфәс алмаг олур чох ағыр,
Һиддәтлә, шиддәтлә чағлајыр сулар,
Сөнүр дүшүнчәләр, донур дүјгулар,
Пәһләван, сән кетмәк истәсән әкәр,
Инди кетмәлисән!

А ј а з

(әтрафа)

Нә горхунч сәфәр!

(ашкара)

Бу саат кедәрәм, ат һазырлансын!
Гој дүшмән әзмими анласын, гансын!

Г а д и р х а н

Сағ ол! Мәмләкәтин гәһрәман оғлу!
Чичәкләр бәзәсин кетдијин јолу

(нөкәрләрә)

Тез ат һазырлајын!

Нөкәрләр чыхыр.

Г а д и р х а н

Галх, кедәк Гуш хан!

Шәһәрдән чыхаркән Ајаз пәһләван

Һамымыз өтүрәк ону һөрмәтлә.

Ајрылаг Ајаздан биз мәнәббәтлә!

Х и д м ә т ч и

(дахил олуp)

Атлар һазырланыб!

Г а д и р х а н

(Ајаз вә башгаларына)

Бујурун!

А ј а з

Достлар!

Билирәм, гаршымда учурумлар вар.

Лакин горхум јохдур мәним өлүмдән,

Икидләp көрмүшәм мејданларда мән!

(әтрафа)

Анчаг бу дәфә дә әкәр һөкмүдәр,

Дөнсә өз сөзүндән гылынчлар парлар!

Сарајда горхулу шимшәкләр чахар,

Гәзәб далғалары сарајы јыхар!

Мусиги, А ј а з, Г а д и р х а н вә сарајдакылар чыхырлар.

П ә р д ә

ИКИНЧИ ПӘРДӘ

Г а д и р х а н ы н с а р а ј ы, п ә р д ә а ч ы л ы р. Г а д и р х а н дахил олуp. Мусиги чалыныp. Г а д и р х а н тахт үстүндә, ә'јанлар исә өз јериндә отурурлар. Г а ј а х а н үч-дөрд пәһләванла бәрабәр Күлназла бир нечә јохсул кәндлини гамчыјла дөјә-дөјә кәтирирләp.

Г а ј а х а н

(баш әјәрәк)

Гүдрәтли бөјүк хаган!

Бу дөрд азғын, гудурған

Баш гачырыp веркидән.

Дејир: һәрбә кедәркән

Шанлы Ајаз пәһләван

Демишди, јохсуллардан

Кәрәк бач алынмасын.

Г а д и р х а н

(гәзәбли)

Тез хаинләри асын!

Г у ш х а н

Бунларда чүр'әтә бах!

К ү л н а з

(Гадир хана)

Јетәр зүлм етдин, алчаг!

Бизи горхутмаз өлүм,

Лакин етдијин зүлүм

Јердә галмаз, Гадир хан!

Бир күн сәни боғар ган!

Г а д и р х а н

Сөjlә кимсән, нәчисән?
Бурда нә чүр'әтлә сән
Тәһгир едирсән ханы —
Гүдрәтли һөкмүраны?!

К ү л н а з

Мәнәм елин бачысы!
Халгын дәрди, ачысы
Гәлбимә вуруб jара,
Jохсуллар дүшүб дара...
Мәним гардашым Аjаз
Бу зүлмү jердә гоjмаз!

Г а д и р х а н

Аһа... Гардашынын пәһләванлыгы,
Шөһрәти, гүруру, гәһрәманылыгы
Сәнә чүр'әт вермиш, чәсарәт вермиш!

К ү л н а з

Хеjр, jанылырсан, бамбашгадыр иш —
Халгын бирлиjидир мәнә руһ верән!
Үз чевириб бүтүн рәиjжәт сәндән.
Ачындан мәһв олур халг jығын-jығын,
Бу зүлмүн одундан доғачаг jанғын!
Сәни мәһв едәчәк бир күн jохсуллар.

Г а д и р х а н

О кичик башында бөjүк хәjал вар!
Jангын өзүнүзү мәһв едәр jалныз!

(нөкәрләрә)

Һәләлик зиндана атылсын бу гыз!

(башга душтаглары ишарә илә)

Бунларса асылсын!

К ү л н а з

Гудуз чанавар!

1-чи кәндли

Ушагларым чохдур, рәһм ет, һөкмүдар!

Г а д и р х а н

Өлүмдүр чәзаныз!

2-чи кәндли

Зәһәрли илан!

Г а j а х а н

(кәндлиjә бир гамчы вурур)

Кәл, кәл, һөкмүдара охума меjдан!

3-чү кәндли

Бир хош күн көрмәдик бу дүнjада биз,
Өмрүмүз чүрүдү, jанды гәлбимиз.
Залымлар, сизә дә галмаз бу дөвран!

Чәлладлар кәндлиләри апарырлар. Күлназы исә сараjдакы хү-
суси һәбсханаjа салырлар.

Гадир хан

(вәзирә)

Тәһлүкә бөјүкдүр, тәдбир төк, Гуш хан!
Үсјан далғалары артыр кетдикчә,
Бу һалын сәбәби Ајаздыр мәнчә.

Гуш хан

Күнүнү хош кечир, сыхылма, хаган!
Сәни горхутмасын һәр кичик үсјан.
Дәниз һеч сарсылмаз фыртыналардан.
Гурд горхмаз шиддәтли борандан, гардан!
Јени бир тәдбир дә вар.
(Гадир ханын гулағына пычылдајараг)
Ону јатмыш јердә...

Гадир хан

(вәзирин сөзүнү кәсәрәк)

Фикримиз бирдир!
Лакин ким бачарар буну!

(Гуш хан Гаја ханы кәстәрир).

Гадир хан

(Гаја хана)

Сөјлә разысанмы буна пәһләван.

Гаја хан

Мәни чәһәннәмә кәндәрсә дә хаң
Бојун гачырмарам.

Гадир хан

Вар ол, гәһрәман!
Дајанма, тезликлә кет ону өлдүр.
Күскүн талејими, бәхтими күлдүр!

Гуш хан

Еһтијатлы долан!

Гаја хан

Өмин ол!

(Гадир хана баш әјәрәк)

Мән кетдим, сағлыгла галын.

Һамы

Јахшы јол!

Гаја хан чыхыр.

Гадир хан

Гәлбим чоҳ сыхылыр, чыхаг бир ова!

Гуш хан

Өвчун чоҳ көзәлдир бу күнкү һава,
Кедәк үрәјиниз ачылсын бир аз!

Гадир хан, вәзир вә әјанлар чыхырлар. Күлбәниз
јалныз галыр.

Күлбәниз

Демәк, хәјанәтлә мәһв олур Ајаз!
Нә алчаг дүшүнчә, нә чиркин хәјал?
Бу олан иш дејил! Чәсур бир гартал

Гудуз бир көпәјин хәјанәтилә
Мәһв олмаз!.. Гојмарам баш тутсун һижлә!

А р а з

(пәрдә архасындан)

Бу фикрә шәрикәм мән дә, Күлбәниз,
Кедәк, пәһләваны хилас едәк биз!

К ү л б ә н и з

(һүркүб әтрафына бахыр)

Сән нәчисән, сән кимсән?

А р а з

(пәрдә архасындан чыхараг)

Аязын достујам мән!
Горхма, дүшмән дејиләм.

К ү л б ә н и з

Хејр, пешман дејиләм
Әзмимдән, гәрарымдан!
Јола чыхырам әлан.

А р а з

Бирдир бизим әзмимиз!
Лакин кәрәк әввәл биз
Хилас едәк Күлназы,
Сонра исә Аязы.

К ү л б ә н и з

Дүз дејирсән, лакин сән
Зинданбанын әлиндән

Гызы нечә аларсан?
Бу иши санма асан.

А р а з

Маһирәм бу ишләрдә!
(Чибиндән бир дәрман чыхарыб көстәрир)
Бах бу дәрман һәр дәрдә
Әлачдыр!

(Пәрдәнин далыны көстәрәрәк)

Орда кизлән!
Үч фит чалан кими мән
Шаһин кими ганад ач.
О саат јаныма гач!

Күлбәниз пәрдәнин ардында кизләнир. Араз исә дәрманы ширнијә сәпир, сарајдакы хусуси һәбсханаја јахынлашыб гапыны дөјүр. Дустагбан Сајмаз гапыја кәлир.

С а ј м а з

Кимдир кәлиб белә... таг... таг...
Гапы дөјүр, еј мәнә бах!

А р а з

Мәнәм, горхма, өзкә дејил.

С а ј м а з

Јахын кәлмә, кери чәкил!
Нә сөзүн вар? Сөјлә.

А р а з

Сајмаз!
Танымадын?

Сајмаз

Кимсэн?

Араз

Араз!

Кэлдим хэбэр билим сэндэн.

Сајмаз

(гапыны ачыр)

Аразсанмыш, эзизим сэн?

Эјлэш көрөк, достум, нө вар?

Араз

Тојда идим, бизим достлар
Гурмушду бир шәнлик дүјүн,
Пај кәтирдим сәнин үчүн.

Чибиндәки ширниләри чыхарыб душтагбана верир. Душтагбан
ширниләри ачкөзлүклә сүзүб јемәјә башлајыр.

Сајмаз

Бу нә дадлы шејдир, аман.
Ләззәтиндән дојмур инсан.

Араз

Јемәмисән газ әтини,
Билмәјирсән ләззәтини!
Бир-бир ашыр кетсин, Сајмаз!
Бу пај сәнә учуз олмаз.

Сајмаз ширниләри јејиб гуртарыр, дәрман она тә'сир едир. Сајыг-
ламаға башлајыр.

Сајмаз

Араз, сәнин бујнузун вар?
Дәвә кәлир гатар-гатар,
Ајы ашыр јамачлары,
Өкүз кәзир ағачлары.
Ешшәк чыхыр нәрдивана,
Хан бәнзәјир кәркәдана!..

Араз

Бу сон сөзүн чох доғрудур.

Араз кетдикчә Сајмаза јахынлашыр.

Сајмаз

Јахынлашма, узагда дур.
Көјдә сүзүр сәксән гартал!
Мәни сәнми алдатдын, ал!

Сајмаз хәнчәрини чыхармағ истәјиркән јерә јыхылыр.

Араз

Сәнә демәдимми, јекәбаш Сајмаз,
Кәтирдијим о пај чох учуз олмаз!

(Араз фит чалыр, Күлбәниз кәлир)

Һәрифи јыхмышам, дурма, Күлбәниз,
Фүрсәти гачырмағ олмаз, кәрәк биз
Тезликлә әкиләк, иши дујарлар.

Араз вә Күлбәниз Сајмазын чибләрени ахтармаға баш-
лајырлар. Күлбәниз Сајмазын голтуғ чибиндән ачарлары
тапыр, севинәрәк Аразы көстәрир.

Күлбәниз

Бахтымыз кәтирди, будур ачарлар!

Араз ачарлары алып, тез небсхананын гапысыны ачыр. Күлназы чыхарыр.

Күлназ

Кимсиниз, сөйләјин, гәсдиниз нәдир?
Ај чаным, јенә дә бу нә фитнәдир?

Араз

Горхма, биз Ајазын достујуг, Күлназ!
Тез ол, дурма гачаг, гардашын Ајаз
Тәһлүкә ичиндә галмыш... Гаја хан
Сөз вериб өлдүрсүн ону.

Күлназ

Аһ... Аман!
Көзүмүн ишығы, меһрибан гардаш,
Сәнәми гыјырлар? Тез гачаг, бирбаш!
Ајазы гуртараг вахтсыз өлүмдән.

Араз

Кедәк, чан гуртармаз дүшмән әлимдән!

(Кедирләр)

Пәрдә

ҮЧҮНЧҮ ПӘРДӘ

Көзәл бир чәмәнлик. Нәр тәрәф бәнөвшә, лалә, јасәмән вә башга чичәкләрлә долудур. Көз бахдыгча бир чичәк дәнизи көрүнүр. Чичәкләрин үстүндә көпәнәкләр учушур. Агачлар әтрафа көлкә салмыш, гајалардан бүллур сулар ахыр, агачларда гушлар өтүр. Күнәш батмагдадыр. Күнәшин гызыл шәфәгләри чичәкләрә башга бир ләтафәт верир. Ајаз дахил олур, әтрафы сејр едир.

Ајаз

Бу нә јарашыглы, фүсункар чәмән?
Бәзәјиб һәр јаны нәркиз, јасәмән.
Ахыр дәрәләрдән күмүш булаглар,
Баш-баша верибдир думанлы дағлар.
Јүксәлиб көјләрә сәрв агачлары,
Өпүр бүллур сулар көј јамачлары.
Һәр көзәл бәнөвшә, һәр гызыл лалә
Бәнзәјир бир инчә ше'рә, хәјалә...
Бурда нә сарај вар, нә һөкмүран вар!

Чинар

(ағачларын далындан чыхыр)

Чинар пәһләвандыр бурда һөкмүдар.
Јанылма саһибсиз дејил бу чәмән!
Сөјлә сән нәчисән?

Ајаз

Бир јолчујам мән!
Пәһләван етмәсә әкәр е'тираз
Бурда әјләнәрдим, јорғунам бир аз.

Ч и н а р

Хејр, нә е'тираз, әлән, је, ич, кәз!
Јалныз дар көзлүләр гонағы севмәз.
Евин чичәјидир, күлүдүр гонаг!

А ј а з

Чох сағ ол!

Ч и н а р

Кәл инди биз бадә вураг!

А ј а з вә Ч и н а р јашыл бир ағачын көлкәси алтында отурурлар.
Бир-нки гәдәһ шәраб ичирләр. Јемәк јејирләр. Ч и н а р түтәјини һеј-
бәсиндән чыхарыр.

Ч и н а р

Бир гәдәр дә сәнә неј чалым, динлә!

А ј а з

Чал, достум, белә күн аз дүшәр әлә!
(Чинар кәсмә шикәстә чалыр)

А ј а з

Башга мәлаһәт вар нејин сәсиндә,
Бизим доғма јурдун шикәстәсиндә.

Ч и н а р

Һансы обадансан, һансы елдәнсэн?

А ј а з

Гарабағ елиндән.

Ч и н а р

Билдим, демәк сән
Ајаз пәһләванын елиндәнсэнмиш?

(әтрафа)

Бу һәриф мәнимчүн лап көјдән енімш
Һәр иши өјрәннәм.

(Ајаза)

Сөјлә, пәһләван!
Гәһрәман Ајазы сән таныјырсан?

А ј а з

Бир аз таныјырам, нечә?

Ч и н а р

О алчағ
Мәним дүшмәнимдир, дүнјада анчағ—
Бу дәли көнлүмдә бир диләјим вар.

А ј а з

Нәдир о арузун? Ач сөјлә, Чинар!

Ч и н а р

О диләк Ајазы мәһв ејләмәкдир!

А ј а з

Мәнчә, бу олдугча кичик диләкдир!
Ону өлдүрмәјә нә вар?

Ч и н а р

Пәһләван!
Әлимә кечмәјир о хаин инсан
Ким онун әлини версә әлимә,
Санарам су сәпди одлу көнлүмә!

А ј а з

Нечий бәсләјирсән сән она нифрәт?

Ч и н а р

Чүнки газанмышдыр дөјүшдә шөһрәт.

А ј а з

Ким Ајазы тутуб кәтирсә сәнә
Она нә верәрсән?

Ч и н а р

Ајазы мәнә
Тәслим еләјәнә јашыл зүмрүддән
Фүсункар бир хәнчәр бағышларам мән.

А ј а з

(әтрафа)

Нә гәрибә хәјал, нә гөрхунч әһвал...

(Чинара)

Үрәјим сыхылды, бир аз да неј чал!

(Чинар неј чалыр)

А ј а з

Јандырыр бејними одлар, аловлар...
Дејәсән чох бөјүк һәрарәтим вар?
Нәбзими тут, јохла!

(Чинар Ајазын нәбзини тутур)

А ј а з

Овчунда ки, әл
Ајазын әлидир, һајды, дурма кәл!
Бу гылынч, бу галхан, бу ох, бу каман,
Бу Ајаз пәһләван, бу сән, бу мејдан!

Ч и н а р

(ачыглы)

Сәни ахтарырды көјләрдә Чинар
Јердә дүшдүн әлине, талеси вар.
Сәни бу мејдана кәтириб әчәл!

А ј а з

Чох мејдан охума, икид оғлан, кәл
Гылынч мәсәләни һәлл едәр анчаг!

А ј а з гылынчыны чәкир. Чинар да гылынчына әл атыр. Гылынчлар сынынчаја гәдәр чарпышырлар. Сонра күләшмәјә башлајырлар. Хејли күләшәндән сонра А ј а з Ч и н а р ы ј е р ә в у р у р, х ә н ч ә р и н и ч ы х а р ы б о н у н б а ш ы н ы к ә с м ә к и с т ә ј и р.

Ч и н а р

Доғрудан да Ајаз гочагсан, гочаг!
Мәни өлдүрмәкчин етмә кәл тәлаш.
Јашадыгча олаг јахын дост, гардаш!.

А ј а з

Чох шүкүр, ешитдим сөндөн бу сөзү.
Күлдү талејимин, бахтымын үзү!

(Чинары бурахыр)

Эл верэк, бу күндөн биркә чалышаг.
Нагсызы мәнв едиб, зүлмү биз жыхаг.

Эл вериб, гучаглашырлар. Бу заман нава гаралыр, кечә чөкүр.

А ј а з

Атыб һәр тәрәфә гаранлыг пәнчә,
Чөкүбдүр әтрафа дәрин бир кечә.
Јорғунуг, кәл бурда динчәләк бир аз.

Ч и н а р

Доғрудур, кәл бир аз узанаг, Ајаз.
Һәр икиси узаныб јатыр. Бу заман Гаја хан кәлир.

Г а ј а х а н

Көјләри бүрүјүб гаты бир зүлмәт.
Дәрин бир јухуја далыб тәбиәт!
Ај чыхынча бурда галмалыјам мән.

Г а ј а х а н бир даш үстүндә отурур. Бир аз сонра чичәкликдән ај доғур.

Одур һа, ај доғду чичәкликләрдән,
Сачды јамачлара, дағлара ишыг,
Сәрв ағачларына верди јарашыг.
Азачыг кәзишим, көнлүм ачылсын,
Гаранлыг руһума ишыг сачылсын!

Г а ј а х а н әтрафы кәзир. Көзү ики нәфәр јатмыш адама саташыр.
Јахынлашыб диггәтлә онлара бахыр.

Г а ј а х а н

Кимдир кечә вахты бурда јатанлар?
Аһа, Бу Ајаздыр, тале олду јар!
Дүшмән јатмыш јердә кечди әлимә.
Нәһајәт говушдум мән әмәлимә!
Артыг шәрәф мәним, шөһрәт мәнимдир!
Сәркәрдәлик мәним, һөрмәт мәнимдир!
Ајазла достуну батырыб гана,
Кедиб әһвалаты билдиррәм хана.
Фүрсәти гачырма, Гаја хан, кет, вур!

Хәнчәриши сыјырыб Ајаз а јахынлашанда Чинар јериндән сыч-
рајыр. Она һүчүм едир.

Ч и н а р

Кими өлдүрүрсән, алчаг хаин, дур!
Һәддини билдиррәм!

Ајаз ојаныр, Гаја ханла Чинарын чарпышдығыны көрүр.

А ј а з

Нә олмуш, нә вар?
Нечин чарпышырсан бунунла Чинар?

Ч и н а р

Кеч дурмуш олсајдым јухудан бир аз,
Бизи өлдүрәрди бу хаин.

Г а ј а х а н

Ајаз!
Бунун сөзләринә әсла инанма,
Алчаг јалан сатыр сәнә, алданма!

Сәни јатмыш јердә өлдүрәчәкди,
Мән кәлиб јетишдим, сәндән әл чәкди.

А ј а з

Кимин сөзләринә инаным, һејһат?!
Бунларын һанкысы алсын мүкафат!
Һәгигәт бүрүнүб гаранлыгларә,
Горхунч зүлмәтләрә, думанлыгларә.
Гаја хан бир шөһрәт, шөвкәт дүшкүнү...
Чинар да дүшмәнди мәнә, индичә
Савашдыг, барышдыг...

Гаја хан

Пөһләван, мәнчә,
Бу иш о гәдәр дә дејил гаранлыг.
Дәриндән дүшүнсән әкәр бир анлыг
Биләрсән хәјанәт онундур анчаг,
Сәнә дүшмән олуб чүнки бу алчаг!

Чинар

Хаинин сөзүнә ујма, инанма!
Мән елә чинајәт етмәрәм әсла.

(Гаја хана)

Сәнсән хәјанәткар!

Гаја хан

Сәнсән фитнәкар!

Чинар

Сәнин сифәтиндә шејтан хәтти вар!

А ј а з

Доғрудан нә гәдәр чыхылмаз бир јол?!

Чинар

Пөһләван, мүгәссир будур, әмин ол!

Гаја хан

Көләклә јаханы гуртарма әлдән.
Утан бәсләдијин чиркин әмәлдән!

Бу һалда Күлназ, Араз, Күлбәниз дахил олулар.

Күлназ

(Гаја хана)

Сән утанмалысан, азғынын бири!
Хатырла вердијин ганлы сөзләри.
Бојуна бичилиб сәнин хәјанәт!

Чинар

Гојмадым баш тутсун лакин чинајәт.

Араз

Бу алчаг сарајда сөз вериб, Ајаз
Кизлин кәлсин, сәни өлдүрсүн...

Гаја хан

(Гылынчына әл атараг)

Араз!

А ж а з

Етдијин хәјанәт ачылды артыг,
Икидсән кәл мәним мејданыма чых!
(Гаја хан Ајаза һүчүм едир)

Ч и н а р

Оғрулар ахтарар горхунч гаранлыг!
Сәндә тапылсајды бир гәһрәманлыг
Тутгун кечәләрдән јардым уммаздын.
Инди ки, өзүнә сән мөзар газдын
Тут кәлди!

Ч и н а р Г а ј а х а н ы в у р м а г и с т ә р к ә н А ж а з м а н е о л у р .

А ж а з

Пәһләван, бир јана чәкил!
Сәнин вурушмағын мүнәсиб дејил.
Гаја ханла өзүм вурушум кәрәк!

А ж а з г ы л ы н ч ы н ы ч ә к и р . Г а ј а х а н л а д ә ј ү ш ү р , о н у ј а р а л а ј ы р .

Г а ј а х а н
(јыхыларкән)

Мәһв олдум!

А р а з

Хаинин өлүмдүр сону!

(Гаја хан өлүр)

А ж а з

Көтүрүн, мејдандан рәдд един ону!

(Чинара)

Мәним гүсуруму бағышла, Чинар!

Ч и н а р

Сәндә гүсур јохдур, одур тагсыркар.
Сәни алдатмаға чалышды алчаг,
Достларын вахтында јетишди анчаг.

А ж а з

(Араза)

Чох сағ ол, бөјүк иш көрмүсән, Араз!

А р а з

Достлуг вәзифәмдир бу мәним, Аяз!

А ж а з

Данышын бир көрәк, сарајда нә вар?

К ү л н а з

Сарајда фитнәләр... Залым һөкмүдар
Үч нәфәр кәндлини батырды гана,
Мәни дә кәндәрди горхунч зиндана.

(Аразкилә ишарә илә)

Бунлар чыхардылар мәни мәһбәсдән,
Јохса гуртармаздым дәмир гәфәсдән!
Өлкәмиз дөнмүшдүр хәрабәзара,
Кәндләр гәбристана, евләр мөзара.
Елләр чана кәлир, үсјан, далғасы
Һәр јаны тутмүшдүр!

А ж а з

Илан јувасы
Сарајлар учулуб алт-үст олмалы!

Еллэр һүгугуну элэ алмалы.
Дурмајын, һәрәниз кедин бир кәндә!
Бу јахын заманда кәлирәм мән дә.
Күтләни топлајын, ел һазырлашсын,
Һәр јан далғалансын, сел кими дашсын!
Бирликдә сараја һүчум едәк биз,
Ачсын, чичәкләнсин диләкләримиз!
А достлар! Индисә ајрылаг бурдан,
Мән кедим ишимә.

Күлназ

Јох, һеч бир заман!
Сәндән ајрылмарам гардашым, Ајаз!
Мән дә кедәчәјәм.

Ајаз

Сән гајыт, Күлназ!
Јалныз кетмәлијәм о горхунч јерә.
Мән кәрәк тәк һүчум едим ширләрә!
Башга адам кетсә позулар ишләр.
Бүтүн әмәкләрим һәдәрә кедәр.

(Чинара)

Азадлыг уғрунда гылынч вурмағы,
Ганлы һөкмүдара гаршы дурмағы
Истәјирсән әкәр, бунларла сән дә
Јолдаш ол, гардашым Чинар! Кет кәндә!

Чинар

Зүмруд јамачлара алышмышам мән,
Ајрыла билмәрәм бу чәмәнликдән!

Ајаз

Өзүн бил!

(Аразкилә)

Јолдашлар, кедин, јахшы јол!

Һамы

Кет шанлы гәһрәман, кет, мүзәффәр ол!

Пәрдә

ДӨРДҮНЧҮ ПӘРДӘ

Кениш бир чөл. Јалныз сағ тәрәфдә бир палыд ағачы, ағачда си-
мурғ гушунун јувасы. Сол тәрәфдә кичик бир алачыг. Узагда јүксәк
дағлар. Гаф дағы көрүнүр. Дағын зирвәсіндән көјә түстү галхыр.
Ајаз сәһнәјә дахил олур.

Ајаз

Һәр тәрәф учурум, һәр јан дағ-дәрә,
Нә гәдәр һејбәтли, горхунч мәнзәрә!..
Инсан оғлу бура кәләрми, һејһат.
Бизи сүрүкләјир һәр јана һәјат.

Ағачдан чивилти сәси кәлир. Ајаз диггәтлә бахыр. Бир шаһмарын
ағача дырмашдығыны көрүр.

Бу көрдүјүм нәдир, зәһәрли шаһмар!
Демәк һәр тәрәфдә азғын залым вар.
Шаһмар һөкмүрандыр, һөкмүран илан,
Белә һагсызлыгы көрдүјүм заман
Түкләрим үрпәир, кәрәк шаһмары
Өлдүрүм, гуртарым јазыг гушлары!

Оху камана гојуб атыр. Шаһмар ағачдан јерә јыхылыр.

Одур, бах, мәнв олду, ган ичән хан да
Бир күн богулачаг төкдүжү ганда.
О күн јахындадыр, дежил чох узаг!
Мэтанәт лазымдыр бу ишдә анчаг!

(Бир гәдәр ирәлиләјир)

Артыг јорулмушам, динчәлим бир аз,
Истидә бу гәдәр јол кетмәк олмаз...

А ј а з һәмин ағачын дибиндә јатыр. Бир аздан сонра симурғ кәлир, ағачын дибиндә А ј а з ы н јатдығыны көрүнчә кедиб бир даш кәтирир, онун башына салмаг истәјир. Бу һалда сол тәрәфдәки комадан бир гоча чыхыр, симурға јахынлашыр, әли илә она бәзи ишарәләр верир. Гуш дашы бир тәрәфә атыб балаларынын јанына кедир. Он-лара дән вериб учур. А ј а з көзләрини ачыр, башы үстүндә дајанмыш гочаны көрүр.

А ј а з

Бу нәдир, јухудур, јохса хәјалдыр?
Өзүм дә билмирәм бу нечә һалдыр!
Башымын үстүндә дајаныб инсан.

Г о ч а

Бу јуху дејилдир, сөјлә, пәһләван,
Сәни атыб бура һансы далғалар?
Бу јурда кәлмәкдә нә мәгсәдин вар?

А ј а з

Дөјүш мәгсәдилә кәлмишәм бура.
Бизим елләр дејир: бу чөл, бу сәһра
Уча Гаф дағынын этәјиндәдир.
О дағда јүзләрлә шир мәскән едир.
Әзилсин пәнчәмдә кәрәк асланлар!
Горхунч әждаһалар, шаһмар иланлар.

Г о ч а

Бу иш чох чәтиндир, кәл бундан ваз кеч!
Башга мачара тап, башга бир иш сеч.

А ј а з

Инсанчүн һеч бир шеј чәтин дејилдир.
Јары јолдан дәнән мәтин дејилдир!
Чәтинлик үмидсиз етмәз инсаны.

Г о ч а

Ағыллы зарафат санмаз туфаны!
Горх сәни көзләјән фыртыналардан;
Дағдакы шиддәтли борандан, гардан!

А ј а з

Горху ачизләрчүн јараныб анчаг,
Гаја учулан күн гопар тоз-торпаг!
Мән јолдан дәнмәрәм, лакин, сөјлә сән
Ај баба, нә заман бура кәлмисән?
Мәскәнин һарадыр, јурдун һарадыр?..

Г о ч а

(комасына ишарә едир)

Јурдум о гаралан кичик комадыр,
Ушагкән дүшмүшәм мән бу јерләрә,
Мәскәним олмушдур бу дибсиз дәрә!..

А ј а з

Баба, Гаф дағына кетмәјә бурдан
Чохму мәсафә вар?

Г о ч а

Бэли, пәһләван!
О горхунч дағлардыр ширләр јувасы.
Дәһшәтлидир о јерләрин һавасы!
О даға учмагчын ганад лазымдыр,
Јахуд әфсанәви бир ат лазымдыр.
Сәнинсә нә атын, нә ганадын вар.
Одур ки, үзүнә бағлыдыр јоллар!

А ј а з

Баба, сән көмәк ет мәнә бу ишдә,
Әкәр галиб кәлсәм мән бу дөјүшдә
Миннәтдар оларам сәнә үрәкдән.
(Бу һалда симурғ гушу кәлир)

Г о ч а

Одур, симурғ гушу кәлди, бәлкә мән
Онун көмәјилә бир иш дүзәлтдим,
Сән көзлә, мән онун јанына кетдим.

А ј а з бир тәрәфдә дајаныр, гоча симурға тәрәф кедир. Ишарә илә
гуша бә'зи сөзләр анладыр. С и м у р ғ ганадыны тәрпәдәрәк гочаја
чаваб верир. Г о ч а вә симурғ Ајазын јанына кәлирләр.

Г о ч а

Оғлум, гуш дејир ки, бу икид инсан
Үч кичик баламы ганлы дүшмандан
Гуртарыб, онунчүн мән сәһралара,
Сылдырым дағлара, көј дәрјалара
Учмаға һазырам, белимә минсин!
Кетсин, истәдији тәрәфдә енсин!
(Ајаз севинчлә гушун белинә минир)

А ј а з

Севимли гуш, јүксәл!

Гуш јүксәлир.

А ј а з

(гочаја дејир)

Баба, чох сағ ол!

Г о ч а

Гәһрәман өвладым, кет, уғурлу јол!

Сәһнәнин ишығы сөнүр, гуш дағын башына јүксәлир. Ишыг јаныр.
А ј а з гајанын дөшүндәки комаја јахынлашыр, көрүр ки, Сүпүркә
саггалын анасы ифритә гары отурмуш, газанда плов биширир. Ајаз
гарынын јанына чатынча.

Г а р ы

Јахын кәлмә, сөјлә, кимсән, еј инсан?!
Сүпүркә саггалдан мәкәр горхмурсан?!

А ј а з

Онун гатилијәм!

Г а р ы

Сус, өјүнемә чох!
Она јер үзүндә батан икид јох!
Сәни бу саатда довшан ејләрәм,
Гәлбини охлара нишан ејләрәм!

А ј а з

Гәләт еләјәрсән!

Г а р ы

Гәддини ашма!
Чәкин гәзәбимдән.

А ј а з

Чох чошуб-дашма.
Мәним горхум јохдур ширдән, пәләнкдән
Зәһәрли иландан, гурддан, нәһәнкдән...
Јенмишәм чох икид гәһрәманлары,
Дәјүшдән дәм вуран пәһләванлары!
Пәнчәмдә гырылыб ајылар, филләр,
Еј гары, горхутмаз мәни бу дилләр!
Сөјлә, оғланларын һардадыр?

Г а р ы

Овда...

(Ајазын көзү газана саташыр)

А ј а з

О нәдир?

Г а р ы

Пловдур!

А ј а з

Бурда плов да
Олурмуш...
Нә гәдәр әчаиб бир иш...

(гарыја)

Гары сөјлә көрәк пловун бишмиш?

Г а р ы

Бишиб!

А ј а з

Бир габ кәтир, гој јесин гонаг.

Г а р ы

Бу оғланларымын пајыдыр анчаг.

А ј а з

Чох узун данышма!

Г а р ы

Бу кәфкир, бу сән
Әкәр күчүн чатса өзүн чәкәрсән.

А ј а з | једди батманлыг кәфкири көтүрүр, газанын ағзыны ачыр,
| пловдан чәкиб јејир.

Г а р ы

(һејрәтлә)

Ики бармағилә кәфкири алды,
Дағ бојда газанын бөјрүнә чалды,
Бу икид пәһләван јаманча шејмиш,
Һијлә кәрәк, јохса буна батмаз диш!

Көј курулдајыр, илдырым чахыр.

А ј а з

Бу нәдир, јенә дә чахыр шимшәкләр,
Илдырым курулајыр, әсир күләкләр...

Г а р ы

Оғланларым кәлир!

Бу заман Сүпүркә саггал гардашлары илә бәрабәр кәлир.

Сүпүркә саггал

О кимдир бурда?!

Нә чүр'әтлә кәлиб сәһрли јурда?!

Г а р ы

(тез оғланларынын јанына кедир)

Оғлум тәһлүкә вар, буна диш батмаз.

Ағыллы өзүнү алова атмаз!

Биз кәрәк кәләклә өлдүрәк ону,

Јохса горхунч олар бу ишин сону!

Сүпүркә саггал

Нә тәһәр, кәләклә?

Г а р ы

Ев учса әкәр

О дашын алтында әзилиб өләр!

Һәр иши көрәсэн кәрәк тәдбирлә,

Евә кириң, бала, динмәјин һәлә,

Сонра бәһанәјлә чөлә чыхарсыз,

Үч јандан тәпиклә еви јыхарсыз!

А ј а з

(әтрафа)

Оғлуна нә исә деди бу гары,

Шүбһәсиз ки, вардыр бир ојунлары.

Ајыг олмалыјам бурда мән бир аз,
Дүшмәни оланлар гәфләтә ујмаз!

(Сүпүркә саггала јахынлашыр)

Дурма кәл вурушаг!

Сүпүркә саггал

Һәлә јорғунам.

Плов биширибдир мәнимчүн анам,

Ачам, бу дәгигә кәлмишәм овдан.

Јохса чәкинмәрәм оддан, аловдан!

А ј а з

Зәрәр јох, бир аз да көзләрәм сизи,
Бундан да кәсәрәм бәһанәнизи.

Ајаз комада отурур. Сүпүркә саггал комадан чыхмаг истәркән Ајаз ондан габаг чыхыб тәпиклә команы учурур. Сүпүркә саггалын гардашлары команын алтында галыб өлүрләр.

Сүпүркә саггал

Мәним үрәјимә сән чәкмисән даг.
Бу зәрбә һәддини билдирәр.

А ј а з

Алчаг!

Һәр јана ишләтсән доланар, дилдир,
Бағырма, голунун күчүнү билдир!

Сүпүркә саггал күрзү Ајазын башындан вурмаг истәркән Ајаз күрзү онун әлиндән алыб бир јана туллајыр. Һәр икиси бир-биринин јахасындан тутуб күләшмәјә башлајырлар. Бу вахт ифритә гары әлиндә алмас кими ити бир хәнчәр јаваш-јаваш јахынлашыб

Аязын күрәжинә сапламаг истәјир. Көјдән бир ох сүзүб гарынын күрәжиндән дәјир. О јерә сәрилиб өлүр. Ајаз Сүпүркә саггалы јыхыр, онун башыны кәсмәк истәркән Сүпүркә саггал јалварыр.

Сүпүркә саггал

Кәл мәни өлдүрмә, јазығам, Ајаз!

Ајаз

(кинајә илә)

Сүпүркә саггаллар өлүмдән горхмаз!

Сүпүркә саггал

Ајаз, јанылырсан, мән дә инсанам,
Ширванда ән адлы бир пәһләванам.
Сизин хаганыныз бөјүк, Гадир хан
Бизим ханымыза јазмышды фәрман;
Үч икид пәһләван көндәрсин бура,
Сәни бир тәһәрлә салсынлар тора.
Кәлдик, тәлә гурдуг бурда сәнә биз,
Лакин баш тутмады кәләкләримиз.

Ајаз

Бәс бу узун саггал, бу гујруг нәдир,
Неч башым чыхмајыр бу нә фитнәдир?

Сүпүркә саггал

Өкүз дәрисидир бу, истәсәм мән
Бир анда чыхарам горхунч чилдимдән.

Ајаз

Чилдини дәјишмә, позулар бујруг,
Сәнә чох јарашыр бујнузла гујруг!

Гоча

(кәлир)

Пәһләван чох сағ ол, јендин дүшманы.
(комаја ишарә едир)

Јыхдын бу горхулу, сирли команы.

Аязын көзү гочаја вә ифритә гарынын өлүсүнә саташыр.

Ајаз

Баба, сән дә кәлдин?.. Буну ким вурмуш?

Гоча

Көрдүм, бу ифритә гары гудурмуш,
Сән бу гудурғанла күләшән заман
Сәнә һүчум едир гары архадан;
Көзүм думанланды, гәлбим сыхылды,
Она бир ох атдым, јерә јыхылды.

Ајаз

Сағ ол, баба, бөјүк бир иш көрмүсән.
Сән мәнә јенидән һәјат вермисән!

Гоча

Бабан дејил, сәнин гардашынам мән.
Саггалыны чыхарыр. Чинар олдуғу мејдана чыхыр.
Инди таныдынмы?

Ајаз

(севинчлә)

Чинар, сәнмисән?

(Гучаглашырлар)

А ж а з

Сән һара, бу јерләр һара, ај Чинар?!
Бу нечә кәләкдир, сәндә аләм вар!

Ч и н а р

Гардашым, сәфәрә чыхдығын заман
Демишдин, һамыныз гајыдын бурдан.
Билирдим бу јурда тәк кәлсән әкәр
Башын чәкәчәкдир бәлалар, дәрдрәр,
Онунчун Күлназла кетмәдим мән дә,
Бәлкә инчидин дә бир аз гәлбиндә.
Һамыныз кетдиниз, мән галдым орда.
Башга јолдан кәлдим бу сирли јурда.

А ж а з

Өлүм пәнчәсинин ишкәнчәсиндән
Мәни хилас едән, гуртаран сәнсэн!
Кәл кедәк, гардашым, заваллы гуллар,
Өмрүндә күлмәјән бәдбәхт јохсуллар
Бизи көзләјирләр, башлансын үсјан!
Ханы јыхачагдыр горхулу туфан!

(Сүпүркә саггала ишарә илә)

Буну да апараг, Гадир хан көрсүн!

Ч и н а р

Кәл кедәк, гој заман һөкмүнү версин!

(Чыхырлар).

П ә р д ә

БЕШИНЧИ ПӘРДӘ

Бәрдә шәһәринин кәнары. Гадир хан,
Г у ш х а н дөрд-беш ә'јан вә бир нечә нөкәр дајанмышлар.

Г а д и р х а н

(гәзәб вә кәдәрлә)

Күлназ хилас олду дәмир гәфәсдән,
Бир чох душтаглар да гачды мәһбәсдән.
Икид Гаја хан да јерә көмүлдү,
Дејирләр, Сүпүркә саггал да өлдү!
О кәлир дәһшәтли илдырым кими,
Јүксәк бир дағ кими, сылдырым кими!
Галмамыш мәнә бир гуртулуш јолу,
Нәһајәт елләрин бу икид оғлу
Һечлијә чевирди тачү-тәхtimi.
Јох, бир дә сынајым кәрәк бәхtimi!
Әмр един, газылсын дәрин хәндәкләр
Санчылсын хәндәјә ох, гылынч, хәнчәр...
Јыхылсын хәндәјә бурдан кечәндә!

Г у ш х а н

Бу көзәл тәдбири бәјәндим мән дә.
Бу саат дејәрәм, нөкәрләр кәләр

(јанындакы ә'јана)

Сөјлә, кәтирилсин ох, гылынч, хәнчәр!

Ә'јан чыхыр. Аз сонра нөкәрләр ох, гылынч, хәнчәр кәтирилләр.
А р а з да башга гијафәтдә нөкәрләрин арасындадыр.

Г а д и р х а н

Диггэтлэ өртүлсүн хэндэјин үстү,
Көрөк јанан оддан чыхмасын түстү!

Г а д и р х а н, Г у ш х а н в э ә'јанлар чыхырлар, биринчи гул
төлөсик јери газмаға башлајыр.

И к и н ч и г у л

Нэ олмуш, ај гочаг, нэ төлөсирсэн?

А р а з

Әзизим, дејесән чох одлусан сән?!

Б и р и н ч и г у л

Нечэ нэ олмушдур?
Бөјүк һөкмүран,
Чыхарар атаны көһнэ мөзардан.

А р а з

(Икинчи гула)

Билирсэн јер нечүн газылыр, сарсаг?

Б и р и н ч и г у л

Нәјимә лазымдыр...

И к и н ч и г у л

Ај јазыг ушаг!
Одур ки, күндүзүн гара думандыр,
Көзләрин јашлыдыр, үрәјин гандыр.

Б и р и н ч и г у л

Јохса ки, сән мөндән хош күн көрүрсән?
Мөнә ач гарнына өјүд верирсэн.
Сөзү чох узатма, билирсэн әкәр
Де көрөк ки, нечүн газылыр јерләр?

А р а з

Гој дејим, асланы тора салмагчүн.

Б и р и н ч и г у л

Ачыг де!

А р а з

Ајазы бура салмагчүн!

Б и р и н ч и г у л

Ајыг ол, ајыг ол, сус, бах, кәлән вар!
Бизи јохламаға кәлир ә'јанлар.

Күлназ вә Күлбәниз дахил олур. Онлар Аразы
таныјырлар.

А р а з

Хош көрдүк көһнә достлар!

Кү л н а з

Хош көрдүк, сөјлә нә вар?
Хөндәк газырсан јенә.

А р а з

Чох јахшы олуб, мөнә
Тапшырыблар бу иши.

Јохса батарды киши.
Мәһв оларды!

Күлназ

Азғынлар!

Араз

Сизин чәбһәдә нә вар?

Күлназ

Үрәкләр дөнүб гана.
Халг һазырдыр үсјана!
Лакин силаһ чох аздыр.

Араз

Горхма, кефимиз саздыр!
Бах дағ кими үст-үстә
Јығылыб дәстә-дәстә
Гылынч, галхан, хәнчәр, ох...
Кизләтмәјә јер дә јох.
Чағыр, кәлсин кәндлиләр,
Бу күн ахшама гәдәр
Силаһлансын, мүхтәсәр
Бизә дә палтар кәндәр.

(Күлназ вә Күлбәниз чыхыр)

Биринчи гул

Адә, нә данышырсан,
Нә үсјан, нечә үсјан?

Араз

Јатмысан, ај балгабаг!
Ханын көзү чыхачаг!
Кефи көк, дамағы саз,
Бу саат кәлир Ајаз.
Кәндлиләр дә бир јандан
Ахышыб кәлир бу ан.
Елләр дөнүб туфана.
Һазырлашыб үсјана!

Биринчи гул

Бәс мән нејләјим, Араз?

Араз

Нечә нејләјим, ганмаз,
Силаһ ал, гошул халга!

Биринчи гул

Мән дә олдум бир далга,
Гошулдум о туфана,
Һүчүм ејләјим хана!

Биринчи гул јердән бир хәнчәр көтүрүб белинә бағлајыр. Бир кәндли кәлиб силаһ көтүрүб кедир. Онун ардынча башгасы кәлир. Беләликлә арды кәсилмәдән кәндлиләр кәлиб силаһ көтүрүб кедир-ләр.

Араз

Тез олун, тез көтүрүн,
Јан күчәдән өтүрүн!

Силаһлар гуртарандан сонра кәлиш-кедиш чәкилир. Ә'јанлардан бири дахил олур.

Ә'жан

Дурмајын бош-бошуна!
Чумун тез иш башына!

Араз

Чохдан битмишдир ишләр.
Горхаг дејилсэн әкәр.

(Үстү јени торпагла өртүлмүш јерә ишарә едир).

Кәл бу јерә ајаг бас,
Анан тутсун сәнә јас!

Биринчи гул

Һә, кишисән ајаг гој,
Тутулсун сәнинчүн тој.

(Ә'жан чыхыр. Күлназ ики дәст палтар кәтирир)

Ә'жан

Ја кор гујуја дүшәр,
Ја ағылсыз... мүхтәсәр
Мән гачдым муштулуға,

(Әлини гарнына вурур)

Бир шеј кирсин тулуға!

Ә'жан горхудан аддым атмаға чәсарәт етмир, керн чәкилир.

Араз

(биринчи гула)

Сојун, јубанмаг олмаз!

Биринчи гул

Сојунмаг нечүн, Араз?

Араз

(палтарлары она верир)

Сөзү узатма, ај кеј!
Тез ал, бу палтары кеј.
Чатынча хана хәбәр
Алчаг чәллад көндәрәр,
Асарлар ашымызы,
Кәсәрләр башымызы.
Бизик газыјан јери,
Кизләтмәкчүн бу сирри
Кәрәк биз батаг јерә.
Билдинми, ај һејвәрә?

Биринчи гул

Ај ханын дили јансын.
Тачы-тахты одлансын!

Тез сојунуб тәзә палтарлары кејинирләр. Күлбәниз бир дәстә кәнд-
ли илә дахил олур. Кәләнләрин ичәрисиндә гадын, ушаг вә ики ашыг
да вар. Мусиги чалыныр, һамы ојнајыр.

Кәндлиләр

Јашасын ел гәһрәманы.
Елин шанлы пәһләваны!

Гызлар, оғланлар ојнајырлар, рөгс битдикдән сонра.

А р а з

Ел сөзүндө, ел сазында жарашыг вар!
Арамызда ики маһир, шән ашыг вар,
Охусунлар бизимчүн бир ел нәғмәси.

К ә н д л и л ә р

Тутсун јери-көјү шән маһны сәси!

І а ш ы г

Мәним чаным гурбан елә!
Мән сазымы алдым элә.

І І а ш ы г

Мән дә алдым, кәл дејишәк!

І а ш ы г

Кәл дејишәк, гој күл-чичәк
Сәсимиздән далғалансын,
Шән көнүлләр һавалансын!

І І а ш ы г

Сәндән хәбәр алым, ај ашыг Елдар,
О нәдир ки, инчиләри парылдар?
О нәдир ки, алов сачар курулдар?
О нәдир ки, булаг кими шырылдар?

І а ш ы г

Сәнә хәбәр верим, ај ашыг Гурбан,
О көјдүр ки, улдузлары парылдар,
О шимшәкдир алов сачар, курулдар,
Көзәл сәсдир булаг кими шырылдар.

І І а ш ы г

О нәдир ки, вар хош рәнки, гохусу?
О нәдир ки, кечә кәлмәз јухусу?
О кимдир ки, јох инсанлыг дужғусу,
О кимдир ки, һеч кәсдән јох горхусу?

І а ш ы г

О, чичәкдир, вар хош рәнки, гохусу,
Јарасадыр кечә кәлмәз јухусу,
Гади́р ханда јох инсанлыг дужғусу,
О, Ајаздыр кимсәдән јох горхусу.

К ә н д л и л ә р

Сағ ол, ашыг, вар ол, ашыг!

Ханын нөкәрләриндән икиси чамаат арасында кәзиб бу сөзләри
ешидир.

Б и р и н ч и н ө к ә р

Ешитдинми? Дурма, кедәк!

И к и н ч и н ө к ә р

Кедәк, хана хәбәр верәк!

Кедирләр, бу заман Ајаз вә Чинаркәлир. Сүпүркә саггалы
да зәнчирдә кәтирләр. Кәндлиләр Ајазы севинчлә
гаршылајырлар.

А р а з

Елин гәһрәманы Ајаз, вар олсун,
Дүнјалар дурдугча бәхтијар олсун!
Бөјүк зәфәрләрлә гајыдыб кери,
Туфандан гуртарыр бизим елләри.

Һ а м ы

Вар олсун севимли, гәһрәман Аяз!
Елин шанлы оғлу, пәһләван Аяз!

А ј а з

Мәнә ел олмушдур, а достлар, арха,
Ҷошгун сел олмаса су кәлмәз арха!
Елләрин гүввәти гопарыр дағы,
Кәлин әлбир олаг, диз чөксүн јағы!

К ә н д л и л ә р

Кәлин әлбир олаг, диз чөксүн јағы!
Дәрддән азад олсун вәтән торпағы!

Гадир хан, Гуш хан, ә'јанлар кәлир. Гадир хан һижлә илә
Ајаз а јанашыр.

Г а д и р х а н

Гәһрәман өвладым, бу бөјүк зәфәр
Силди үрәјимдән ағыр гәм, кәдәр.

А ј а з

Гурдуғун һижләләр јетәр, јарамаз!
Ујмаз әфсунуна ел оғлу Аяз.

(ғылынчыны чәкәрәк)

Залымларын һаггы ғылынчдыр анчаг.
Ганлы сарајларын алт-үст олачаг.

(Гадир хан да ғылынчыны сыјырыр).

Г а д и р х а н

Мәним дә ғылынчым, адамларым вар.
Һәр јетән ушагдан горхмаз һөкмүдар!

Г у ш х а н

Дүнән кәнддән чыхмыш сүдәмәр чаға
Кәлиб Гадир хана зәрбә вурмага.

Гуш хан вә ә'јанлар ғылынчларыны чәкирләр. Чинар, Араз,
Күлбәниз, Күлназ вә кәндлиләр дә ғылынчларыны чәкирләр.
Гызғын дөјүш башланыр. Сүпүркә саггал да бир ғылынч кө-
түрүб кәндлиләрлә вурушур. Ајаз Гадир ханы, Араз Гуш
ханы, Чинар Сүпүркә саггалы, кәндлиләр исә ә'јанлары
өлдүрүрләр. Усјанчылар галиб кәлирләр. Һамы Ајазын башына
топланыр.

А ј а з

Достлар! Һәр кечәнин бир күндүзү вар!
Јохсул кәндлиләри инчидән ханлар
Боғулуб мәһв олду төкдүјү ганда;
Икидләр вурушсун кәрәк һәр јанда.
Биринчи аддымдыр бу күнкү зәфәр,
Һәлә габагдадыр гәти дөјүшләр!
Бир күн өз һөкмүнү верәчәк заман,
Нә сарај галачаг, нә дә ки, зиндан!

Зәфәр маршы чалыныр.

П ә р д ә

Бакы 1936.

ЗӘФӘР

Дөрд пәрдә беш шәкилли драм

Иштирак едәнләр:

Анар. Әввәл капитан, сонра исә подполковник.
Шаһмар. Әввәл дөјүшчү, сонра сержант.
Арзу. Тибб институтунун тәләбәси, һәрб заманы һәким.
Севда. Шаһмарын анасы.
Лејла. Шаһмарын бачысы, тибб институтунун тәләбәси,
сонра һәрби хәстәханада һәким.
Смирнов. Подполковник, дивизија командири.
Иван Никитич. Гоча мүәллим.
Јевкенија. Колхозчу гыз.
Миллер, Алман ордусунун коменданты, сонра исә штаб рәнси.
Һанс.
Адјутант.
Јефрејтор.
Совет дөјүшчүләри, алман солдатлары, Шаһмарын күчә
јолдашлары вә башгалары.

БИРИНЧИ ПӘРДӘ

Биринчи шәкил

Бөјүк Вәтән мұһарибәси дөврүндә, Бақыда Лејлакилин еви. Бир
тәрәфдә јазы масасы, китаб долабы, күнчдә скелет гојулмушдур.
Лејла вә анасы Севда

Севда

Бу күнкү гәзетдә јазылан хәбәр
Мәни шад еләди дүнјалар гәдәр.
Лејла! Доғрудан да Анар сағ олсун,
Чох һүнәр көстәрир, үзү ағ олсун!

Лејла

Әввәлдән дә елә зирәк ушагды,
Һәм тәрбијәлијди, һәм дә гочагды.

Севда

Анасы Зивәр дә чох меһрибанды,
Чох гәдир биләнди, садә инсанды.
Өлүм тез апарды әфсус ки, ону,
Көрмәди бу јашда икид оғлуну.
Анар елә мәрдди, јенә мәрд олду.
Шаһмарса, мәнимчүн бөјүк дәрд олду.
Нә бир гуллуғу вар, нә дә сәнәти,
Нә дә ел ичиндә гәдри-гијмәти.

(көкс өтүрәрәк)

Өвлад ки, дүңјада чыхды нахэлэф
Ананын һәјаты тез олар тэлэф!

(Шահмар охуја-охуја дахил олур, анасына јахынлашыр)

Ш а һ м а р

Ана, сәндән кичик бир хаһишим вар:
Јолдашлар ичиндә мәни етмә хар,
Јүз манат пул гојаг кәрәк һәрәмиз;
Бу күн бир гонаглыг дүзәлдирик биз.
Кәл мәнә јүз* манат пул вер.

С е в д а

Ај бала!
Тајындан-тушундан галмысан дала.
Бүтүн јолдашларын адам олду, бах,
Сәнинсә күнләрин бош кечир анчаг,
Кәзирсән күчәдә сән вејил-вејил,
Бу һал бизим нәслә јарашан дејил!
Сәрсәри һәјатда олмаз бир мәнә,
Мә'рифәт лазымдыр, оғул, инсана!
Ај бала, сән ахы белә дејилдин,
Нечин дүз јолундан сапдын, сән нечин?!
О күн ки, гошулдун јаман јолдаша,
Ананын үмиди тохунду даша.

Ш а һ м а р

Ај ана, мән сәндән пул истәјәндә
Бир тикә дә абыр гојмурсан мәндә

Индики он манат.

Јаман тохунмусан бу күн гәлбимә.
Де көрәк јаманлыг етмишәм кимә?
Кимин тојуғуна даш атмышам мән?
Үзүмү данласан гачарам евдән!
Јүз дәфә демишәм, јенә дејим, бил,
Сөзүн мәнә тә'сир еләјән дејил.
Чәкиб дәјирманы башында тәрсә,
Нә ишә кедәрәм, нә дә ки, дәрсә!

С е в д а

Һајыф ки, сән олдун мәним өвладым!
Аналар ичиндә батачаг адым.
Өвлад вар, ананы фәрәһләндирир,
Өвлад вар ки, көјдән јерә ендирир.
Мән артыг бу һала дөзә билмәрәм!
Ел ичиндә белә кәзә билмәрәм!

Бу сөзләри дејир, әсәби һалда гапыны чырпыб чыхыр. Л е ј л а Ш а һ м а р а јахынлашыр.

Л е ј л а

Гардаш, кәл ананы инчитмә бунча!
Ананын һөрмәти учадыр, уча.
Буну јахшы дүшүн...

Ш а һ м а р

Әл чәк, ај Лејла!
Јүз манат пулчундур белә вавејла?

Л е ј л а

Пулү сән вермәкдән, ондан алырсан,
Бир дүшүн, нә гәдәр сән алчалырсан?

Ш а һ м а р

Биз истәјирдик ки, бир мәчлис гураг,
Бу күн јолдашларла отураг вураг.
О да баш тутмады, һајыф, нә фајда!

Л е ј л а

Көр халг нә һајдадыр, бир сән нә һајда?
Од-алов ичиндә гыврылыр чаһан,
Сән јенә кефиндән галмырсан бир ан!

Ш а һ м а р

Ај бачы, һәјатын бир һикмәти вар:
Кеф чәкән адамлар олур бәхтијар.

(скелетә бахыр)

Мәнә һәр чүр әмри верән көнлүмдүр!
Кеф елә, дүнјанын сону өлүмдүр!

Л е ј л а

Университетә кириб сәнин тај-тушун,
Бош кечир күнләрин, јох ағлын, һушун.

А р з у дахил олур. Л е ј л а илә гучаглашыр, әлиндәки кағызы
Л е ј л а ја кәстәриб севинчлә.

А р з у

Л е ј л а чан, Анардан мәктуб алмышам.
Бу күн севинчимдән мән аз галмышам
Ганадланыб учум.

Л е ј л а

Нә јазыр, ај гыз?
Ач оху, бир көрәк, бәс һаны кағыз?

(Арзу кағызы кәстәрәрәк)

Јазыр, једди кәнди етмишик азад.

Л е ј л а

Көзүн ајдын, Арзу, чох шад олдум, шад!
Күн о күн олсун ки, битсин вурушлар,
Зәфәрлә чәбһәдән гајытсын Анар!

Ш а һ м а р

(әтрафа)

Гызларла сөһбәтим тутмаз, мән кедим,
Достларымла пивә ичиб кеф едим.

(чыхыр)

Гапы дөјүлүр. Л е ј л а гапыја кедир, әлиндә чагырыш вәрәгәси
кери гајыдыр.

Л е ј л а

Арзу чан! Әзизим, артыг бу күндән
Орду сырасына чагырылырам мән.
Һәрби мәнтәгәјә јолланым кәрәк.

А р з у

Сәнин һичранына дөзәрми үрәк!
Биз бир чан кимијик ики бәдәндә,
Кедәк, гој көнүллү јазылым мән дә!

Чыхырлар. Ш а һ м а р кери гајыдыр. һәр тәрәфи көздән кечирир.

Шаһмар

Аһа, һамы кедиб, ара хэлвәтдир,
Бир шеј чырпышдырым, јахшы фүрсәтдир.

(халчаны көздән кечирир)

Халчаны апарсам әкәр мән фағыр
Зәһмәтә дүшәрәм, жүк олар ағыр.
Бир шеј апарым ки, вәзиндә јүнкүл,
Лакин сатыланда күл ејләсин, күл!..

(шифонери ачыр анасынын үзүјүнү чыхарыр)

Бу үзүк атамдан бир јадикардыр,
Еһ, бунун мәтләбә нә дәхли вардыр?
Сатыб кеф чәкәрик, беш күндүр чаһан!..

(Күчәдән Сејранын сәси кәлир)

Шаһмар, һарда галдын?!

Шаһмар

Кәлирәм, Сејран!

Бир аз фикирдән сонра үзүјү көтүрүб чыхыр.

Һәрлә

икинчи шәкил

Зејнишин евиндә хулиган дәстә башчысы Чопур, Зејниш,
Сејран вә Шаһмар мәчлис гуруб әјләшибләр. Габагларында
ички вә гәдәләр. Түтәк чалыһыр. Шаһмар вә јолдашлары сәс-
сәсә вериб охујурлар.

Бир икидәм бәхтим гара,
Ишим дүшүб јаман дара,
Пуллары гојдум гумара.
Ај дүј-дүј-дүј-дүј-дүј-дүј,
Вај дүј-дүј-дүј-дүј-дүј-дүј...
Вурулмушам назлы јара,
Ешгимә јохдүр бир чара.
Ај дүј-дүј...
Вај дүј-дүј...

Маһны битир

Чопур

(түтәкчиләрә мүрачиәтлә)

«Тбилиси» чалын, ојнајаг бир аз.
Нәш'әмиз көкәлсин, олсун тамам саз!

Түтәкчиләр «Тбилиси» чалырлар. Чопур, Шаһмар вә мәчлис-
дәкиләр дуруб бир-бир ојнајырлар, ахырда ара гарышыр, рәгс бир
печә дәгигә давам едир. һәрә өз јериндә отурур. Сејран гәдәһи
долдуруб дејир.

Сејран

Галдырын, ушаглар, тост дејирәм мән!
Бу күндән Шаһмара дост дејирәм мән.
Дүшүндү бир һәфтә, бу күн нәһајәт
Көстәрди олдугча бөјүк сәхавәт—
Верди достларына белә гонаглыг.

Ч о п у р

Лох, мэни ачмады дедијин сағлыг!
Нэ олсун, бир дэфэ гајнадыб газан?
Охшамаз наггаја һэр кичик сазан!
Бир аз мэсэлэјэ кирэк дэриндэн,
Гој һэрэ данышсын өз һүнэриндэн!
Кимин сөһбэтиндэ олса чох мараг
Онун сағлығына ичилсин араг!

З е ј и ш

Јахшы сөздүр, инди дајанын, эввэл
Бу күнкү ишими дејим мүкәммэл:
Сәһэр мән күчэдэн кечдијим заман
Бир аз нэш'элијдим, көрдүм о јандан
Бир арвад көрүндү элиндэ шүшә,
О саат сапанды мән салдым ишә.
Даш дэјди шүшәјә, верди топ сәси.
Дағылды арвадын бүтүн сиркәси,
Өзү дэ исланды, чәкди чох налә.
Мән дэ бахдым, күлдүм ондакы һалә.

Ч о п у р

Нэ олсун, бу бөјүк бир һүнэр дејил,
Һэр шүшә сындыран ширу-нэр дејил!

Ч о п у р

(Сејрана мұрачиәтлә)

Сәнин шүчаәтин, де көрәк нәдир?!

С е ј р а н

Мәним көрдүјүм иш чох гәрибәдир:
Бу күн бир мәктәбли дәрсә кедәндә

«Сураханыскы»дан кечирдим мән дә,
Она јахынлашыб шәрфини ачдым,
Ушаг чох бағырды, төкдү көз јашы,
Әсла јумшалмады гәлбимин дашы,
Тез тини бурулуб јел кими гачдым.

(чибиндән шәрфи чыхарыб көстәрир)

Бах бу да сүбуту!

Ч о п у р

Сәнә афәрин!
Көрүнүр ки, вармыш аз-маз һүнэрин.
Бу да чох бөјүк иш дејилдир, анчаг!

С е ј р а н

(онун сөзүнү кәсарәк.)

Бәс икидлик нәдир, сөјлә, ај гочаг?!
Күндүзүн күнорта вахты шәһәрдә,
Күчәдә, издиһам олан бир јердә
Ушағы сојмағым бөјүк иш дејил?
Бу бизим сәнәтдә јүксәлиш дејил?

Ч о п у р

(истеһза илә)

Лох, шүшә сындырмаг өзү дэ ишдир!
О да мәһарәтдир, бир јүксәлишдир!

З е ј и ш

Әлбәттә, бәс нечә, дүз нишан атмаг,
Бу бојда шүшәни вуруб партлатмаг

Сәнчә зарафатдыр?.. Өжүнмә, бала!
Сәнәтдә галмарыг биз сәндән дала.
Тәзә кадрлара бахма хор көзлә!

Чопур

Һүнәр бу дүнјада олмаз бош сөzlә,
Бир илдир ки, тутуб дүнјаны дава,
Горхунч булудларла долудур һава,
Орду сырасына кедир әһали,
Бу Чопур ләләшин дәјишмир һалы.
Мән әскәр олмагдан гуртарыб јаха
Һеч бир чәтин ишә вермирәм арха!
Һәр күн кеф мәчлисим, хош бүсатым вар,
Мәним өз аләмим, өз һәјатым вар!
Ахмаглар дәјишәр гәмә нәш'әни,
Һәрби комиссарлыг ахтарсын мәни—
Көрәк нечә тапыр. Һүнәр будур бах,
Гој ловғаланмасын бурда һәр ахмаг!

Шаһмар

(әсәби, әтрафа)

Бу ијрәнч сөzlәрдән сыхылырам мән,
Санки учурума јыхылырам мән!

Чопур

(чалғычылар)

Адә, бир чәләко чалын, ај ушаг!
Бир мејдан доланаг, бир аз гызышаг!

Түтәкчиләр «Шалико» чалыр. Мәчлисдәкиләр дуруб ојнајырлар, анчаг Шаһмар ојнамыр. Кетдикчә сыхылыр вә әсәби һаллар кечирир. Рәгс битир. Лејла һәрби палтарда дахил олур. Ху-

лиганлар ону әввәлчә һәрби комиссарлыгдан кәлмиш бир лејтенант зәни едирләр. Одур ки, нәш'әләри гачыр, горхуја дүшүрләр. Лакин диггәтлә бахандан сонра гызын Шаһмара тәрәф кетдијини көрүб бир аз сакит олурлар.

Шаһмар

Аһ, Лејла, сән һара, бу јерләр һара!
Бурулду гәлбимә санки бир јара!

Лејла

(Шаһмара мурачиәтлә)

Гој ачыг сөјләјим, нечин кизләдим,
Гардашым, сәни мән бу күн изләдим.
Көрдүм учурума јуварланырсан.
Бу әхлагсызлар сән алданырсан.
Бир дүшүн давада ахан ганлары!
Бурах бу уғурсуз хулиганлары!
Чых бу батаглыгдан, әзизим, Шаһмар!
Сән кәнчәсән, ишыглы кәләчәјин вар.

Чопур еһтирасла Лејланы сүзәрәк Шаһмара дејир.

Чопур

О марал бахышлар, о көзләр нәдир?
Шәкәр додағындан бу сөzlәр нәдир?
Нә мәним малымдыр бу севимли гыз!..

Шаһмар

(гәзәблә)

Чәкил, әхлагсызын бири әхлагсыз!
О мәним бачымдыр!

Чопур

Нә олсун...

Шаһмар

Мурдар!

Лејла

(Шаһмара)

Көрдүн, нә јуванын гушудур бунлар!

Шаһмар

(гызарыр)

Көрдүм.

(Чопур Шаһмара мејдан охујур)

Чопур

Кимә күвәнирсән белә, ај гочаг?!

(Чопур Лејлаја тәрәф кедир)

Лејла

(ачыглы)

Мәнә јахын кәлмә!

Шаһмар

Намуссуз! Алчаг!

Чопур Шаһмара һүчум едир. Шаһмар гүввәтли голларыјла
эну јерә сәрир. Зејниш вә Сејран гачыр. Чопур иши белә
көрүб јавашча дурут, папагыны гојуб кедир.

Лејла

(Шаһмара)

Бу күнкү ишләрдән алдынымы ибрәт?

Шаһмар

Артыг бу чиркаба едирәм нифрәт!

Пәрдә

ИКИНЧИ ПӘРДӘ

үчүнчү шәкил

Гафгаз чәбһәсиндә, Анарын командир олдуғу һиссәдә гызғын
дөјүш кедир. Топ, пулемјот сәсләри, бир гәдәр вурүшма давам едән-
дән сонра ара сакитләшир. Анар, Арзу вә бир нечә дөјүшчү
көрүнүр.

Анар

Топлар дәһшәт сачыр бу күн һәр јердән.
Тутмаг мәгсәдилә бизим сәнкәри
Дүшмән һүчум едиб үч јол сәһәрдән.
Бөјүк тәләфатла гајыдыб кери.

Арзу

Көпәк сүрүсүтәк гырылыр, фәгәт
Јенә дә вурүшур бу гара гүввәт.

Анар

Һәгигәт көзүлә ейләсэн нәзәр,
Фашист дедикләри тауна бәнзәр!
Бунлар Европаны едиб мөзарлыг,
Һәр тәрәф олубдур хәрабазарлыг.

Рабитәчи ичәри дахил олур. Анара бир мәктуб тәгдим едир. Анар
мәктубу ачыб әхүјараг дејир.

Анар

Достлуг аләминдә Лејла јалгыздыр.
Сәмими јолдашдыр, вәфалы гыздыр!
Бизи унутмајыр, о салыр јада.
Јахшы достдан көзәл нә вар дүнјада?!

Арзу

Сәмими дост олмаг дејилдир асан!
Һәр јетән адама јапышмыр үрәк.
Јахын достун олар јүздә бир инсан,
Онун да гәдрини биләсэн кәрәк!
Достларла јан-јана вурушсун дејә
Лејла чалышырды кәлсин чәбһәјә,
Бакыда алынды һәрби һиссәјә,
Мәнсиз батачагдыр гәлби гүссәјә.

Анар

Лејла билмир инди биз бир јердәјик,
Аловлар ичиндә бир сәнкәрдәјик.
О чох чалышырды бирләшәк, һејһат...
Доғрудан мүрәккәб бир шејдир һәјат!
Ким дејә биләрди үч-дөрд әј әввәл,
Гәлбими овлајан инчә бир көзәл
Вурушур мәнимлә чијин-чијинә...

Арзу

Анар, ләтифәјә кечирсэн јенә.

Анар

Бу, ләтифә дејил, бир һәгигәтдир!
Сәнинлә бирләшмәк чана миннәтдир.
Хүсусән белә бир чәтин заманда,
Дөјүш мејданында горхулу анда.

Шаһмар ики-үч дөјүшчү илә дахил олур. Рәсми-тә'зим едир.
Анары таныја билмир. Анар исә ону таныјыр.

Анар

Хош көрдүк!

Шаһмар

(севинчлә)

Оһо, бу сәнсэн, Анар?

Бир алыға әлини ашағы салыр. Јенә рәсми-тә'зимдә давам едир.
Анар онун әлини ашағы салыр.

Анар

Нечәсэн?

Шаһмар

Башымда гилү-галым вар.

Арзу

(Шаһмара јахынлашыр)

Мәни танымадың?

Ш а һ м а р

Бу нечә һалдыр?

Бу бир һәгигәтдир, јохса хәјалдыр?

А р з у

Нә јуху, нә хәјал көрүнәр бурда.

Сән һардан кәлирсән бу вурһавурда?

Ш а һ м а р

(вәсигәни Анара тәгдим едир)

Сорушма, башымда чох мачәра вар!

Олмушдум бир бөјүк дәрдә кирифтар.

Дава башланандан сонра бир заман

Долашдым Бақыда вејил-сәркәрдан.

Гошулдум бир нечә позғун јолдаша,

Сәрхошлугла вурдум күнүмү баша.

Лејла бу һалымдан чох хәчил олду,

Анам да дәрдимдән саралды, солду.

Ордуја чағрылдым, кәлдим чәбһәјә.

Дөјүшдә өзүмү доғрулдум дејә.

Сөз вердим дүзәлим.

А н а р

Дүзәлдин?

Ш а һ м а р

Шәксиз!

Имтаһандан чыхды бизим һиссәмиз.

Гардашын да бир аз һүнәр көстәрди,

Он једди фашисти торпаға сәрди.

Дөјүшдә чыхмышам тәчрүбәләрдән,
Зәнн етмә кәлирәм инди шәһәрдән!

А н а р

Мадам ки, вар һәрби ишдә тәчрүбән,

Вурушда өзүнү сән көстәрәрсән.

Тале бирләшдирди чәбһәдә бизи.

Р а б и т ә ч и

(дахил олур, салам вериб дејир)

Штаба чағырыр полковник сизи.

Анар чыхыр. Арзу Шаһмардан сорушур.

А р з у

Көрән инди Бақы нечәдир?

Ш а һ м а р

Көзәл...

Һәр шеј гајдасынча кедир мүкәммәл!

Чәбһәјчүн чалышыр бүтүн әһали.

А р з у

Мәнсиз нечә кечир Лејланын һалы?

Ш а һ м а р

Сәнсиз чох сыхылыр, дарыхыр јаман.

Дилиндән дүшмүрсән онун бирчә ан!

Бу ара топсаггал, сағлам көвдәли Иван Никитич адында
партизан кәлир.

Иван Никитич
Капитаны көрмөк истәјирәм мән.

Арзу
Сөзүңүз?

Иван Никитич
Мәктүб вар она, бу күндән
Сизин һиссәнизлә бирләширик биз,
Јахын мешәләрдә дурмуш дәстәмиз.

(Мәктүбу вериб чыхыр)

Анар
(кәлир)

Штабда полковник сөјләди мәнә—
Бу күн бөјүк гүввә кәлиб дүшмәнә.
Шиддәтли бир һүчум көзләнир, фәгәт
Бизим әзмимизи гырмаз һеч гүввәт!

Шаһмар
Буну тәчрүбәдән чыхарыб заман.
Өлүмдән горхмајан өлмәз һеч заман!
Дүшмән үч мислимиз олса да, лакин
Сәнмәз она гаршы гәлбимиздә киң!

Анар
Әлбәтгә, аталар дејиб ашикар
Бир аслан жүз түлкү ејләјәр шикар!
Баш әјмәз јадлара бу гарлы дағлар,
Гарталлар јувасы, вугарлы дағлар!

Смирнов
(дахил олур)

Тапдамаг гәсдилә бизим торнагы
Гафгаз дағларына јөнәлир јагы.
Вәзијәт олдугча чиддидир, достлар!
Баш команданлығын јени әмри вар:
Һамы бәрк сахласын тутдугу јери.
Кимсә чәкилмәсин бир аддым керн!

Дөјүшчүләр

Чанла-башла һәр бир әмрә һазырыг!
Сүнкүмүзлә дүшмәнә дәрин мәзар
газырыг!

Смирнов
(чыхыр)

Анар
(Әскәрләрә ишарә илә)

Сиз сағдан, сиз исә чеврилиб солдан
Дүшмәни мәһв един кәлдији јолда!

Әскәрләр ики һиссәјә ајрылыр. Бу заман дүшмән тәрәфиндән шиддәт-
ли һүчум башланыр. Тоңлар курлајыр. Анарын һиссәси дүшмәни
атәшлә гаршылајыр. Шаһмар бир нечә алман солдатыны вуруб
јерә сәрир. Анарын јанындакылар бир-бир вурулур. Нәһәјәт
Шаһмар да јараланыр.

Шаһмар
Анар, јараландым!

Арзу

Дајанмајыр ган.

Анар

Шаһмары арадан чыхарын бу ан!

Арзу илэ бир дөјүшчү Шаһмары вэ башга јаралылары
көтүрүрлэр.

Анар

Јолдашлар, гардашлар, сон нэфэрэдэк
Бу күн бу торпагчын вурушаг кэрэк!

Дөјүшчүлэр

Капитан, эмин ол, кечэрик чандан,
Кечмэрик анамыз Азэрбајчандан!

Вурушма давам едир. Анар јараланыр. Сүрүнэ-сүрүнэ бир топун
алтына дүшүр. Иван Никитич бу заман кэлир. Анары
топун алтындан чыхарыб апарыр.

Пэрдэ

ИКИНЧИ ПЭРДЭ

ДӨРДҮНЧҮ ШӘКИЛ

Алманларын мүвэггәти ишғал етдикләри Гафгаз кәндләриндән бири.
Мәктәб бинасында алман комендантлығы. Комендант мајор Мил-
лер әсәби һалда трубканы көтүрүр.

Миллер

Амма рус халгынын чох инады вар,
Одур тарих боју јүксәк ады вар.
Өлкәнин јарысы кедибдир әлдән,
Јенә дә дөnmүрләр көһнә әмәлдән.
Бу гәдәр инсанлар чәкирик дара,
Изтираб ичиндә дүшүрләр дара,
Лакин зәррә гәдәр горху билмирләр,
Мәһв олуб кедирләр, һеч әјилмирләр!

Аджутант

Һәлә партизанлар; бәладыр, бәла!
Һәр јердә онлара олсаг мүбтәла
Даһа чан гуртармаг дејилдир мүмкүн.
Хәтәр ичиндәјик һәр кечә һәр күн...
Бир дә көрүрсән ки, чәкмәди бир ан,
Шејтан дәстәләри гопарды туфан.
Каһ сағдан, каһ солдан һүчума кечди,
Бизим һиссәләри от кими бичди.

Миллер

Онлар мәтанәтли олсалар белә
Нәһајәт дүшәрләр јенә әнкәлә!
Техника биздәдир, гүввәт биздәдир.
Дүнианын талеји әлимпздәдир!

А д ј у т а н т

Русларын күлләни сыхсан көзүндән,
Дикбашлыг ејләјир, дөнмүр сөзүндән.
Истәр гоча олсун, истәрсә чаван,
Истәр гыз ушағы, истәрсә оғлан,
Һамы бир-биринин тајыдыр, чәнаб!
Нә сорсан алмырсан дүзкүн бир чаваб.

М и л л е р

Итирмәк истәмир онлар әслини.
Кәрәк советләрин гыраг нәслини!

А д ј у т а н т

Доғрудур, биз башга бир нијјәтдәјик:
Һәләлик ки, бөјүк әзијјәтдәјик.

М и л л е р

Әлбәтгә, вурешмаг олмаз хәтәрсиз.
Вуруш дедикләри бир имтаһандыр!

А д ј у т а н т

Рус халгы доғрудан чох гәһрәмандыр.

М и л л е р

Мејдан охујуруг бу дүнјаја биз.
Јүз илә дүзәлтмәз өзүнү руслар,
Чох да горхутмасын көзүнү руслар,
Биз кәрәк онлара мөһкәм дәрс верәк!
Дүнәнки гочадан даныш бир кәрәк,
Бир аз јумшалыбмы дүнәндән бәри?

А д ј у т а н т

Бахыр сакит-сакит мәғрур көзләри.
О өз инадында мөһкәм дурубдур,
Елә бил ағзына килид вурубдур
Ону јумшалтмајыб әзијјәт, чәнаб!

М и л л е р

Чәкдир о гочаја сонсуз изтираб!

А д ј у т а н т

Гарда ајағјалын кәздирдим ону,
Үч јердән дағладым мәғрур бојнуну.

М и л л е р

Јенә дә динмәди? Кәтирин! Бу ан
Јумшалар, јумшалар азгын гудурған!

А д ј у т а н т чыхыр. Миллер бир-ики кағызы јохлајыр.
Г о ч а н ы кәтирир.

М и л л е р

Гоча, инадында јенә дөнмүрсәи?

И в а н Н и к и т и ч

Совет вәтәндашы дөнмәз сөзүндән.

М и л л е р

«Совет» кәлмәсини дилинә алма!
Мөвһум кечмишләри јадына салма!
Техника биздәдир, гүввәт биздәдир,
Дүнјаанын таләји әлимиздәдир!

Мәнә дүз чаваб вер, көрүм ки, дүнән
Гачырдыгын забит хардадыр?

И в а н Н и к и т и ч

Һеч мән,
Ону танымырам; бу бир бөһтандыр!

М и л л е р

Бөһтан дежил, онун јерини билдир!
Сүбутсуз дежилдир бу иш элбәттә,
Ону кизләтмисән дејирләр кәнддә.

И в а н Н и к и т и ч

Дедим ки, һеч бир шеј билмирәм.

М и л л е р

Бәсдир!
Бил ки, бу сөзләрин тамам әбәсдир.
Ондан пул алмагса мәгсәдин әкәр,
Сәнә пул верәрәм дедијин гәдәр.

И в а н Н и к и т и ч

Вичданлы сатылмаз!

М и л л е р

Бурах бош сөзү!
Пулла ишыгланыр корларын көзү,
Пулсуз сәадәтин ады олмазды!
Пулсуз бу һәјатын дады олмазды!
Пул ачы һәјаты дөндәрир гәндә,
Кәл сәни кәндхуда кәндәрим кәндә

Авропа эзилир тапдағымызда,
Өлкәләр диз чөкүр габағымызда!
Кечмишик чох дағлар, ашмышыг дәниз.
Бөјүк империја јарадырыг биз!
Јаралы забити тәслим ет, гоча!

И в а н Н и к и т и ч

Бүтүн бу исрарын бичадыр, бича!

М и л л е р

Дүз јол хилас едәр сәни өлүмдән!
Јохса гуртармазсан мәним әлимдән.

И в а н Н и к и т и ч

Мәһв олуб кетсәм дә хаин әлдә мән
Дүшмәнин өнүндә әјилмәз Вәтән!

М и л л е р

(тәпиклә ону јерә сәрир)

Сус дедим, гәлбимин артыр һәјчаны!
Бир солдат тәлаш илә дахил олур.

С о л д а т

Дүшмән солдатлары тутуб дөрд јаны
М и л л е р әсәби һалда трубканы көтүрүр.

М и л л е р

Алло, алло, алло!

(Трубканы чырпыр)

Јох һеч бир чаваб.

С о л д а т

Хэтлэри кәсибләр дүшмәнләр, чәнаб!

М и л л е р

Вәзијјәт ағырдыр, дүшмүшүк дара.
Гачаг, чан вермәјәк биз јағылара!

Миллер отагдакы дал гапыдан гачыр, өн гапыдан Шаһмар
вә дөјүшчүләр ичәри кирир адјутант вә солдатлар гача
билмирләр.

Ш а һ м а р

Тәрпәнмәјин! Әлләр јухары.

Солдатлар силаһы атыб әлләрини јухары галдырырлар, лакин адјутант мугавимәт көстәрир. Бир дөјүшчүнү бычагла вурмаг истәјир

Ш а һ м а р

(гәзәблә)

Алчаг!

Көр кимин үстүнә чәкирсән бычаг.

Шаһмар сүнкү илә адјутантын дөшүндән вуруб јерә сәрир.

Ш а һ м а р

Ахтарын һәр јаны!

Дөјүшчүләр столун јешијиндән бир јығын кағыз чыхарырлар. Бирдән јерә сәрилиб инилдәјән гочаны көрүрләр. Она тәрәф кедирләр. Иван Никитич көзләрини ачыб совет дөјүшчүләрини көрүнчә она гүввәт кәлир. Арзу гочаја јахынлашыр.

А р з у

Бу кимдир белә?
Дөјүлүб заваллы көр нә дәншәтлә.

И в а н Н и к и т и ч

(һәзин сәслә)

Кәлир гулағыма ашинә сәси.

Ш а һ м а р

Мән зәни едирдим ки, сөнүб нәфәси.
Сарын јарасыны!

Арзу гочанын јарасыны сарыјыр. Гоча кетдикчә ајылыр.

И в а н Н и к и т и ч

Шанлы гәһрәман,
Ордумуз интигам алды дүшмандан?

А р з у

Бәли, ата, сәни чох инчидибләр?

И в а н Н и к и т и ч

Гудуз чанавартәк мәни дидибләр.
Капитан Анарын һалы јамандыр,
Онун көмәјинә кедин, амандыр!

Ш а һ м а р

Капитан һардадыр?

Иван Никитич

Меһрибан бир гыз
Ону зирзэмидә сахлајыр јалныз...

Арзу

Уф, гәлбим чырпыныр, гардашым Шаһмар!

Иван Никитич

Кедәк!

Арзу

Нә һалдадыр ким билир Анар?!

Гочанын голуна кириб чыхырлар.

Пәрдә

Бешинчи шәкил

Јевкенијанын еви. Отаг сәлигә илә бәзәнмиш, бир тәрәфдә тахт
гојулмушдур. Тахт үзәриндә Анар ағыр јаралы һалда узанмышдыр.

Јевкенија

Јенә дә өзүндән кетди, нејләјим?
Аһ!.. буна мән нечә элач ејләјим!
Иван Никитич дә дөнмәди кери,
Гудурған дүшмәнләр тутуб һәр јери...
Дүз бир һәфтәдир ки, көјдән од јағыр,
Чыхыш јолу јохдур, вәзијјәт ағыр...

Анар

(гыздырмалы һалда)

Дүшмәз бир ан јурдум, јувам дилимдән
Мәни ким ајырар доғма елимдән...
Арзу!.. Көзәл пәри, мәрһәмәтли гыз,
Бир сәнсэн һәмдәмим дүнјада јалныз!
Көзләрим думанлы, үрәјим гандыр,
Мәнә бир ичим су, јандым, амандыр?

Јевкенија

Көрәсэн бу Арзу нәчидир, кимдир?
Гәлбинә, һиссинә белә һакимдир.

Јевкенија она су верир, бир аз сонра

Анар

Арзу!.. Көзәл пәри, јандым, су вер, су!..

Јевкенија

Дүнәндән су ичир, кәсмир јангусу.

Јевкенија јенә су кәтириб Анарын додагларына јахынлаш-
дырыр. Анар бир удум су ичиб бајылыр.

Јевкенија

Јенә дә заваллы кетди өзүндән,
Һәсрәт јашларыдыр ахыр көзүндән.
Чөкүб симасына дәрин бир көлкә,
Јолуну көзләјир анасы бәлкә...
Бәлкә дә һәсрәтдир назлы дилдара!
Бир јандан ајрылыг, бир јандан јара
Салыбдыр, јазыгы дәрә, мәләлә,
Дөнүб бир саралмыш, солғун һиләлә.

Ајаг сөсләри ешидилир, һәјәчанла пәнчәрәдән бахыр.

Јевкенија

Кәлдиләр... аман!..

Аһ, инди нејләјим?

Фикирләшир, гәти гәрара кәлир.

Сағ галдыгча мән

Кәрәк тохунмасын бу кәнчә дүшмән!

Чырпынма, сакит ол, мөһкәм дур, көнлүм.

Сәни горхутмасын чәтинлик, өлүм!

Јевкенија голларында бир аслан гүввәти дујарағ, Ана ры тах-
тын алтына салыр. Үстүнү кәбә илә өртүр. Өзү исә дивардакы кизли
долаба кирир. Карл вә Ханс кәлирләр. Еви көздән кечирирләр.

Ханс

Јаман олмајачағ бу күнкү гарәт!

Көрүнүр, сәндә вар бөјүк мөһарәт.

Карл

Мән дүнја көрмүшәм, дејиләм бәбә,

Һәр шеји өјрәдир бизә тәчрүбә.

Мөһарәт, бачарыг кәлмәз һавадан!

Солдата ики шеј галар давадан:

Бири шикәстликдир, о бири гарәт!

Ад-сан, шәрәф, шөһрәт һүнәр, чәсарәт

Тамам бош шејләрдир... Ан гәнимәтдир!

Арвадчын палтар јығ, јахшы фүрсәтдир.

Ханс

Карл, кәл арваддан данышма даһа,

Мәним арвадымда вар бир иштаһа,

Дүнјаны јолласам дојмаз о јенә,
Истәјир јун палтар, ипәк, зәр-зивәр...
Мәним өз һалымдан тутмур бир хәбәр.

Карл

Нәјинә кәрәксән онун, ај идбар?

Јәгин, инди јахшы кавалери вар.

О, елә зәни едир сән бичиндәсән,

Даһа баша дүшмүр — од ичиндәсән.

Ханс

Кәндимиздә киши олсајды әкәр

Бәлкә дүз чыхарды дедијин сөзләр.

Билирәм, галмајыб һәтта бир ахсағ...

Карл

Ишдән хәбәрсизсән тамам, ај сарсағ!

Бунлар бош сөһбәтдир, ан гәнимәтдир

Сој јолдан өтәни, јахшы фүрсәтдир!

Ханс

(јердәки шејләри көздән кечирир)

Бах, бу бир ипәк дон, бу да јун шалдыр.

(Бир пенчәји кејир. Она дар кәлир)

Бу пенчәјин малы лап јахшы малдыр!

Һајыф мәнә дардыр!

Карл

Онда вер мән кејим...

Һ а н с

(онун элиндән дартыр)

Ај чаным, бурах.
Доғрудан сән мәни сајырсан ахмаг.
Билирәм, устасан, достум, кәләкдә,
Алданан дејиләм, кәлсә фәләк дә!
(Һанс пенчәји чәкир. Карл бурахмыр)

К а р л

Сәнә ки дар кәлир.

Һ а н с

Хам билмә мәни!
Бурах, һирсләндирмә, нә олсун—јә'ни
Базарда сатылыб бу кетмәз пула?

К а р л

Сәнә дејирәм ки, вер бура, тула!

Пенчәји чәкирләр, солдатлар вурушдуғлары заман јефрејтор ики
солдатла кәлир, онлар јефрејтору көрүнчә горхудан чәкилиб бир
кәнарда дурурлар.

Ј е ф р е ј т о р

Бу нәдир, бурада нә галмағалдыр?!

Һ а н с

Чәнаб јефрејтор, нејләјим малдыр,
Бу һәриф малымы алмаг истәјир,
Мәним вар-јохуму чалмаг истәјир,

Күндә әлли еви талајыр јенә,
Дојмур, шәрик чыхмаг истәјир мәнә.

К а р л

Чәнаб јефрејтор, алдадыр сәни!

Ј е ф р е ј т о р

(Һанса гәзәблә)

Јахын кәл, һејвәрә, тез ач кисәни!

(Карла мурашиәтлә)

Сән дә бағламаны тез ач, ај гочаг...

К а р л

(Һанса)

Сәнсэн бу ишләрин баиси, алчаг!
Бүтүн зәһмәтимиз кедәчәк бада.

(јефрејтора)

Валлаһ, чыр-чындырдыр тамам торбада.

(Карл кисәни ачыр, јефрејтор гимәтли шејләри көздән кечирир).

Ј е ф р е ј т о р

(Гәзәблә)

Дүнјанын малы вар бурда, ај һејван!
Бөјүк јефрејтора сатырсан јалан?

Јефрејтор шејләрин јахшыларыны бир тәрәфә ајырыр.

К а р л

(*әтрафа*)

Бүтүн вар-јохуму элимдән алды.
Чэнаб јефрејтор, мэнэ нэ галды?

Ј е ф р е ј т о р

(*Јердэ галан шејләри она верәрәк*)

Чох шеј, бу да сәнин!..

К а р л

Бу мэнэ дағдыр.

Ј е ф р е ј т о р

Бизим бу солдатлар јаман алчагдыр—
Мал бөлүшдүрүрләр мән дура-дура.

(*Һанса*)

Мәфрәши ач көрәк!

Һ а н с мәфрәши ачыр, јефрејтор шејләри нәзәрден кечирир,
јахшыларыны өзү үчүн көтүрүр.

Ј е ф р е ј т о р

Бунлар да сәнин.

К а р л

Бах белә, әвәзи чыхды кисәнин.

Һ а н с

Јефрејтор, инсафла бөлүшдүр бары!
Пал-палтарсыз галыб ушаглар, гары...

Кәрәк онлара да бир шеј көндәрим,
Јохса кәндә дәнсәм сојулар дәрим,
Атама од вурар арвадым.

Ј е ф р е ј т о р

Бурах!

Бош сөз динләмәјә мәндә јох мараг!

(*Бу һалда Анарын сәси јүксәлир*)

А н а р

Мэнэ бир ичим су!

Ј е ф р е ј т о р

(*һејрәтлә*)

Һардандыр бу сәс?

Биз евә кирәндә јохду һеч бир кәс.

Ахтарын һәр јери!

Солдатлар һәр тәрәфи ахтарырлар. Нәһајәт тахта јахынлашырлар,
тахтын алтына бахырлар.

К а р л

Бурда адам вар.

К а р л Анарын ајағындан тутуб дартмаг истәркән Јевкенија
чыхыр.

Ј е в к е н и ј а

Она тохунмајын.

Ј е ф р е ј т о р

Бу нечә әсрар?!

Јефрејтор Јевкенијаја јахынлашыр. Онун әлиндән тутмаг
истәјир.

Јефрејтор

Көзөл гыз, сән эчэб дүшмүсән тора,
Јахшы раст кәлмисән баш јефрејтора.

Јевкенија

(Јефрејторун дөшүндән итәләјир)
Мәнә јахын кәлмә!

Јефрејтор

Горхмур өлүмдән...
Гуртара билмәзсән мәним әлимдән!

Јефрејтор Јевкенијаја јахынлашыр. Әлләширләр. Бу һалда
Шаһмар. Арзу, Иван Никитич вә бир нечә дөјүшчү ичәри
кирирләр.

Шаһмар

Гулдурлар, силаһы атын!

Јефрејтор

Ah, аман!..

Иван Никитич

Верди өз һөкмүнү нәһәјәт заман!

Шаһмар

(Алманлара)

Кәнара чәкилин!

Дөјүшчүләр силаһы галдырыб алманлары бир бучаға сыхырлар.
Шаһмар Јевкенијадан сорушур.

Шаһмар

Һардадыр Анар?

Јевкенија

(тахтын алтына кирир)

Бурдадыр, чыхараг ону, јолдашлар!

Арзу вә Шаһмар тахта јахынлашырлар. Анары чыхарыб
тахт үстә гојурлар.

Арзу

Ah, Анар!

Шаһмар

Капитан!

Анар

Кимсиниз?

Шаһмар

Достлар!

Арзудур, бир дә ки, јолдашын Шаһмар.

(Анарын јарасына бахырлар)

Арзу

Вәзијјәт чиддидир. Јарасы дәрин.

Шаһмар

Тез тәјјарә илә шәһрә көндәрин!

Пәрдә

ҮЧҮНЧҮ ПӘРДӘ

АЛТЫНЧЫ ШӘКИЛ

Бакы. Анары н отагы, диварларда шаиранә таблолар. Бир нечә китаб долабы гојулмушдур. Һәрби хәстәханадан јени чыхмыш Анар пәнчәрә габагында дајаныб Хәзәрни сејрә далыр. Бир аз сонра Шур чалыр.

Анар

Достлуг, сәмимијјәт, мәһәббәт, вәфа
Ән јүксәк дујғудур мәнчә дүнјада.
Бунун мә'насыны билмәсә һәр кәс
Инсанлыг гәдрини дәрк едә билмәз!
Јолумда чох зәһмәт чәкмишдир Лејла,
Буну унутмарам өмрүмдә әсла.
Һәјат верди мәнә о көзәл пәри:
Арзунун достудур әзәлдән бәри,
Арзуја бағлыдыр бүтүн һәјатым,
Ешгим, мәһәббәтим, мүгәддәратым!

(Тара мұрашиәтлә)

Атәшли севкини, ешги, вәфаны,
Кәдәри, һичраны, зөвгү, сәфаны
Тәрәннүм ејләјән сән олмусан, тар!
Һәр зәриф пәрдәндә мин бир мә'на вар.

(Забул чалыр)

Бир нечә дәгигә сонра Лејла кәлир. Забулу динләјир, мусиги битән кими Анара јахынлашыр.

Лејла

Анар, кәдәрлисән, нәдир бу һалын?
Үзүндә изи вар гәмин, мәләлын...

Көрүнүр Арзунун ајрылыгындан
Гәлбин сакит олмур сәнин бирчә ан.

Анар

Буну нә билирсән?

Лејла

Ән чәтин анда,
Гыздырма ичиндә сајыглајанда
Дүшмүрдү Арзунун ады дилиндән.
Ајрыла билмирдин өз севкилиндән!

Анар

Аһ, Лејла, кизләтмәк нә лазым сәндән,
Ајырмаг олармы чаны бәдәндән?!
Арзуја бағлыдыр бүтүн варлыгым,
Онундур кәдәрим, бәхтијарлыгым!

Лејла

Арзу пәрәстишә лајиг бир гыздыр,
Көзәлләр ичиндә мәнчә јалгыздыр!
О һәм сәмимидир, һәм дә мөһрибан,
Дост јолунда едәр чаныны гурбан.

Анар

Сән ону чәһһәдә көрәјдин, Лејла,
Арзу дост јолунда чәкди мин бәла.
Әзминдән дәнмәди, ондакы гүдрәт
Инан ки, һамыја верирди һејрәт
Дүшмән һәр тәрәфдән атәш ачанда,
Мөрмиләр, күлләләр өлүм сачанда

Кедирди даима Арзу габагда;
Вуруша кирирди чэтин ајагда.
Нэ гэдэр јаралы гуртарды оддан
Онун бу хидмэти чыхармы јаддан?

Л е ј л а

Санитар гатарла чэбһэ хэттиндэн
Бакыја јаралы кэтириб дүнэн;
Анар, көрүшдүнимү онунла?

А н а р

Бэли.
Ону көрмэсэјдим олардым дәли.
Билирсэн ки, бу күн дүшүрэм јола

С е в д а элиндэ бир дәстэ чичэк дахил олур. Анар ону севинчлэ
гаршылајыр.

А н а р

Хош кэлмисэн, хала.

С е в д а

Нечэсэн, бала?

А н а р

Инди лап јахшыјам, јохдур бир дэрдим;

С е в д а

Оғул, санинчүн чох фикир чэкирдим;
Кечэлэр сүбһэчэн төкдүм көз јашы.

А н а р

Хала, галда көрөк икидин башы!
Вөтөнчин вурушмаг шэрэфдир, шандыр!..

С е в д а

Әлбөттө, икидлик јахшы нишандыр.
Сэнэ охшасајды Шаһмарым экер
Үзмэзди гэлбими эсла, гэм, көдөр!
Пис өвлад гурумун ағача бэнзэр,
Заваллы бағбаны зөһмөтдөн үзэр,
Лакин олмаз эсла мејвәси, бары.

А н а р

О заманкы кими санма Шаһмары...
Чэбһэ дәјишдириб ону көкүндэн,
Дөјүш мејданына кирдији күндэн
Дүшмәнлэ вурушур бир аслан кими,
Икид огул кими, пөһләван кими.
Артыр күндэн-күнэ гэдри-гијмэти,
Јолдашлар ичиндэ вар чох һөрмэти.

С е в д а

Демэк, достларындан о галмыр дала,
Сэни шад оласан көрүм, ај бала!

Л е ј л а

Анар! Дедикләрин бир һәгигәтдир,
Јохса тәсәлличүн садә сөһбәтдир?
Дүзү, буну ағлым кәсмәјир эсла!

Анар

Дүз сөзүмдүр, инан, севимли Лејла!
Мәним хисләтимә бәләдсән бир аз,
Билирсән ки, мәндә јалан тапылмаз.

Лејла

Тәки доғру олсун, әзиз гардашым
Икидлик көстәрсин, учалсын башым!

Севда

Инсана јолдашын чох тә'сири вар,
Пис јолдаш адамын евини јыхар,
Ону учурума апарар бирбаш.
Анчаг ағыллы дост, сәмими јолдаш
Гуртарар инсаны һәр кешмәкешдән,
Јолдашлыг едирсән Шаһмарымла сән
О, јәгин дүзәләр.

Анар

Гәлбини сыхма.
Шаһмар гијамәтдир, хала, дарыхма!

Лејла

Кедим хәстәләри јолухум, јенә
Кәлиб баш чәкәрәм бир аздан сәнә.

Анар

Тәшәккүр едирәм бу мәһәббәтә.
Мәнә көстәрдијин һиссү-һөрмәтә!

Севда

Оғул, мән дә кедим, һәләлик сағ ол.
Елинчин, обанчын јенилмәз дағ ол!

Севда Анарын әлини сыхыр. Лејла исә хәфиф тәбәссүмлә она
баш әјир, һәр икиси чыхырлар.

Анар

Мәни сәрмәст едиб мәһәббәт чамы,
Јенә чушә кәлиб ешгин илһамы.
Арзу көз өнүмдә дајаныб һәр ан,
Аһ, о нә мунисдир, нечә мейрибан!

Арзу ичәри кирир. Анар она јахынлашыр, севинчлә әлини сыхыр.
Арзу исә сојуг бир һалда кери чәкилир. Мә'налы бахышларла
Анары сүзүр. Анар һејрәтлә.

Анар

Арзу, сөјлә мәнән истина нәдир?
Бахышларындакы о мә'на нәдир.
Нечин мәнән белә узаг дурусан?
Јаралы достуну сән унудурсан?

Арзу

Јаран ки, сағалыб!

Анар

Јох, чох дәриндир.
Гәлбими охлајан кирпикләриндир!

Арзу

Сән ки, башгасыны севирсән, Анар...

А н а р

Јох, јох, доғру дејил.

А р з у

Кәл етмә инкар!
Һәр шеји билирәм.

А н а р

Де көрәк кимдир?

А р з у

Бүтүн варлығына Лејла һакимдир,
Сәни мәчнун едән Лејладыр, Лејла!

А н а р

Јохдур сөзләриндә һәгигәт әсла.
Лејланы санырам өзүмә бачы,
Бу хәстә көнлүмүн сәнсән әлачы!

А р з у

Лејла ушаглыгдан јолдашым олмуш,
Һәр шеји сезмишәм, сирдашым олмуш.

А н а р

Лејла мәни севмиш олсајды әкәр
Гәлбини ачарды... бошдур шүбһәләр!

А р з у

Лејла мәғрур гыздыр, гәлбини ачмаз.
Мәним көзләримдән һеч бир шеј гачмаз!

А н а р

Арзу, өз зәнниңдә сән алданырсан,
Бачылыг һиссини севки санырсан.

А р з у

Јашым аз олса да гоча дүңјадә,
Билдијин гәдәр дә дејиләм садә.
Билирәм ешг нәдир, мәһәббәт нәдир,
Гардашлыг үлфәти, һисс-һөрмәт нәдир!

А н а р

Јох, јох, севки дејил бу, еһтирамдыр,
Гара шүбһәләри гәлбиндән галдыр!
Бүлбүләм, севдијим күл чәмәндәдир,
Дүңја көзәл олса көзүм сәндәдир!

А н а р А р з у ја јахынлашыр ону гучаглајыр. Бу һалда Лејла да-
хил олур.

Лејла

Гызлары чәзб едир оғланын дили,
Артыг бирләшибдир ики севкили.

А н а р

Һәрбин одларында бирләшмишик биз,
Инди ики чанда вар бир гәлбимиз!

Лејла

Мән сизи көрдүкчә белә меһрибан
Гәлбим дүңја гәдәр севинир, инан!
Кизләтмәк нә лазым, гәлбимдә әввәл

Варды башга дүҗү, башга бир эмэл.
Сәни илк көрдүҗүм заман көнлүмдө
Бир хисс оҗанмышды мәним, өлүм дө
О хисси гопарыб ата билмәзди.
Севда үрәҗими күнлөрчө үздү;
Лакин сән ешгимә лагејд јанашдын.
Ешгими дүҗмадан, сән узаглашдын.
Арзуну көрүнчө олдун әсири,
Билдин ки, нә имиш ешгин тә'сири...
О күндән мән сәни бир гардаш сандым.

А н а р

Лејла варлығымла бир дө инандым
Сәндәки достлуға, фәдакарлығы,
Јолдаш јолундакы вәфадарлығы!
Мән бачы билмишәм сәни әзәлдән.
Көнүл ки, пәј уммаз һәр шух көзәлдән?!
Ушагкән анадан галмышам јетим,
Сизин аиләјә саф мәнәббәтим
Мә'нәви хиссләрдән доғмушдур фәгәт,
Сизә бәсләјирәм башга бир һөрмәт.

Почталјон ичәри кирир. Анара бир телеграм тәгдим едиб
чыхыр. Анар телеграмы учадан охујур.

Меһрибан Анара одлу саламлар!
Гијамәт еләјир достумуз Шаһмар.
Анасына дејин әзиз өвлады
Алды ифтихарла гәһрәман ады.
Вардыр јолдашларын сәнә саламы.
Анар, кәл јолуну көзләјир һамы!

А н а р

Чох сағ олсун Шаһмар!

Л е ј л а

Сағ ол, гардашым!
Ел-оба ичиндә учалды башым.
Мән кедим, анама верим шад хәбәр.

А н а р

Јола дүшәчәјик биз дө бу сәһәр.
Лејла, видалашаг сәфәр күнүндә,
Бир дө көрүшәрик зәфәр күнүндә.

Л е ј л а

Кет, әзиз гардашым, кет, уғурлу јол!
Шаһмара һәмишә сән бир арха ол.

П ә р д ә

ДӨРДҮНЧҮ ПӘРДӘ

Једдинчи шәкил

Берлин јахшылығында олан алман шәһәрләринин бириндә. Анар
подполковник палтарында отурмушдур. Јанында ики гызыл әскәр
вар. Ш а һ м а р дахил олуб салам верир.

Ш а һ м а р

Јолдаш подполковник, изин вармы?

А н а р

Вар!

Ш а һ м а р

Битириб ишини кәшфијатчылар,
Тапшырыг јеринә јетиб мүкәммәл.

Бир нечә кағызы тәгдим едир. А н а р кағызлара бахыр,

А н а р

Тактика дүзкүнмүш демәк. Чох көзәл,
Әјләш. Ән мүһүм иш галмышдыр һәлә,
Бунунла битмәјир бүтүн мәсәлә.

Ш а һ м а р

(әјләшир)

Аһ, бирчә тезликлә Берлинә кирсәк,
Гудуз фашистләрин дәрсини версәк,
Бир кечә сүбһәчән мән рәгс едәрдим;
Олмазды дүнјада бир өзкә дәрдим!

А н а р

Јенә дә кефиндән галмырсан, Шаһмар,
Нәш'әли оғлансан, сәндә аләм вар!..

Ш а һ м а р

Һәјат гәһгәһәјлә вурулар баша.
Өмрүн хош анлары чырпылмаз даша!
Хүсусән, белә бир хош чағымызда,
Илан әзиләркән тапдағымызда,
Дујурам гәлбимдә бир шадлыг һисси,
Бөјүк өлкәмизин азадлыг һисси
Мәнә фәрәһ верир, шәнләнир көнлүм,
Артыг тәслим олур һәјата өлүм!

А н а р

Инсан тамамилә дәјишир бә'зән
Кечмишдән көр нечә сән фәргләнирсән?!
Бу дәһшәтли һәрбин туфанларында,
Вәтәнин горхулу заманларында
Ирадән һиссинин олду һакими;
Өзүнү көстәрдин гәһрәман кими.
Артыг ел көзүндә Шаһмар дејил хар.
Инди халг сәнинлә едир ифтихар!

Ш а һ м а р

Кечмиши јадыма салдығым заман
Көзүмдән од чыхыр, башымдан думан!
Анар! Јаман ишдир, дүзү чәһаләт,
Кәтирир инсана мин бир фәлакәт!

А н а р

(саата бахыр)

Ај батыб, гаранлыг тутуб һәр јаны,
Артыг јетишибдир фүрсәт заманы,
Галх, өз вәзифәни көрмәјә башла!

Ш а һ м а р

(галхыр)

Бу саат, һазырам мән чанла, башла!

А н а р

Әкәр гачырмасан әлдән фүрсәти
Бизим һиссәмизин артар шөһрәти,
Сабаһ һүчум етдик бәлкә Берлинә.

Ш а н м а р

Сэн јахшы бэлэдсэн өз һәмјерлинә
Дүшмән чан гуртара билмәз өлүмдән,
Фүрсәт гуш олса да гачмаз әлимдән!

Ш а н м а р чыхыр, Арзу дахил олу.

А р з у

Изин вар?

А н а р

Вар, әјләш... Хош көрдүк, Арзу!
Сәни чохдан көнлүм едирди арзу.
Ишләрин нечәдир?

А р з у

Олдугча ә'ла!
Мәктубда кефини сорушур Лејла.

А н а р

Сағ олсун, мәнән дә она салам јаз.
Артыг көрүшәрик достларла бу јаз!
Нәфәси кәсилиб дүшмәнин даһа.
Өлүмчүл һалдадыр мәнфур әждаһа!
Тутуб шөһрәтимиз бүтүн чаһаны,
Ордумуз верибдир сон имтаһаны!

А р з у

Бу Вәтән һәрбинин кешмәкешләри
Көкүндән дәјишди бүтүн ишләри.

Инди аләм билир, гүввәт кимдәдир.
Бачарыг кимдәдир, гүдрәт кимдәдир!

Бир дөјүшчү кирир.

Д ө ј ү ш ч ү

Көрмәјә кәлмишдир сизи бир гоча.

А н а р

Кәлсин көрәк кимдир?

Д ө ј ү ш ч ү чыхыр, г о ч а илә бәрабәр гајыдыр, гоча ирәли кәлиб
әлини А н а р а узадыр.

Г о ч а

Иван Никитич!

А н а р

Кимсиниз, мән сизи танымырам неч,
Һардан кәлирсиниз?

Г о ч а

Мачәра чохдур,
Һәлә данышмаға тагәтим јохдур!

А р з у

(севинчлә)

Ата чан, бу кәлиш һардандыр белә?
Чох шадам, көрүшдүм бу күн сәнинлә.

А н а р

Арзу! Танышсыңыз?

А р з у

Бәс нечә? мөкәр
Буну танымырсан индијә гәдәр?
Киши хилас едиб сәни өлүмдән.

А н а р

Бағышлајын, сизи танымадым мән.

Г о ч а

Нә олар, әзизим.

А н а р

Әјләшин, ата!

Г о ч а

Дүшмүшдүм ода,
Нәһајәт, гуртардым горхунч зиндандан,
Дүшмәнин әлиндә мән вермәдим чан,
Үч ил тамамдыр ки, мән мәнбәсдәјәм,
Поладдан дүзәлмиш бир гәфәсдәјәм.
Аллаһ истәјәнә һеч бир шеј олмаз!
О күндән ки, сәни ејләдим хилас
Бах, бу ана кими гилү-галдајам,
Горхунч вәзијјәтдә, јаман һалдајам.

А р з у

Ата, биз ки, сәни гуртардыг о күн...

Г о ч а

Сонрадан ишимә дүшдү бәрк дүјүн:
Бир сәһәр шиддәтли туфанда, гарда,
Алманларла олан вурушмаларда
Әлдән әлә кечди үч јол кәндимиз,
Гудуз јағылара әсир дүшдүк биз,
Тар-мар ејләјиб мәнфур дүшмәни
Сонра хилас етди ордумуз мәни.

А н а р

Ата, бағышлајын, вәсигәниз вар?

Г о ч а

Әлбәттә, сәнәдсиз олмаз е'тибар.

Г о ч а әсарәтдә олдуғу һагда бир вәсигә чыхарыб кестәрир. А н а р
вәсигәни кәздән кечириб гајтарыр.

А н а р

Дарыхма, интигам алырыг биз дә,
Әзирик дүшмәни јердә, дәниздә.

Јешикдән јемәли шејләри чыхарыр, гочанын гаршысына гојур.

Бир аз јемәк јејин.

Г о ч а

Бу һеч бәд олмаз.
Мәндә шәраб да вар, вурарыг бир аз.

Әл чамаданыны ачыр, ичиндән бир шүшә шәраб чыхарыр, стәкана
төкүб А н а р а тәклиф едир.

Анар

Јох, мәним ичкилэ олмаз һеч арам.

Гоча

Јохса, сиз шэрабы санырсыз һарам?

Анар

Ата чан, ичкидән алмырам бир һэзз,
Әзәлдән һеч ички хошума кәлмәз!

Арзу

Бир әфсанә вардыр шәргдә: меһрибан,
Гәлби шәфгәт долу бир чаван оғлан
Иблиси јухуда көрүр бир кечә,
Шејтан тәһдид илә сөјләјир кәнчә:
«Үч ишдән бирини етмәсэн әкәр
Елиниз, обаныз чәкәчәк зәрәр.
Ја гоча атаны дөјәсэн кәрәк,
Ја кичик бачыны сөјәсэн кәрәк.
Ја шэраб ичәсэн».
Кәнч фикирләшир,
Бу сөзләр гәлбини ох кими дешир.
Дејир: «Мән атамы дөјә билмәрәм
Севимли бачымы сөјә билмәрәм,
Ички олса белә ән горхунч зәһәр,
Чарәм јох, ичәрәм јенә биртәһәр.
Иблисин әлиндән гәдәһи алыр,
Ичиб сәрхош олур, ағлы јохалыр.
Әввәл атасына вурур бәрк кәтәк,
Сонра бачысыны сөјүр: сүбһәдәк
Чыхыр инсанлыгдан, гопарыр јекә
Сәс-күј, мә'рәкә.

Смирнов Иван Никитичлә дахил олур. Анар
ајаға галхыр.

Смирнов

Сизи гоча Иван көрмәк истәјир,
Көнлү сакит олмур һеј Анар дејир.

Анар илә Арзу бир-биринә бәнзәјән ики гочаны көрүнчә онлары
бир һејрәт сарыр. Иван Никитич дә өзүнә бәнзәјән һәрифин
ишинә һејран галыр.

Анар

Әчәб һадисәдир...

Смирнов

(Гочаны көрүнчә)

Чох марағлыдыр?

Анар

(Арзуја)

Көрәсэн буңлары һансы һағлыдыр?

Иван Никитич

Сән Анар, бу да ки чаван һәкимдир,
Мән дә гоча Иван, јахшы, бу кимдир?
Мәни гара басыр...

Гоча

(галхыр Анара дејир)

Бу бир часусдур.
Анар! Вур күлләни, бајгушу сусдур!

Иван Никитич

Мөнө өз адыны гојурсан, алчаг!..

Гоча

Гирсләнмә, мәсәлә бәллидир, гочаг.

Иван Никитич

Бу олдугча ајдын-ачыг бир ишдир,
Дүшмән тәрәфиндән көндәрилмишдир!

Гоча

Бурах, бизә кәлмә бу фырылдағы!
Јәгин сәни бура көндәриб јағы.

Арзу

Нә гәдәр һејрәтли, шүбһәли бир һал.

Иван Никитич

(Гочаја)

Инди кәл мән сәнә верим бир суал;
Мәним чавабымы дүз десән әкәр,
Елә һәгигәтдир дедијин сөзләр.

Гоча

Де көрәк!

Иван Никитич

Анарын нә нишаны вар?

Гоча

Билмирәм!

Смирнов

Мәсәлә ашкардыр, ашкар!

Смирнов чыхыр, Шаһмар дахил олур. Ики дөјүшчү илә
бәрабәр Миллер и кәтирир.

Шаһмар

Вердијиниз әмрә ејләдим әмәл,
Миллери кәтирдим сизә!

Анар

(Миллерә)

Јахын кәл!

Шаһмар

(Бир нечә кағызы Анара тәгдим едәрәк)

Бахтымыз парлагдыр, әһсән бу бахта!
Көр кәлиб чыхмышам нә јахшы вахта.

(истеһза илә гочаја)

Әһвалын нечәдир?

Гоча

Сорушма, бала,
Бу гоча вахтымда дүшдүм пис һала.

Шаһмар

Дарыхма, бу саат сән кәнч оларсан,
Тәзә шәклә кириб ијрәнч оларсан.

Бу сөзләри дејиб Шаһмар гочанын маскасыны чыхарыр, онун 25
јашлы бир часус олдугу билинир. һаһыда бир һејрәт әмәлә кәлир.

Арзу

Һәриф часус имиш...

Шаһмар

(кағызлары Анара көстәрир)

Бу сәнәдләрдән

Һәр шеји әтрафлы өjrөнәчәксән.

(Анар кағызлары ачыб охујур.)

Арзу

Көр нечә дәјишиб алчағын шәкли.

Анар

Ону бура Миллер јола салыбмыш!
Түлкүлүк дәрсини бундан алыбмыш.

Шаһмар

Анар, о заман ки, јаралы дүшдүн,
Бир кәнддә һиссәдән аралы дүшдүн,
Миллер комендантмыш һәмән о кәнддә,
Иван Никитичи сахлајыб бәнддә
Сәни ондан алмаг истәјиб алчаг!
Гоча һәр әзаба дөзәрәк анчаг
Јағынын әлинә вермәјиб сәни.

Анар

Артыг мејдандадыр һәр ојунлары.
Орду штабына апар бунлары!

Смирнов

(Ичәри кириб севинчлә)

Шад хәбәр, ордумуз газаныб зәфәр,
Дүшмәни сарсыдыб бизим һиссәләр.
Артыг тәслим олур ганичән јағы,
Санчылыб Берлинә Ленин бајрағы!

Сәнәдәкиләрдә бөјүк севинч дујулур. Намы гучаглашыр, зәфәр мар-
шы чалыныр.

1945—1946

ГЫЗЫЛГУШ

Иштирак едөнлөр

Полад—Халг гәһрәманы.
Баһар—Јохсул бир кәндли гыз.
Күлзар—Баһарын бачысы.
Әждәр хан—Муғанын ханы.
Бәбир хан—Әждәр ханын пәһләваны.
Тәлхәк.
Ә'јанлар, нөкәрләр.
Дашдәмир.
Аслан.
Гызылгуш.

БИРИНЧИ ПӘРДӘ

биринчи шәкил

Азәрбајҗан кәндләриндән бири. Көзәл мәнзәрәли кәнд дағ дөшүндә салынмышдыр. Гызлар булагдан су долдуруб апарыр. Баһар да гызларын арасындадыр. Мусиги тәрәннүмү алтында гызлар охујур:

Булаг, булаг, даш булаг,
Ај бизә јолдаш булаг,
Арзумуз кими чағла.
Гајна, булаг, даш, булаг.
Ичәк ширин сујундан,
Буздан сәрин сујундан,
Намәрд ичә билмәсин
Бу елләрин сујундан.
Булаг, булаг, даш булаг.
Ај бизә јолдаш булаг,
Арзумуз кими чағла
Гајна, булаг, даш, булаг.

Гызлар су долдурмаг истәјир. Он јашлы Аслан кәлир.

Аслан

(һәјәчанла гызлара)

Фәлакәт вар, аһ, аман!
Јурдумуз олду виран!

Гызлар

Кәл, ајдын даныш, Аслан,
Нәдир бу горху, һәјчан?

Аслан

Бир тоз-думан жүксәлди,
Бәбир хан кәндә кәлди,
Од јағдырды һәр јана,
Ел галды јана-јана.

Баһар

Бәс икид Полад һаны?
Сусурсун Бәбир ханы!

Аслан

Полад инди дағдадыр.

Баһар

Ah!.. Демәк, узағдадыр?

Аслан

Кечиб дүз, ашыб дәрә
Мән кедәрәм хәбәрә

Аслан тәләсик хәбәрә гачыр. Гызлар сәһәнкләри су илә долдурурлар. Бу заман Бәбир ханын һөкәрләри әлләриндә вә чијинләриндә мүхтәлиф ев шејләри сағ тәрәфдән чыхыб гызлара јахынлашырлар. Бәбир хан гызлары сүзүр вә көзү Баһара саташыр.

Бәбир хан

Бурдадыр әсил шикар.

Нөкәрләр

Бурдадыр бүтүн гызлар.

Бәбир хан

Бу севимли көјәрчин
Көјдән ениб бизимчин.

Баһара јахынлашыб ону тутмаг истәјир.

Баһар

Чәкил, азғын Бәбир хан!
Тутмасын көзүнү ган.

Бәбир хан

Бәизәрин вар чејрана,
Төһфәсән Әждәр хана.

Гызлар

Чәкил! О нишанлыдыр,
Севкилиси шанлыдыр!

Бәбир хан Баһары тутмаг истәркән гоча Дашдәмир бир
нечә кәндли илә кәлир.

Дашдәмир

Бир јығын вәһши һејван
Нә истәјир гызлардан.

Бәбир хан

Мејдан охума, чәкил!
Рәдд ол, сәнә борч дејил!

Д а ш д э м и р

Эл чэк, эл чэк, хаин, алчаг!

К э н д л и л э р

Азғын, эл чэк, гызы бурах!

Б э б и р х а н

Тезчә тутун бу гочаны,
Гој зинданда чыхсын чаны.

Бэбир ханын нөкөрлөри Дашдәмирин голларыны багла-
лајырлар.

К э н д л и л э р

Чох бөјүкдүр елин дәрди,
Ел күл әкиб кәдәр дәрди.
Бу зәһәрли иланларын,
Гудурған евјыханларын
Әлиндән кәлдик биз чана,
Өлүм гудуз Әждәр хана!

Г ы з л а р

Өмрүмүзүн күлүнү
Солдурду вәһши јелләр,
Бағларын бүлбүлүнү
Сусдурду хаин әлләр.
Үрәкләр дөнүб гана,
Әзаб чәкир јохсуллар
Бир күн кәләр һәјчана,
Елләр сел кими чошар.
Мәһв ејләјәр ханлары,
Залым евјыханлары.

Полад Асланла бәрабәр кәлир.

П о л а д

Нә олмушдур сизә, гызлар?

Г ы з л а р

Бизи сојур бу азғынлар.

П о л а д

Тој тутарам азғынлара,
Јас тутуб хан кејәр гара.

Бэбир хан гылынчы чәкиб габаға кәлир.

Б э б и р х а н

Мејдан охума, чәкил,
Вуруш һүнәрин дејил!

П о л а д

Әл атсам мән гылынча
Гырарам һамынызы,
Тохунсаныз гызлара
Төкәрәм ганынызы!

Б э б и р х а н

Мәни билмә чох да хам,
Һәр јетәндән горхмарам.
Будур бах, мејдан ачыг,
Кишисән, мејдана чых.

Бэбир хан гылынчыны сијирмәк истәјәркән Полад гылынчына
әл атыр.

Полад

Курла, гылынчым, курла!

(Гылынч курлајыр.)

Гызлар

Азғынлары вур, Полад,
Алчаглары гыр, Полад!

Бир нечә гулдур габага кәлир. Гылынч курлајыр. Гулдурлар јерә јы-
хылыр. Б э бир х а н гачыр.

Гызлар

Сағ ол, Полад!

Баһар

Вар ол, Полад!

Гызлар

Етдин бизи бу күн азад,
Икидликдә чыхартдын ад.
Гулдурлары сәрдин јерә,
Чәза вердин хаинләрә.
Еј гәһрәман оғлан, вар ол!
Өз һәддини билди ханлар, —
Мәнәм дејән пәһләванлар.

Полад

Бу, икидлик дејил, достлар!
Залымларын чәзасы вар.
Азғын, мурдар иланлара,

Гудурған пәһләванлара,
Бу бәјләрә, бу ханлара
Бир дәрс верди гылынчым,
Шәксиз бир күн һөкман да
Боғулачаг гызыл ганда.
Бу гыш битәр, олар баһар,
Күнәш күләр үзүмүзә
Севинч, шадлыг кәләр бизә.

Баһар

Чох гәрибә бир галхан вар,
Күнәш кими парылдајар.
О әлинә кечсә инан,
Сәнә батмаз һеч пәһләван!
Дүшмәнләрлә вурушаркән
Әкәр о галхана десән:
«Парла, парла, галханым,
Гој кор олсун дүшманым».
Галхан күн тәк парылдајар,
Һәр тәрәфә ишыг јајар.

Полад

Баһар, о галхан кимдәдир.
Сөјлә һансы һакимдәдир!

Баһар

Елдә шөһрәт тапмыш бир Гаф дағы вар,
Орда Балтадишә әсирдир Күлзар.
Үч илдир ки, әзиз бачым дардадыр,
Галхан да Балтадиш чанавардадыр.

Полад

Анд олсун, бу гоҭа дағын,
Зирвэлэри уча дағын
Башындакы тэрланлара,
Гојнундакы чејранлара,
Јүксэк көјдэн, дэрин јердэн
Балтадиши тапарам мэн!
Хилас едэрэм Күлзары
Севиндирэрэм Баһары.
Атдығым ох дэјмэз даша,
Мэним арзум кэлэр баша.
Элэ кечиррэм галханы,
Мэһв едэрэм азғын ханы.

(Кэндлилэр кедирлэр)

Полад Агламаг сәси ешидир. Гара чадраја бүрүнмүш бир гары
аглајыр.

Полад

Кимдир белэ аглајан,
Јери, көјү даглајан?

Гадын палтары кејинмиш Бэбир хан сәсини дэјишэрэк.

Бэбир хан

Аглајан мэнэм, оғлум!
Бағланмыш элим-голум.
Ағларам ағлар кими,
Дэрдим вар дағлар кими,
Хезэл оллам, төкүллэм
Виранэ бағлар кими.

Баһар

Галх ајаға! Кедэк, ана.

Полад

Галх ајаға, кедэк, ана.
Чох чэкмэз ки, залым хана
Чэза верэр бизим еллэр,
Кечэр кечэ, кэлэр сәһэр.

Бэбир хан

Зэнчирлидир элим-голум,
Төрпэнэ билмирэм, оғлум.

Полад јахынлашыб ону галдырмаг истэјир. Бу заман Бэбир
хан Поладын көзүнэ торпаг атыр. Полад көзүнү овушдуруп.

Бэбир хан

Пусгудан чыхын, достлар!
Тез кэлин, пәһләванлар!
Кэлин, еј гәһрөманлар!

Гулдурлар дэстәси кэлиб Поладла Баһары тутурлар.

Баһар

Алчаг түлкү, бич һијләкәр!

Полад

Икидликлә иш көрэрләр!

Бэбир хан

Ким ағ олса бөјүк хана
Батсын көрэк гызыл гана!

Асиләрин чәзасы вар,
Дар ағачы, өлүм, мөзар.

Гулдурлар дәстәси Полады вә Баһары апарырлар.

Пәрдә

ИКИНЧИ ПӘРДӘ

ИКИНЧИ ШӘКИЛ

Ханын сараҗы. Һәр тәрәф гижмәтли халыларла бәзәнмиш. Пәрдә ачылдыгдаң сонра хан әҗанлары илә ичәри кирир. Һәр кәс өз јериндә отуруп.

Хан

(Әҗанларын биринә)

Әмр елә, Фәтулла бәј,
Кәлсин мәчлисә тәлхәк.
Күлдүрсүн бизи бир аз,
Кефимизи етсин саз.

Фәтулла бәј әлчалыр. Тәлхәк ичәри кирир, хана баш әјир.

Тәлхәк тез күлдүр бизи
Шәнләндир гәлбимизи.

Тәлхәк

Һәр әмринә һазырам мән,
Күлдүрәрәм, еј һөкман.
Ики шәртим вардыр анчаг.
Әввәлинчи шәрт будур бах:

Һәр маһнымын сон бәндини,
Бир әҗан ејләсин тәкрар.
Кечсәм мән әдәб һәддини...
Чәллад ја дар чағрылмасын...

Хан

Горхма, башла.

Тәлхәк

Башлаҗырам чанла-башла.
Дүнән кетмишдим баға,
Суда көрдүм гурбаға,

Әҗанлар
(тәәччүблә)

Гурбаға?

Тәлхәк

Һә, бәли, гурбаға,
Мәни көрүб тулланды,
Су ичиндә узанды.
Инди сән ол гурбаға.

Әҗанын бири гурбаға кими гурулдаҗыр.

Тәлхәк

Дүнән кетдим мешәјә,
Раст кәлдим бир көшәјә.

Әҗанлар

Көшәјә?

Тәлхәк

Һә, бәли, көшәјә,
Елә ки, мәни көрдү,

Көшөк бирдөн бөјирди,
Сән дә көшөк ол көрөк.

Ә'жан көшөк кими бөјирир.

Тәлхәк

Дүнән көрдүм ағ пишик
Дајаныб чөкир кешик

Ә'жанлар

Ағ пишик?

Тәлхәк

Мијолдады ағ пишик,
Көзләри парлаг пишик.
Пишик кими мијолда,

Ә'жан мијолдајыр.

Тәлхәк

Бәсдир дедим ордан-бурдан,
Даһа сөзүм гуртарды, хан,
Мәнә изн вер, сүрүшүм,
Бу мәчлисдә кечмәз ишим.

Хан

Јох, јох, бир аз даныш, тәлхәк.

Тәлхәк

Үз вурма, хан, мәнән әл чәк,
Јанында вар бир көшөк,
Боз гурбаға, ағ пишик,

Сән өзүн дә бир илансан,
Адам санчыб гыврылансан!

Хан

Әдәбсизлик! Чәллад!! Чәллад!!
Бу тәлхәји ејлә азад,

Чәллад кәлир.

Тәлхәк

Бу, зарафатдыр, еј хан,

Кәнизләр

Зарафатдыр?

Ә'жанлар

Зарафатдыр?

Тәлхәк

Бундан инчимәз инсан,
Өзүн сөз вердин ки, мән
Данышсам чәрән-пәрән
Чошмајасан дәниз тәк,
Еј бөјүк хаган.

Тәлхәк ханын ајағына дүшүр.

Хан

Бу дәфә кечдим, тәлхәк,
Бир дә чашыб етсән гәләт,
Кәсдирәрәм башыны,
Асдырарам ашыны.
Даһа рәдд ол!

Тәлхәк

(Әтрафа)

Хан сусајыб төкмәјә ган,
Мән өлүмдән гуртардым чан.

Тәлхәк чыхыб гачыр.

Хан

Јансын улдузлар,
Ојнасын гызлар.

Сарајдакы улдузлар јаныр. Бир дәст гыз вә ханәндә ичәри кирир.
Гызлар рөгс едир. Сонра ханәндә гыз охујур.

Ханәндә гыз

Бир бүлбүләм, ешгин чәмәниндә күлә бәндәм,
Јар, гәлбими инчитмә, јаныглы дилә бәндәм.
Пәрванә кими гол-ганад ачсам да чәмәндә,
Бир инчә ипәкдир ганадым, мән түлә бәндәм,
Ешг атәши синәмдә јаныр, севкили чанан,
Санма көзү сәнмүш, сојумуш бир күлә бәндәм
Бағланды көнүл телләринә, кетди гәрарым,
Бир түкдән асылмыш үрәјим, мән телә бәндәм.

Бәбир хан Поладла Баһары кәтирир. Хана баш әјир.

Бәбир хан

Хан сағ олсун, бу хаин
Ханлыға бәсләјир кин.
Бунун бир гылынчы вар,
Гопарыр курултулар.

Олса-мин нәфәр әскәр
Гылынч бирдән өлдүрәр.

Хан

Јер үзүндә көр нәләр вар,
Нә гәрибә төһфәләр вар.

Бәбир хан

Бу гылынчын парлајан,
Күн кими ишыг јајан
Көзәл галханы да вар,
Белә дејир адамлар:
Балтадишдәдир галхан.
Истәјирди гудурған
Алсын һәмән галханы,
Кәлсин мәһв етсин ханы.
Бир һијлә гурдум мән дә,
Хаини салдым бәндә.

Хан

Азғын, јарамаз, аси!

(Ә'јанлардан сорушур)

Нәдир бунун чәзасы?

1-чи ә'јан

Мин ачы сөз дејиб ә'јана, хана,
Ағыр чәза верин бу гудурғана.
Кәсдирин дилини, бир дә һеч заман
Ачы сөзләриндән инчимәсин хан.

Эмр един хаинин овулсун көзү,
Кор олсун, күлмәсин дүнјада үзү.

Тәлхәк ичәри кириб бу сөzlәри ешидир. Ханын габагына кечиб дејир.

Тәлхәк

Мәнә галырса әкәр,
Дүз дејил бу тәдбирләр.
Һәр иши көрән заман
Кәрәк биләк јахшы-јаман.
Бу өлсә әкәр, еј хан!
Кәлмәз сәһрли галхан.
Һәләлик атын кини,
Көндәрин бу хаини
Парылдајан галханчын,
Ишыг јајан галханчын.
Елә ки, галхан кәлди,
Ханын кефи көкәлди,
Башга ишләр асандыр,
Бу јетим бир оғландыр.
Ганадланыб гуш олса,
Көјләрә учмуш олса
Гача билмәз әлиндән,
Асдырарсан дилиндән.
Ај мәним чаным хан,
Ај шөһрәтим, шаным хан.
Ај гүввәтли һөкмран,
Ај гүдрәтли һөкмран,
Динлә мәним сөзүмү,
Хан, хан-хан!..

Дүздүр, дүздүр!

Э'јанлар

Дүздүр, дүздүр!

Бәбирхан

Хан сағ олсун, мән
Хошланмадым бу сөздән.
Дүшүрәм чох тәшвишә,
Гол гојмурам бу ишә.
Бунун сөзүнә бахсан,
Сән Полады бурахсан,
Кедәр, гајытмаз кери.

Тәлхәк

Бурах јерсиз сөzlәри.
Хан сағ олсун, бу дилбәр,
Сарајда галса әкәр,
Әмин ол, Полад кәләр...

Хан

Дүздүр, дүздүр!

Э'јанлар

Дүздүр, дүздүр!

Хан

Јахын кәл,
Сөјлә кимдир бу көзәл?

Полад

Бу елләр көзәли дилбәр Баһардыр,
Көнлүмә һәмдәмдир, бәхтимә јардыр.
Дөвранын әлиндән чана дојубдур,
Дүнја гәдәр гәми, кәдәри вардыр.
Бир дәфә күлмәјиб бу кәнч јашында,
Бәлалар вар онун дәрдли башында.
Одур белә мәнзун-мәнзун дајанмыш.
Бојуну бүкмүшдүр сәнин гаршында.
Дүшүб әзиз бачысындан аралы,
Сәһәр-ахшам көзир гәлби јаралы.
Аһу кими үрәјиндән вурғундур.
Бу елләрин хумар көзлү маралы.

Хан

Билдим, гыз галсын бурда,
Сән кет о горхунч јурда —
Галханы кәтир.

Полад

Шүбһәсиз кәләр галхан,
Анчаг бирчә шәртим вар:
Мәним кетдијим јоллар
Долудур асланларла,
Гурдларла, иланларла,
Бир инсан оғлу инсан
Ора кетмәз горхудан.
О дәјәрли инчими,
Қурлајан гылынчымы
Мәнә гајтарсан әкәр
Гаршыма чыхса ширләр,
Әждаһалар, пәләнкләр,

Филләр, гурдлар, нәһәнкләр
Чәкинмәрәм, горхмарам.

Хан

Разыјам, оғлан, анчаг
Мәним дә шәртим вар, бах.
О шәрт дә будур: әввәл
Дустаг олар бу көзәл.
Сонра да сән сарајдан
Чыхарсан; үч пәһләван
Гылынчыны кәтирәр,
Чөлдә сәнә јетирәр.
Буна сөзүн вармы?

Полад

Јох!

(Әтрафа)

Дәјсин хана ити ох!

Пәрдә

ҮЧҮНЧҮ ПӘРДӘ

ҮЧҮНЧҮ ШӘКИЛ

Јашыл бир дағ. Һәр тәрәф сәрв ағачлары, рәнкарәнк чичәкләрлә бә-
зәнмишдир. Балтадиш парлајан галханы башынын алтына гојуб
јатмышдыр. Гәм дәрјасына батмыш Күлзар инчә бир каманын
инилтиси алтында һәзин-һәзин охујур.

Күлзар

Бу дағларын маралыјам,
Өз јурдумдан аралыјам,

Үрәјимдән јаралыјам,
Балтадишә әсирәм мән.
Бу дағларда, дәрәләрдә,
Дүшмүшәм мән гәмә-дәрдә.
Өмрүм кечир гәриб јердә,
Ајрылмышам вәтәнимдән.
Јох јанымда ата, ана,
Галмышам мән јана-јана,
Көзүм дәјмир бир инсана,
Јох бу јердән кәлиб кечән.

П о л а д кәлир маһныны динләјир.

П о л а д

Бу сәс нә гәдәр һезин,
Доғма елләримизин
Көзәл шикәстәсидир.
Дәрдли көнүл сәсидир.

П о л а д ирәлиләјир. К ү л з а р бирдән ону көрүр. Нејрәт вә севинчлә

К ү л з а р

Сән кимсән, еј пәһләван?!
Сөјлә кәлирсән һардан?
Индијәдәк бу јолу
Кечмәјиб инсан оғлу.
Чәллад Балтадиш дурар,
Инди бојнуну вурар.

П о л а д

Горхусуз инсанам мән,
Чәкинмәрәм дүшмәндән.
Гој Балтадиш ојансын,

Гүввәтимә инансын.
Көрсүн мәним күчүмү,
Курлајан гылынчымы.

К ү л з а р

Сән әчәб һүнәрлисән,
Күчлүсән, чијәрлисән.
Сөјлә, шанлы гәһрәман,
Нә мөгсәдлә, һарадан
Кәлмисән бизим јурда?

П о л а д

Башга ишим јох бурда.
Мән парлајан галханчын,
Ишыг јајан галханчын
Кәлмишәм бура јалныз!
Галхан һардадыр, ај гыз?

К ү л з а р

(әтрафа)

Бир сирр вардыр бу ишдә.
(Полада мурашиәтлә)

Нә билдин Балтадишдә
Парылдајан галхан вар?
Буну ким дејиб сәнә?

П о л а д

Баһар демишди мәнә.

К ү л з а р

Аһ, әзиз бачым Баһар!
Угурсуз ајрылығлар

Верди өмрүмү бада,
Күн көрмөдим дүнјада.

Полад

Гыз адын нәдир?

Күлзар

Күлзар!

Полад

Сәнин бачындыр Баһар?

Күлзар

Бачымдыр, еј пәһләван!

Күлзар Балтадишин башынын алтындакы галханы көстәрир.

Һәмән сәһрли, парлаг,
Галхан бурададыр, бах!

Полад ирәли кедир. Галханы Балтадишин башынын алтындан
чәкир. Балтадиш ојаныр. Полады көрүнчә.

Балтадиш

Сән кимсән, нәдир адын?
Гәзәбимдән горхмадын.
Ајаг басдын бу јурда,
Инсан көрүнмәз бурда!
Бу јерә гәһрәманлар
Кәлдисә бир заманлар
Парчаладым онлары,
Һәдәр ахды ганлары!

Полад

Мәни санма чох да хам!
Сәс-күјүнә бахмарам.
Вар курлајан гылынчым,
Истәсәм хынчым-хынчым
Едәрәм сәни бу ан.

Балтадиш

Кәл еј инсан, башындан
Бөјүк гәләт еләмә.

Полад

Чәрән-пәрән сөјләмә,
Кишисән, чых мејдана,
Булајым сәни гана.

Балтадиш күрзүнү чәкир. Полада һүчүм едир. Полад кур-
лајан гылынчыны чәкир. Галханы исә Балтадишин үзүнә тутур.

Полад

Парла, парла галханым!
Гој кор олсун дүшманым,
Курла, курла гылынчым,
Гој олсун хынчым-хынчым
Габағындакы дүшман!

Балтадиш

Өлдүм, мәһв олдум, аман!..

Полад

Залымын сону будур,
О көстәрдијин гүрур
Нә олду, ај јарамаз!

Күлзар

Һагсызлыг јердә галмаз!

Полад

Дурма, кәл кедәк, Күлзар,
Мәһв олар бачын Баһар.
Ханын вердији мөһләт
Аз галыб чатсын баша.
Әкәр бир аз кечиксәк,
Охумуз дәјәр даша.

Күлзар

Полад, гөрхма, бурда вар бир гызылгуш
Бах, зүмрүд будаға гонуб отурмуш.
Кәл минәк белинә, о ганад ачсын,
Кечсин дәннзләрдән, дағлардан ашсын,—
Ана јурдумуза апарсын бизи.

Полад

Кәл ашаг дағлары, кечәк дәннзи,
Дөнәк шимшәкләрә, әсән јелләрә,
Тезликлә говушаг доғма елләрә.

Поладла Күлзар Гызылгушун белинә минирләр. Ишыг сөнүр.
Гуш көјә јүксәлир.

Пәрдә

ДӨРДҮНЧҮ ПӘРДӘ

ДӨРДҮНЧҮ ШӘКИЛ

Ханын гәсриндән отагларын бириндә Баһар јалгыздыр. О, гәм-
гүссәјә батмыш һалда пәнчәрә габағында дајаныб јола бахыр.

Баһар

Полад дөнмәди кери,
Узун сүрдү сәфәри
Ким билир һарда галды,
Өмрүнү боран алды.
Бачымдан да јох хәбәр,
Гәлбими әзир кәдәр,
Тапмырам бир тәсәлли.
Залым фәләјин әли
Гырды гол-ганадымы,
Солдурду һәјатымы.

Тәлхәк јан гапыдан кизличә ичәри кирир. Баһары гәмли көрүб
дејир

Тәлхәк

Баһар, чәкмә гәм-кәдәр,
Вермә өмрүнү һәдәр.
Тале сәнә күләчәк,
Достун Полад кәләчәк.
Бурах бу аһу-зары
Сән өз бачын Күлзары
Көрәчәксән, күл-даныш,
Хош күнләрә аз галмыш.

Баһар

Нә күнүмә олум шад.
Көнүл олмаса азад
Үз күләрми дүнјада,
Һүчүм едир гәм-гада,
Күнләрим кечир ачы.

Тәлхәк

Дәрдин, гәмин элачы
Мәтинликдир, мәтинлик.
Мөрд инсаны чәтинлик
Әсла сарсыда билмәз.
Күчлү голлар бүкүлмәз,
Ирадәли ол, Баһар!

(Ајаг сәси ешидилир)

Баһар

Тез чәкил кет, кәлән вар.
Јаханы вериб әлә,
Дүшәрсән бир әнкәлә.
Хан сусајар ганына,
Һејфин кәлсин чанына.

Тәлхәк кедир. Фәтулла бәј илә сарај адамларындан ики-үч нә-
фәри ичәри кирир.

Фәтулла бәј

А көзәлләр көзәли,
Чатыб өмрүн хәзәли.
Хан әмр ејләјир ки, сән
Һүзуруна кедәсән.

Баһар

Мәнә рәһм ет сән бары,
Фикриндән зүлмкары
Дөндәр јазығам, а бәј!

Фәтулла бәј

Дөндәrrәм, бундан кәрәк
Мәнә бир хејир кәлсин.
Чибиm шишсин, јекәлсин.
Бир аз кефим көкәлсин.

Баһар

Јохсул, кәндли бир гызам,
Кимсәсизәм, јалгызам.
Јохдур сәрвәтим, малым,
Мән пулу һардан алым?!

Фәтулла бәј

Һәр шеј пула бағлыдыр,
Пул инсанын ағлыдыр
Пулнан шөһрәтин артар,
Пулун јохдур, өл гуртар.

Фәтулла бәј Баһарын голундан тутуб дартыр. Нөкәрләр дә
она көмәк едиб Баһары апарырлар.

Баһар

Јох сиздә инсан ганы,
Атмысыңыз виҷданы.

Пәрдә

Ханын сараында нөкәрләр, һәјәтдә очаг гуруб әтрафында оху-
журлар.

Нөкәрләр

Одум, јан а, одум, јан!
Јандыгча јан, аловлан.
Кәлир сәнә гәмзәли,
Дилбәр, инчә мезәли,
Күнәш үзлү бир гурбан.
Јан, аловум, парылда!
Шимшәк кими курулда!
Кәлир севимли дилбәр,
Боју сәрвү сәнубәр,
Ала көзлү бир гурбан.

1-чи нөкәр

Бу күн јенә Әждәр хан
Верәчәк ода гурбан.

2-чи нөкәр

Гурбан башга гурбандыр,
Күл бәдәнли чанандыр.

3-чү нөкәр

Сөзләри мезәлидир,
Көзәлләр көзәлидир.

4-чү нөкәр

Ғазыр олун, кәлир хан,
Адлы-санлы һөкмран.

Одун гојун, гочаглар!
Курулдасын очаглар!

(Хан ә'јанлара тәрәф кәлир)

Нөкәрләр очаглара одун гојур. Рәгс һавасы. Сарај гызлары рәгс едә-
едә Баһары кәтириләр. Пәришан сачлы Баһар охујур.

Баһар

Мән одлу бир инсанам,
Үрәјимдә јанғын вар.
Бир аһ чәксәм дәнизләр,
Дағлар, дашлар одланар.
Азадлыг әмәлилә
Чырпыныр дәли көнлүм.
Гул кими јашамагдан
Мин дәфә хошдур өлүм.

Маһны битинчә хан Баһара мүрачиәт едир.

Ај гыз, јолдашын Полад
Алчаглыгда гојду ад.
Бир јалан сатды кетди,
Мәни алдатды кетди.
Көнлүмү салдын бәндә,
Ујмадын мәнә сән дә.
Одур кәрәк јанасан,
Бахсын ода һөкмран,
Севинчи далғалансын.

Тәлхәк

Ғејиф дејилми јансын
Белә көзәл бир пәри,
Бағышла бу дилбәри.

Х а н

Узун данышма, тэлхэк!
Бу ан јејәрсән көтөк.

Б а һ а р

Бу дәһшәтли өлүмдән
Чәкиниб горхмурам мән.
Бир күн бу төкдүјүн ган
Сәни дә јандырап, хан.

Т э л х э к

Еј гүдрәтли һөкман!
Тәләсмә, бир аз дајан.
Полад кәлмәсә әкәр
Әмр едәрсән, нөкәрләр
Мәни дә јандырсынлар.

Х а н

Сәндә бөјүк күнаһ вар,
Сәнин сөзүнә бахдым.
Мән Полады бурахдым,
Кетди, дөнмәди!.. Тэлхэк.
Сән дә јанасан көрәк!

(Нөкәрләрдә)

Дајанмајын, гочаглар,
Курулдасын очаглар!
Тез Тэлхәклә Баһары
Бу ики күнаһкары
Салын одлара јансын,
Од тутуб аловлансын.

Т э л х э к

Күнаһсыз евләр јыхан
Еј зүлмкар, азғын хан!

Ә'ј а н л а р

(тәлхәјә)

Сән дүшманьсан ханын,
Ғалалдыр сәнин ганын.

Нөкәрләр Баһарла тәлхәји ода атмаг истәјирләр. Бир Пәһ-
ләван кәлиб хана дејир:

П ө һ л ө в а н

Полад кәлди, һөкман!

Хан ишарә едир, Баһары ода салмырлар. Күлзарла Полад
ичәри кирир.

Б а һ а р

Севимли бачым Күлзар!

К ү л з а р

Аһ, әзиз бачым Баһар!

Күлзарла Баһар гучаглашырлар. Полад хана јахынлашыр.

П о л а д

Ал, бу гылынч, бу галхан,
Кефин көкәлсин, еј хан.

Чибиндән бөјүк бир инчи чыхарыб хана верир.

Ал, бу да бир инчидир,
Нэр гэлбин севинчидир.

Х а н

Сөйлэ көрөк, пәһләван,
Бу көзэл инчи хардан?

П о л а д

Еј хан, бир гызыл дағ вар!
О дағда бир булаг вар.
Булагдакы гаш-дашлар
Шәфәг сачыб парылдар.
О дағда битән күлләр,
Лаләләр, гәрәнфилләр
Јагутдур, саф инчидир.
Үрәјин севинчидир.
Дағда башга сирр дә вар,
Көзәл бир гәср дә вар,
Орда јазылмыш, бир ан
Бу евдә галса инсан
Өмрү үч јүз ил артар,
Она хошбәхтлик чатар.

Х а н

Дурмајын, пәһләванлар!
Ә'јанлар, гәһрәманлар,
Назырлашын сәфәрә,
Кедәк о көзәл јерә.

1-ч и ә'ј а н

Бу әчәб хош хәбәрдир.

2-ч и ә'ј а н

Әчәб көзәл сәфәрдир.

3-ч ү ә'ј а н

Дајанмајын, тез гачаг,
Сәфәрә назырлашаг.

П о л а д

Хан сағ олсун, ора сән
Көрәк јалныз кедәсән.

Х а н

Бу ишдә нә һикмәт вар?

П о л а д

Ора јалныз гуш учар.
Нәм дә бу гызылгуш бах.

Х а н

Ора гуш учар анчаг?

П о л а д

Бәли, бәли, кәрәк биз
Бу саат һәр икимиз
Кирәк ода, гуш кәлсин,
Бизи алсын, јүксәлсин.
Учсун уча көјләрә,
Кетсин о көзәл јерә...

Хан

Икимиз кедэк, Полад,
Сән өзүнү ода ат,
Мән дә кәлим ардынча
(Тәлхәк хана ишарә илә)

Тәлхәк

Һижләкәрдир бу гоча.

Полад гушун ләләјиндән бирини чәкиб ода кирир.

Полад

Мән кирдим одлара сән дә кәл, еј хан!

Хан ғылынчы, галханы тәлхәјә вериб дејир.

Хан

Кәлирәм ардынча, икид пәһләван!

Хан ода кирир. Ғызылгуш кәлиб Полады одун ичәрисиндән чы-
харыб көјә галдырыр. Хан исә аловлар ичәрисиндә јаныр.

Полад

Јан, еј азғын залым хан,
Јандыгча јан, аловлан!

Әјанлар

(Бәбир хана)

Адә, гојма, хан јанды,
Јаман јердә алданды.

Бәбир хан вә әјанлар ғылынча әл атырлар. Тәлхәк
парлајан ғылынч вә галханы Полада верир. Полад ғылынчы
чәкир, галханы әјанларын үзүнә тутур.

Полад

Парла, парла галханым!
Гој кор олсун дүшманым!
Курла, курла, ғылынчым,
Гој олсун хынчым-хынчым
Бу бәјләр, бу әјанлар,
Бу зәһәрли иланлар.

Ғылынч курлајыр. Галхан парлајыр. Әјанларын вә пәһләванларын
бәзиси јаныр, бәзиси гачыр. Јохсул кәндлиләр севинирләр. Баһар,
Күлзар, тәлхәк дә шадлыг едирләр.

Полад

(Хана мурачиәтлә)

Јан, еј залым азғын хан,
Јандыгча јан, аловлан!
Мәзлумлара, гуллара,
Заваллы јохсуллара
Чәкдирдијин әзаблар,
Кәдәрләр, изтираблар,
Төкдүјүн һагсыз ганлар,
Гопардығын туфанлар
Сығмаз хәјала, ағла,
Сығмаз һеч бир нағыла.

Кәндлиләр

Јан, еј залым азғын хан!
Јандыгча јан, аловлан!

АТА МӨНӨББӨТИ

5 шәкилдә мәнзүм пјес

Иштирак едәнләр:

Бәхтијар—Халг гәһрәманы
Күлнар—онун бачысы.
Вугар—атасы
Лоғман—мөшһүр һәким, хејир гүввә
Мәрчан—шәр гүввәләрин башчысы
Саггалы једди гарыш
Донгар гары
Мәрчанын көмәкчиләри:
Ајы
Ат
Ит

Биринчи шәкил

Бәхтијаркилин еви. Бәхтијарын атасы Вугар хәстә-
дир, јатагда јатыр. Күлнар атасынын башы үстүндә дајаныб
һәјәчан кечирир.

Күлнар

Гүссә, кәдәр үзүр мәни
Јазыг атам ил кечәни
Дәрд әлиндән галыб ојаг
Дилинә су дәјир анчаг.
Јемәк јемир, галыбдыр ач,
Кимдән тапым она әлач?

Вугар көзләрини ачыб дејир.

Вугар

Аһ үрәјим аловланыр,
Елә бил ки, синәм јаныр.

Күлнар

(дәрманы верәрәк)

Ата чан, ич дәрманыны!
Әсла гаралтма ганыны.

Үрәјини гәм сыхмасын
Хәстә кәрәк дарыхмасын.

В у г а р җастыгына дирсәкләнир, дәрманыны ичир.

К ү л н а р

Җемәк верим?

В у г а р

Јох ај гызым,
Өмрүм, күнүм, дан улдузум.
Гәлб атәшим артды јенә
Бир ичим су кәтир мәнә.

К ү л н а р кузәдән су төкүб верир. В у г а р сују ичиб габы гајтарыр.

В у г а р

Бәхтијарым һарда галды
Көзүм бу јолларда галды.

Бу заман ат кишнәјир. К ү л н а р севинчлә дејир.

К ү л н а р

Кишнәјир бизим көһлән
Гардашымдыр бу кәлән.

Бәхтијар атын үстүндә кәлир, атындан енир. Вурдуғу турачлары, кәкликләри дүшүрүр, атасынын јанына кәлир. Бачысы илә гучаглашыр, сонра атасыны өпәрәк.

Бәхтијар

Нә олубдур, ата чан?
Хәстәләниб јатмысан.

В у г а р

Әзиз оғлум Бәхтијар!
Үч күндүр бачын Күлнар
Раһатлыг билмир бир ан.
Мән дә хәстә никаран
Дәррдән үрәјим јара,
Көз дикмишәм јоллара.

Бәхтијар

Ата чан, мән бурдан ова кедәндә
Јохду хәстәликдән бир әсәр сәндә.
Кечдик јолдашларла дүз, ашдыг кәдик,
Вурдуг чохлу турач, гырговул, кәклик.
Је турач кабабы, гырговул әти,
Бәркисин үрәјин, артсын гүввәти.
Мән бу күн овлагдан кери дөнәндә
Бир гоча пијада кәлирди кәндә.
Она һөрмәт едиб миндирдим ата,
О мәшһур Лоғмандыр, кедәрәм, ата!
Ону комамыза кәтиррәм бу ан.
Лоғман һәр дәрдинә ејләјәр дәрман
Һеч фикир ејләјиб чәкмә изтираб.
Күлнар, тез һазырла јахшы бир кабаб!

К ү л н а р

Баш үстә гардашым!

К ү л н а р гурачлары көтүрүб кабаб һазырлајыр.

В у г а р

Гәһрәман оғлум,
Көзүмүн ишыгы, ганадым, голум!

Бәхтијар чыхыр. Севинчиндән көзләри јашармыш В у г а р дејир.

В у г а р

Инсанын меһрибан олса өвлады,
Фэрәһдән учмаға олар ганады,
Шүкр, өвладларым чох сеvir мәни,
Унутдурур мәнә дәрди, гүссәни.

Ағ сачлы Лоғман Бәхтијарла бирликдә евә дахил олуp.

Л о г м а н

Салам!

В у г а р

Салам һәким баба!
Кәл дәрдимә ејлә дава.

Лоғман Вугарын нәбзини тутуб јохлајыр

Л о г м а н

Шикајәтин нәдәндир?

В у г а р

Бәдән мәјәр бәдәндир!
Ағрајыр бүтүн чаным,
Тапылмајыр дәрманым.

Л о г м а н

Һәкимләрин һәкими,
Нәдимләрин нәдими,
Әфлатун дејиб әкәр
Һәкимләрлә, хәстәләр
Версә мөһкәм әл-әлә,
Ән ағыр хәстәликлә

Дөјүшдә галиб кәләp.
Ачиз олса хәстәләp,
Әкәр дәрдлә бирләшсә,
Сарсылыб руһдан дүшсә,
Дәрдин артар гүввәти
Позар бүтүн сәһһәти.

Б ә х т и ј а р

Бу сөздә һәгигәт вар,
Дәрди мәтанәт јыхар.

Л о г м а н

(Бәхтијара мүрашиәтлә)

Оғлум икид бир чавансан,
Көрүрәм ки, гәһрәмансан.
Тапсан әкәр сәһрли нар,
Атан јејиб тез сағалар.
Ачыг дејим бил ки, анчаг
Нечә икид, нечә гочаг
Кедиб кедәр-кәлмәз јерә
Чох чалышыб, нары дәрә.
Гајытмајыб ордан кери
Билинмәјиб онун јери.

Б ә х т и ј а р

Белә һикмәт варса нарда
Атланарам, олса һарда?
Тапыб, ону кәтиррәм мән.
Тәки ағыр хәстәликдән
Әзиз атам тез сағалсын.

В у г а р

Галыбдыр өмрүмүн азы
Мән олмарам оғлум разы,
Чәтинлијә раст кәләсән
Дүшәсән бир әнкәлә сән.

Б ә х т и ј а р

Анадан галмышам јетим,
Ата сәнә мәнәббәтим
Верәр мәнә бөјүк гүввәт,
Кетмәлијәм һәлә-һәлбәт.
Назырлыг көр јолчун Күлнар!

К ү л н а р

Бу ан һәр шеј һазыр олар.

Күлнар һејбәјә јемәли шејләр гојур, Бәхтијарын палтарларыны јығышдырыр.

Л о г м а н

Атасычун зәһмәт чәкән,
Горхмаз һеч бир чәтинликдән.

Логман чибиндән бир күзкү чыхарыб Бәхтијара верир.

Л о г м а н

Бу күзкүнү ал Бәхтијар!
Сахла мәнән бир јадикар.
Дүшсән әкәр әзијјәтә,
Чыхылмаз бир вәзијјәтә
Үзүнү тут Шәрг тәрәфә,

Күзкүјә бах! Сән үч дәфә
Сөјлә, һәким баба тез кәл!
Үз верибдир мәнә әнкәл.
О горхулу заманында
Һазыр оллам мән јанында.
Анчаг кәрәк күзкүнү сән,
Һеч бир кәсә вермәјәсән.
Күзкү итсә бирчә анда
Мәнв оларсан сән туфанда.

Логман Бәхтијарла видалашыр.

Зәфәрлә кәл, үзү ағ ол!

Б ә х т и ј а р

Һәким баба вар ол!

К ү л н а р

Сағ ол!

Логман кедир. Бәхтијар атасыны гучаглајыр. Бачысы илә видалашыб ата минир.

Б ә х т и ј а р

Бир хашишим вар анчаг,
Севимли бачым Күлнар
Атамыза јахшы бах!

К ү л н а р

Архајын ол, Бәхтијар.
Бәхтијар атыны чапыб кедир.

П ә р д ә

Мешәлик. Яшыл ағачлар көжә баш галдырыб. Ахар сулар даша чарпыб көпүкләнир. Гушлар ағачларда нәғмә охујур. Мешәнин дәринлијиндән мүхтәлиф һејванларын сәси кәлир. Донгар гары очағын үстүндәки газанда нә исә биширир, чубуглардан јығыб очага атыр. Саггалы једди гарыш ағачларын арасында көрүнүр.
Донгар гары ја јахынлашыб дејир.

Саггалы једди гарыш

Кәлән вармы Донгар гары?

Донгар гары

Бахырам мән јола сары,
Көз чәкмирәм мешәликдән.
Нә кедән вар, нә дә кәлән.

Саггалы једди гарыш

Гулдурлугдур сәнәтимиз
Бурдан кечсә әкәр инсан
Вар-јохуну сојмасаг биз,
Дәримизи сојар Мәрчан.

Донгар гары

Архајын ол, сајығам мән,
Инан, газдан ајығам мән.
Атлы кечсә күләк кими,
Сүр'әтли бир шимшәк кими
Чыхыб-кизләндијим колдан,
Сахлајарам ону јолдан.

Саггалы једди гарыш

Бачарығлы бир гарысан.
Унутмазсан илгары сән.
Хидмәтинин вар гијмәти.

Саггалы једди гарышын көзү газана саташыр.
Донгар гарыдан сорушур.

Саггалы једди гарыш

О нәдир гајнајыр, дашыр?

Донгар гары

Биширирәм довшан әти,
Ачымысан, ала ашыр!

Донгар гары газандан довшан әти чыхарыб саггалы
једди гарыша верир. Саггалы једди гарыш
әти алыб ачкөзлүклә јејир.

Саггалы једди гарыш

Јаман дадлы довшандыр.
Үрәјә јапышандыр
Једим кефим көкәлди.

(Бу заман ајы кәлир.)

Саггалы дејир

Будур ајы да кәлди.
Гој чалым нағараны
Сәс бүрүсүн һәр јаны.
Ајы ојнасын бир аз
Дамағымыз олсун саз.

Саггалы једди гарыш нағара чалыб, охујур. Ајы ојнајыр.
Донгар гары Саггалы једди гарышын сөзләрини
тәкрар едир.

Н Ғ М Ө

Бирчә гарыш бојум вар,
Једди гарыш саггалым.
Саггалым а, саггалым.
Кәләк ишләдиб кәрәк,
Дөјүшләрдә сағ галым.
Саггалым а, саггалым.
Бир ајым вар, бир дә ки,
Гары кими наггалым.
Наггалым а, наггалым.
Шәр гүввәјчүн ишләјим,
Кәрәк чохлу нагг алым.
Нагг алым а, нагг алым.
Бирчә гарыш бојум вар,
Једди гарыш саггалым.
Саггалым а, саггалым.

Маһны битир. Саггалы једди гарыш нағараны бир јана атыр. А јы ја јем вериб дејир.

Саггалы једди гарыш

Сән јемлән, сән дә ки, ајыг ол гары!
Чох бөјүк диггәтлә бах јола сары,
Мән кедим мешәни доланым бир аз.
Намымыз бир јердә галсаг јарамаз.

Донгар гары

Кет долан кәз, ол архајын.
Мән чыхмарам сәнә хаин.

Саггалы једди гарыш мешәнин дәриликләринә тәрәф кедир. А јы бир аз јем јејиб, башыны пәнчәләринин үстүнә гојуб көзләрини јумур. Гары бир көтүјүн үстүндә отуруб мүркүләјир. Бу заман Бәхтијар сүр'әтлә ат үстүндә кәлир, мешәдә үч јол

ајрычында дајаныб һәр тәрәфә бахыр. Мәрмәр дашдакы јазыны көрүб, даша тәрәф јөнәлир.

Б Ғ Х Т И Ј А Р

Мәрмәр дашда газылмышдыр,
Көрүм бир нә јазылмышдыр?

(Бәхтијар учадан јазыны охујур).

Јолчу кетсән габаға сән,
Раст кәләрсән бир даға сән.
Дағы ашмаг олмаз, кәрәк
Орда галыб сәһәрәдәк,
Кәзиб отсуз, сусуз јери
Гајыдасан сәһәр кери.
Јолчу дөнсән бурдан сола,
Дүшәрсән бир узун јола.
Кечәни јол кедиб сәһәр,
Көрәрсән бир бөјүк шәһәр.
Јолчу кетсән әкәр саға,
Чатарсан бир көзәл баға.
Чәтинликлә јол долудур,
Һәјатынчын горхулудур.

Бу заман мешәјә ахшам чөкүр. Бәхтијар һаванын гаранлыглашдыгыны көрүб дејир.

Б Ғ Х Т И Ј А Р

Күнәш батыб гаралыр гаш,
Ахшам чөкүр јаваш-јаваш.
Ән јахшысы будур ки, мән
Бурда галым сәһәрәчән.

Бәхтијар атыны һөрүкләјир, галханыны башынын алтына гојуб мәрмәр дашын габағында јатыр. Донгар гары көзүнү ачыр. Аты көрүб диксинир, тез ајаға галхыр.

Донгар гары

Мән батмышам јухуја
Көнү вермишәм суја.
Кәлибдир бура инсан
Ајы һаны ај аман.

Ајының јатдығыны көрәрәк.

О да мөһкәм јатыбдыр
Сон күнүмүз чатыбдыр.
Саггаллы кәләр бу ан
Бағрымызы едәр ган.

Тәпик вуруб ајыны ојадыр.

Ајы ојан, ајы галх!
Ата бах, инсана бах!
Көтүр бу јекә дашы,
Вур, о инсанын башы
Бәдәниндән үзүлсүн
Хаш-хаш кими эзилсин.

Ајы нәрилдәјә-нәрилдәјә јекә бир даш көтүрүб Бәхтијара тәрәф кедир. Бу заман Бәхтијарын аты бәркдән кишнәјир. Бәхтијар јухудан ојаныр, Гылынчыны, галханыны көтүрүб ајыја һүчүм едир. Ајы дашы јерә атыб Бәхтијарын үстүнә чумур. Вурушурлар. Донгар гары Бәхтијарын үстүн кәлдијини көрүб Гәзәбләнәрәк.

Донгар гары

Бу инсанда нә күч вармыш!
Ајыдан бәд чанавармыш.
Өрүкдән бу аты ачым,
Тезликлә мән бурдан гачым.

Донгар гары өрүкдән аты ачыб үстүнә минир. Ат шыллаг атыб гарыны јерә јыхыр. Бәхтијар ајыја галиб кәлиб онун дәрисини сојур. Бу заман саггалы једди гарыш кәлир.

Саггалы једди гарыш

Сөјлә, нә чүр'әтлә сән
Ајыны өлдүрмүсән!
Еј, чиј сүд әммиш инсан,
Саггалымдан горхмурсан.

Бәхтијар

Саггалын узундур сәнин, ағлын аз,
Мешәдә сәинтәк чанавар олмаз.

Саггалы једди гарыш

Бир түк чәкиб саггалымдан
Гол-гычыны сәнин бу ан
Бағлајыб јыхарам јерә.

Бәхтијар

Чох данышма ај һејвәрә.
Өз-өзүнү гојма лаға
Күчүн варса кәл габаға.

Саггалы једди гарыш

Һүнәрим вар, күчүм вар,
Алмаз тәк үлкүчүм вар.

Саггалы једди гарыш үлкүчүнү чыхарыб Бәхтијарын үзүнә атыр. Бәхтијар галханла вуруб үлкүчү рәдд еләјир. Әлбәјаха олуб күләширләр. Донгар гары Бәхтијарын үстүн кәлдијини көрүб дејир.

Донгар гары

Саггаллы да басылачаг
Гачмагдадыр чарә анчаг.

Г а р ы мешәнин дәриңлијинә тәрәф гачыр. Бәхтијар Саггалы
ј е д д и г а р ы ш ы јерә јыхыр, онун саггалындан бир түк чәкиб
элини баглајыб, бир тәрәфә јыхыб дејир.

Бәхтијар

Ај гудурған сән гал бурда,
Јем ол өзүн кими гурда.

Бу заман көјләрдә шәфәг гызарыр. Күнәш ағачларын арасындан
чыхмаға башлајыр.

Күнәш доғду, шәфәг јанды
Көјүн үзү ишыгланды.
Көһләними сүрүм саға
Кедим о сәһрли баға,

Бәхтијар атыны сүрүб јола дүзәлир.

Пәрдә

үчүнчү шәкил

Уча бир гала көјә баш галдырыб. Габаға кетмәјә вә галаја чыхмаға
һеч бир јол јохдур. Бәхтијар ат үстүндә кәлир, атдан ениб
этрафы јохлајыр. Бу заман галанын үстүндән нәғмә сәси кәлир.

Нәғмә

Бура јанашмаг олмаз.
Барыдан ашмаг олмаз,
Олса полад хәнчәрин
Дағла савашмаг олмаз.
Олса гуш тәк ганадын
Күләк тәк учан атын

Бурдан чыха билмәзсән,
Мәһв олачаг һәјатын.

Бәхтијар этрафа көз кәздириб маһны сәсинин һардан кәлдијини
тәјин едә билмир. Галаја кәмәнд атмаг үчүн һеч бир имканы олма-
дығыны көрүб дејир.

Бәхтијар

Бу галада кизли сирр вар.
Дәндәнәли јүксәк һасар
Бир әнкәлдир јолумда, мән
Белә уча бир гүлләдән
О тәрәфә нечә ашым.

(пауза)

Бәдәнимдән кетсә башым
Мән дәнмәрәм өз јолумдан.
Ашмалыјам бу барыдан.

Бу заман јенә нәғмә сәси кәлир. Бәхтијар башыны јухары гал-
дырыб барынын үстүндә үзүнү бағламыш бир гадын көрүр. Бәхти-
јар она мұрачиәтлә дејир.

Бәхтијар

Бир јол көстәр мәнә гары
Нечә галхым мән јухары.

Г а р ы

Бу барынын үстә галхан,
Кәрәк версин гылынч, галхан.
Бир ат, бир дә күмүш јәһәр.

Бәхтијар

Гәһрәманлар силаһ вермәз.

Г а р ы

Елэ исэ авара кэз.

Бу сөзлэри дежиб г а р ы насарын архасында кизлэнир. Бэ х т и ј а р
этрафа бахыб дежир.

Б э х т и ј а р

Охум јаман дэјди даша
Кэлмэјэчэк арзум баша.

Бэ х т и ј а р бир даш үстүндэ эјлэшиб, эллэрини алнына гојуб фи-
кирлэшир. Аз сонра сеһрли күзкүнү чибиндэн чыхарыр.

Б э х т и ј а р

Нэ јахшы дүшдү јадыма,
Лоғман чатар имдадыма.

Бэ х т и ј а р үзүнү Шэ р г э тэрэф тутуб, күзкүјэ бахыб дежир.

Б э х т и ј а р

Һәким баба тез кэл, тез кэл!
Үз верибдир мәнэ әнкэл.

Лоғман назыр олур. Бэ х т и ј а р габага кедиб онун элиндән
өпүр.

Л оғ м а н

Белэ бөјүк һүнэриндән
Дөјүсләрдэ зәфәриндән,
Чох разыјам, оғул вар ол!
Адын кими бэ х т и ј а р ол!

Б э х т и ј а р

Баба сәнсэн мәним архам,
Һәр туфандан кәрэк чыхам.

Л оғ м а н

Һеч дарыхма иш дүзэләр.
Хејир шәрә галиб кэләр.
Диггәтлә бах гүлләјэ сән
Ән јүксәкдә нә көрүрсән?

Бэ х т и ј а р гүлләјэ тэрэф бахыб дежир:

Б э х т и ј а р

О көрдүјүм бир гарталдыр
Анчаг санки кичик халдыр.

Л оғ м а н

Ал диггәтлә ону нишан
Вур гәлбини ејлә шан-шан.
Дүшән кими гартал јерә
Туфан гопар бирдән-бирә
Көјү тутар гара булуд,
Көзләрини элинлә тут.
Тәрпәнмәдән бир ан дајан
Јатан кими горхунч туфан
Көј үзүнә нур сачылар,
Бир дәмир гапы ачылар.
Тез гапыдан кир ичәри
Ирәли кет, бахма кери.

Лоғман бу сөзлэри дежиб, сәһнәни тәрк едир. Бэ х т и ј а р
диггәтлә гарталы нишан алыр, ох выјылты илә гүлләнин зирвәсиндә-
ки, гартала дөјир. Гартал јерә јыхылыр. Бәрк туфан голур. Бэ х т и -
ј а р бир ан элләрилә көзүнү јумур. Аз сонра туфан дајаныр. Гала-
дан дәмир бир гапы ачылыр, Бэ х т и ј а р атына миниб, галадан ичә-
ри кирир.

Пәр дэ

Көзэл бир бағ. Мејвә ағачлары ичәрисиндә бир нечә нар ағачы көрү-
нүр. Бағын бир тәрәфиндә бир ит зәнчирләниб, габағына от төкүлүб,
бир тәрәфдә исә бир ат бағланыб, үстүндә чох ағыр жүк, габағында
исә сүмүк вар. Шәр гүввэләрин башчысы Мәрчан бағда кәзир.
Донгар гары чох тәләш вә һәјәчанла јахынлашыб Мәрчана
баш әјир.

Мәрчан

Гары сөјлә, сәһәр-сәһәр
Кәтирмисән нә хош хәбәр?

Донгар гары

Еј башымын тачы Мәрчан!
Јүз кәләклә гуртарыб чан,
Гачыб бура кәлмишәм мән.

Мәрчан

Сөјләмә чох чәрән-пәрән!
Ајдын даныш иши билим.

Донгар гары

Сөз демәјә тутмур дилим.

Мәрчан

Нечүн сәни горху алыб?
Бәс Саггаллы һарда галыб?

Донгар гары

Унут даһа Саггалыны,
Һеч сорушма сән һалыны.

Ону јерә јыхды јағы,
Зәнчирләнди әл-ајағы.

Мәрчан

Бәс сизә көмәјә кәлмәди ајы?

Донгар гары

Верилди мешәдә онун да, пајы.
Сојду дәрисини икид Бәхтијар.

Мәрчан

О кимдир голунда белә гүввәт вар?

Донгар гары

О һәм ағыллыдыр, һәм дә чох зирәк
Истәдим ки, гурум она бир кәләк,
Алым силаһыны, атыны анчаг,
Гурдуғум тәләјә дүшмәди гочаг.
Вардыр Бәхтијарда сәһрли ајна,
Чәтинликдә көмәк ејләјир она.

Мәрчан

Мәни севиндирди белә шад хәбәр
Сәһрли күзкүнү бөјүк Искәндәр
Дүзәлдиб һәдијјә вериб Логмана.
Бәхтијар әлимдә батачаг гана
Гисмәт олачагдыр о күзкү мәнә
Гары кет пусгуда сән көзлә јенә.

Донгар гары

Мәндә вардыр гартал көзү
Көрүрәм ән кичик изи.

Архажын ол, неч бир дүшмән
Гача билмэз нэзэримдэн.

Мэрчан кедир. Гары багы доланыр, һәнирти сәси ешидиб, ағачларын архасында кизләнир. Бәхтијар ат үстүндә кәлир. Бағын көзәллијинә һејран олуб һәр тәрәфи нэзәрдән кечирир.

Бәхтијар

Әчәб сәфалыдыр бу бағ
Ахыр дурна көзлү булаг.
Ичим бир аз мән сәрин су,
Әлдән салыб мәни јанғы.
Үч күндүр ки, јол кәлирәм,
Нә јатыб, нә динчәлирәм.

Бәхтијар атындан ениб, булага тәрәф кедир. Әл-үзүнү јујур, булагын сујундан ичир, көзү ата саташыр, она јахынлашыр.

Бәхтијар

Аһ јазыг ат, үстүндә јүк,
Габағында гуру сүмүк.

Бәхтијар атын үстүндән јүкү көтүрүб, габағына арпа илә јонча төкүб дејир

Бәхтијар

Бу арпадыр, бу да јонча,
Чејран кәһәр је дојунча.

Ат оту јемәјә башлајыр. Бәхтијарын көзү итә саташыр. Она тәрәф кедир, габағындакы јончаны көрүб дејир.

Бәхтијар

Саһибиндә ағыла бах,
Көпәјә от вериб сарсаг.

Бәхтијар атын габағындакы сүмүкләри кәтириб итә верир.

Бәхтијар

Ала је, бу сүмүкләри

(әтрафа)

Јемләдим итлә кәһәри
Атыма да әләф верим,
Сонра кедим нары дәрим.

Бәхтијар атынын габағына от төкүр. Сәһрли нары ахтармаға кәлир. Бағын һәр тәрәфиндән сәс кәлир.

Сәсләр

Бағда мәнәм сәһрли нар,
Ај Бәхтијар, ај Бәхтијар!
Кәл будагдан мәни гопар,
Өз хәстәнә дәрман апар.

Бәхтијар бу сәсләри ешидиб мәтәл галыр ки, һансы нары дәрсин. Бу заман гијафәсини дәјишмиш Донгар гары ағачларын арасындан чыхыб, Бәхтијара јалтагланараг.

Донгар гары

Хош кәлмисән бизим баға,
Олум сәнә мән садаға.
Бу кәлишдән нә мөгсәд вар.

Бәхтијар

Ахтарырам сәһрли нар.

Донгар гары

Нә гәдәр истәсән нар вар бу бағда,
Сәһрли нар олур бирчә будагда.

Көзүмүн ишыгы, сөһрли айна
Олсајды бахардым бу саат она,
Тә'јин ејләјердим сөһрли нары.

Бәхтијар чибиндән күзкүнү чыхарыб гарыја көстөрир.

Бәхтијар

Будурму дедијин күзкү ај гары?

Гары севинчлә габага кедиб, күзкүнү Бәхтијардан алмаг истөјир.

Донгар гары

Бәли, бала вер бир бахым күзкүјә!

Бәхтијар

Јох гары, вермәрәм буну өзкәјә.

Гары күзкүнү Бәхтијарын әлиндән дартмаг истөјир. Бәхтијар күзкүнү һејбәјә гојуб, гылынчына әл атан кими гары гачыр. Бәхтијарын јем вердији кәһәр ат кишнәјир. Бәхтијар она јахынлашыр. Нар агачында тәк бир нар көрүр. Агачы көтүјүндән чыхарыр. Бу заман туфан гопур. Мәрчан бағын о тәрәфиндән көрүнүб гышырыр.

Мәрчан

Дурма јүјүр еј пәләнк ит!
Нары дәрән оғланы тут!
Елә ону парча-парча,
Гојма чыхыб бағдан гача.

Ит јериндән тәрпәнмир. Мәрчан ата мүрачиәтлә.

Мәрчан

Еј кәһәр ат, еј кәһәр ат,
Тез нар дәрән оғлана чат!

Верирәм мән сәнә әмр!
Үз-көзүнү онун кәмир.

Ат јериндән гымылданмыр. Мәрчан тәәччүблә дејир.

Мәрчан

Демәк мәним өтмүр сөзүм.
Вурушмаға кедим өзүм.

Мәрчан Бәхтијара јахынлашыб гылынчыны чәкир.

Мәрчан

Еј уғурсуз бәхти гара,
Апарырсан, нары һара?!
Сөһрлидир кирдијин бағ,
Бурдан бир кәс дәнмәјиб сағ.
Кәсиләчәк бурда башын,
Олмајачаг мөзар дашын.

Бәхтијар

Ловғаланма белә еј шәр,
Гују газан өзү дүшәр.
Бу сән, бу мән, бу да мејдан,
Һүнәрини көстәр Мәрчан!

Шәр гылынчла Бәхтијара һүчум едир. Бәхтијар өз гылынчы илә вуруб онун гылынчыны јерә салыр. Әлбәјаха олуб вурушурлар. Донгар гары Бәхтијарын үстүнлүјүнү көрүб, пусгудан чыхыб гачмаг истөјир. Бу заман итлә ат Донгар гарыны тутуб јерә јыхыб эзишдириләр. Бәхтијар Мәрчаны өлдүрүр. Атына миниб дејир.

Бәхтијар

Чөзасына чатды хаин
Инди олдум мән архајын.

Еј вәфалы пәләнк, кәһәр!
Көстәрдиниз бөјүк һүнәр,
Мәһв етдиниз ифритәни.
Севиндирди бу һал мәни.

Бәхтијар нар ағачыны көтүрүб, атыны ирәлијә доғру сүрүб дејир:

Күләк кими чап еј атым
Јурдумуза мән тез чатым!

Пәр дә

БЕШИНЧИ ШӘКИЛ

Бәхтијаркилин еви. һәјәтдә көзәл бир бағ салыныб, алма,
армуд, һејва вә нар ағачлары сыра илә әкилиб, ләкләрдә гызыл
күлләр вә башга рәнкарәнк чичәкләр көрүнүр. Күлнар ағачлары
суварыр, ејни заманда мусиги тәрәннүмү алтында нәғмә охујур.

Нәғмә

Бағларын не'мәти нар,
Һәр гәлбин гүввәти нар,
Јагут дәнәләриндир
Сүфрәнин зинәти нар.
Баһарда көјчәк-көјчәк
Ачырсан гызыл чичәк,
Сејр едәндә күлүнү
Көнлүм олур севинчәк.
Суварым ахшам-сәһәр
Пајызда кәтир бәһәр.
Ширин мејхуш мејвәндән
Фајда көрсүн бу елләр.

Вугар киши кәлир, Күлнарын бағда ишләдијини көрүб, се-
винчлә дејир.

Вугар

Сағ ол әзиз гызым Күлнар!
Ағачларын кәтирсин бар.
Сәбәт-сәбәт, сини-сини,
Дәрәк бағын мејвәсини.

Күлнар

Ата сәнә вар бир сөзүм

Вугар

Сөјлә көрәк көзәл гызым.

Күлнар

Һәлә ағыр хәстәликдән
Бир һәфтәдир дурмусан сән.
Кет өз сакит отағында
Узан, динчәл јатағында.

Вугар

Мөһкәмләниб атан Вугар.
Јүз бир дәр дә чарәдир нар.
О сәһрли нар шәрбәти
Вериб мәнә дағ гүввәти.
Бир дә гызым ишләмәкдән
Полад кими олур бәдән.
Сән кәһриздән сују бурах
Мән дә кедим вурум чалағ.

Вугар әлиндә мишар бағын о тәрәфинә кедир. Күлнар да ишлә-
јә-ишләјә дарвазадан узағлашыр. Боју бир гарыш сағгалы
једди гарыш ичәри кирир дәр дә тәрәфи көздән кечирир,
сәһрли нар ағачыны көрүб ағача јахынлашыр.

Саггалы једди гарыш

Чох севинмәсин јағы
Голларымдакы бағы
Балта дишимлә дешдим.
Кәлдим бура јетишдим.
Бурдадыр сәһрли нар
Гојмарам ки, инсанлар
Хәстәлик заманында
Јејиб нары сағалсын.
Ағачы көтүјүндән
Чыхарыб апарарам мән.

Саггалы једди гарыш бел көтүрүб сәһрли нар ағачынын
дибини газымаг истәјир. Күлнар кәлир, ону көрүб гышгырыр.

Күлнар

Бу адам нә горхунчдур
Саггалы санки тунчдур.

Саггалы једди гарыш Күлнары тутмаг үчүн атылып.

Саггалы једди гарыш

(әтрафа)

Ону мәһв едим кәрәк.

Күлнар

Көмәјә кәлин, көмәк.

Бу заман Бәхтијар ичәри кирир. Саггалы једди гарыша
һүчум едир, О арадан чыхмаг истәјәндә Бәхтијар гышгырыр.

Бәхтијар

Еј инсанлыға дүшман
Һара гачырсан, дајан!

Саггалы једди гарыш дарвазадан чыханда, Бәхтијар
ону охла вурур. Вүгар киши бағын о тәрәфиндән кәлир.
Күлнар кедиб атасыны гучаглајыр.

Күлнар

Ата чан горхудан әсир бәдәним.
Чатды көмәјимә Бәхтијар мәним.
Мәни мәһв едәрди јохса бу азғын.

Вүгар

Көрдү чәзасыны гудуз чанавар
Бу һардан кәлибдир, оғул Бәхтијар?

Бәхтијар

Мешәдә дөјүшдүм бу хаинлә мән,
Ону өлдүрмәдим, кичик сәһвимдән
Баш верә биләрди бөјүк фәлакәт.
Бизи мәһв едәрди бу гара гүввәт.

Вүгар

Мәсәл вар ки, јараладын иланы,
Ја ганичән хәјанәткар дүшманы
Башыны әз, јохса бир күн сағалар.
Унутма ки, сәндән интигам алар.

Бу заман Лоғман ичәри кирир, Бәхтијары гучаглајыб
дејир.

Лоғман

Вар ол! Шанлы гәһрәман.
Икидлик вармыш сәндә.
Шәр гүввә, азғын Мәрчан
Һәлак олду пәнчәндә.

Атаны да өлүмдөн
Хилас едә билдин сән.
Көлөчөкдә бағлары,
Сөфалы јајлаглары,
Күлөјшә нар бәзәјәр.
Хатырлајыб ел дејәр:
Галыбдыр сөһрли нар,
Бөхтијардан јадикар.

Пәр дә

Бакы, 1966

КИТАБЫН ИЧИНДӘКИЛӘР

ШЕ'РЛӘР, ГӘЗӘЛЛӘР

Торпаг	5
Тәзә ил дүшүнчәләри	7
Бир лөвһә	8
Һәјат ешги	9
Бөјүк әмәлләр	10
Пајыз мәнзәрәси	11
Инчә рәнкләр	12
Нәғмәкар шаир	13
Атом әсри	14
Солмајан баһар	15
Тохучу гыз	17
Октјабр күнәши	18
Илк мүәллимим	20
Достлуг мәчлиси	23
Гардаш мөзарыстанында	25
Буһенвалд дүшөркәсиндә	27
Парк—отел	30
Рүбаиләр	31
Гыш әјләнчәләри	33
Тикан вә гызыл күл	34
Даркөз јапалаг	35
Долча вә пијалә	37
Нар јејән узунгулаг	38
Овчу вә гузу	39
Кәпәнәк вә бал арысы	41
Дарға—гарға	42

Ловга чыраг	44
Гартал гуруру	45
Бөжүк Ленин	46
Меһрибан һәким	48
Сәмәни	49
Шәһла көзләр	50
Гар топу	51
Вәфалы олур	52
Бир дөстә гызылжүл	53
Инансын	54
Бу нәзакәтлә, бу назла	55
Күлүстана кедир јар	56
Севдим	57
Мәләһәт ола	58
Бу кечә	59
Әсәр олмаз	60
Кәлир	61
Севинчим, кәдәрим	62
Һамыдан көзәл	63
Чанан мәнә	64
Арузум	65
Илһамә кәлди көнлүм	66
Ајрылдым	67
Јашајыр мәнәһәббәтинлә	68
Шәнлик кечәси	69
Һаны?	70
Күнү сај	71
Көзәлим	72
Көрүм мән	73
Ешгинә вермиш чаваб	74
Јад ет	75
Хоша кәлсин	76
Бир әлач	77
Бәнөвшә	78
Дејилми	79
Бигәрар еләмә	80
Әфсанә шәклиндә	81
Ашиг	82
Дилбәрләрин авазыны	83
Јанагда, көзәл	84
Билмишәм	85
Ујдум	86

Дејилсән	87
Гурбанын олум	88
Өмрүмүзүн	89
Ешгин, көзәлим	90
Һәр көрән сөјләди	91
Ахшамлар	92
Вурулдум	93
Еј дост	94
Бәнзәјир	95

II. ПОЕМАЛАР ВӘ НАҒЫЛЛАР

Короғлу	99
Абшерон бағларында	129
Көзәллик булағы	140
Күнәш баба	143
Мешәдә һадисә	155
Ағыллы чобан	159
Интизар	167
Шаһ вә хидмәтчи	182
Ајбәниз	188
Гартал вә гарангуш	196

III. ДРАМ ӘСӘРЛӘРИ

Ајаз	201
Зәфәр	258
Гызылгуш	318
Ата мәнәһәббәти	354

Редактору *Илјас Тандыг*.
Рәссамы *Ф. Сафәров*. Бәдди редактору *Ј. Ағајев*.
Техники редактору *Р. Әһмәдов*.
Корректору *С. Һәбибзадә*.

Јығылмаға верилмиш 27/II-1968-чи ил. Чапа имзалан-
мыш 24/VI-1968-чи ил. Кағыз форматы $70 \times 108 \frac{1}{32}$.
Чап в. 16,44. Учот. нәшр. в. 12,2+1 јап. шәк.
ФГ 09269. Сифариш № 91. Тиражы 10000.
Гијмәти 1 ман. 50 гәп.

Азәрбајчан ССР Назирләр Совети јанында
Мәтбуат Комитәси
„Кәнчлик“ Нәшријаты
Бакы, Һүсү Һачыјев күчәси, 4.
„Гызыл Шәрг“ мәтбәәси,
Һәзи Асланов күчәси, 80.

Мехти Гасан оглы Сеидзаде

ЛЮБОВЬ К ЖИЗНИ

(на азербайджанском языке)

ГЯНДЖЛИК

БАКУ · 1968

AMERICAN